

Te Tpakb'alil Galan Ti'j Te Qajaw Jesukrist Aj Oqet Stz'ib'a' Matey

---

Kye Tijajil Aj Ja' Owel Te Jesukrist Ti'j Te Tnan

Luks 3:23-38

1 ¹Bwen, aj ntzanije' kye tijajil Jesukrist aj tijajil Dawid aj tijajil Abran:^a

²Ntons, te Abran a tetz k'wa'lon ti'j Isak, b'ix te Isak k'wa'lon ti'j Jacob, b'ix te Jacob k'wa'lon ti'j Juda b'ix kyi'l kye txq'ankya aj titz'in. ³Te Juda otzaj tk'wa'li' ti'j Tamar te Pars b'ix Sar.^b B'ix te Pars k'wa'lon ti'j Esrom, b'ix te Esrom k'wa'lon ti'j Aran. ⁴Te Aran k'wa'lon ti'j Aminadab, b'ix te Aminadab k'wa'lon ti'j Nاخون, b'ix te Nاخون k'wa'lon ti'j Salmon. ⁵Te Salmon otzaj tk'wa'li' ti'j Rakab te Boxh, b'ix te Boxh otzaj tk'wa'li' ti'j Rut te Jobed, b'ix te Jobed k'wa'lon ti'j Jesay.^c ⁶Te Jesay k'wa'lon ti'j Dawid aj twitzale' k'lulul mandad, b'ix te Dawid otzaj tk'wa'li' te Salomon ti'j te [Betsabe] aj txu'jel tuq Uriys. ⁷Te Salomon k'wa'lon ti'j Roboam, b'ix te Roboam k'wa'lon ti'j Abiys, b'ix te Abiys k'wa'lon ti'j Asa. ⁸Te Asa k'wa'lon ti'j Chospat, b'ix te Chospat k'wa'lon ti'j Joran, b'ix te Joran k'wa'lon ti'j Osiy.^d ⁹Te Osiy k'wa'lon ti'j Jotan, b'ix te Jotan k'wa'lon ti'j Aka'xh, b'ix te Aka'xh k'wa'lon ti'j Esekiy. ¹⁰Te Esekiy k'wa'lon ti'j Manases, te Manases k'wa'lon ti'j Amon, b'ix te Amon k'wa'lon ti'j Josiy. ¹¹Te Josiy k'wa'lon ti'j Jekoniys b'ix kyi'l kye txq'ankya aj titz'in, tuj aj tyemp aj kxik in kye aj tijajil Israel tuj Babilony.^e ¹²Aj akyeqet tuq tuj Babilony, te Jekoniys tetz otzaj tk'wa'li' Xhlatye'l, b'ix te Xhlatye'l k'wa'lon ti'j Xhbabe'l. ¹³Te Xhbabe'l k'wa'lon ti'j Abyuxh, b'ix te Abyuxh k'wa'lon ti'j Elyakim,^f b'ix te Elyakim k'wa'lon ti'j Asor. ¹⁴Te Asor tetz k'wa'lon ti'j Chok, b'ix te Chok tetz k'wa'lon ti'j Akim b'ix te Akim tetz

---

^a 1:1 Gén 12:1-3   ^b 1:3 Ax: Zara.   ^c 1:5 Ax: Isaí.   ^d 1:8 Ax: Uzías.   ^e 1:11 2Re 24:10-15; 2Cró 36:10; Jer 27:19-22   ^f 1:13 Ax: Elyasim.

k'wa'lon ti'lj Elyu. ¹⁵Te Elyu k'wa'lon ti'lj Elya'xh, b'ix te Elya'xh k'wa'lon ti'lj Matan, b'ix te Matan k'wa'lon ti'lj Jacob. ¹⁶B'ix te Jacob k'wa'lon ti'lj Chep aj tichmil Liy, b'ix ti'lj te Liy owitz'jik te Jesus, aj n'ok q'uma! Te Koloyon Aj Q'umankaj Oqtxi!.^g

¹⁷Ntons ojetq tuq ky'ik kajlajuj chmanb'aj kxol te Abran b'ix max te Dawid. B'ix yaji oky'ik junky kajlajuj chmanb'aj kxol te Dawid max aj kxik in kye aj Tijajil Israel tuj Babilony, b'ix yaji junky kajlajuj chmanb'aj oky'ik atx aj kxiklen in kye tijajil Israel tuj Babilony max aj titz'jik Te Koloyon Aj Q'umankaj Oqtxi!.^h

Titza' Owitz'jik Te Jesukrist Luks 2:1-7

¹⁸Ntons, te Jesukrist owitz'jik ikxjani: Te Liy aj tnan te Jesus, ojetq tuq qet stzaq'b'e! tzan tok junan tuky'i Chep,ⁱ per aj mina' tuq kyok junan te Liy okaj ky'aqwaj tzan [tajwalil] te Txew Dios. ¹⁹Te Chep, komo tetz jun b'an galan xjal tuq, k'on tgan tuq tzan tel tpakb'a! ti'lj te Liy, astilji ojet tb'is'u' tzan tkaj ts'i' tuq te Liy ewj. ²⁰B'ix tzunx tuq tetz nqet tb'is'u' ikxji, yaji jun ángel tmandader Qajawil ojaw kanet twitz tuj twitzik! b'ix oxik tq'uma! tetz ikxjani: «Chep, yatz aj tijajil Dawid a'ich, k'on chb'isun tzan tjaw axujela' te Liy, tzan tpaj te tal aj owitz'jel, tk'wa'l Txew Dios. ²¹Te Liy owitz'jel jun tal b'ix yatz owokel asi' tb'i Jesus^j tzan tpaj tetz [tb'i telponx] okoloyon kyi'j kye tijajil ti'lj te kchoj.»^k

²²Kyaqil ntzani oky'ik tzan tponkix te aj ojetq tuq tzaj tq'uma! te Qajawil tuky'i te [Chay] aj yobil tyol oqtxi' aj txik tq'uma! ikxjani: ²³“Jun xuj aj mina' tok ten twitz ichan owokelten tal, b'ix otzajel jun tal ichan aj owokel si' tb'i Exhwe'l aj telponx te Qtata Dios atqet quky'i'l.”^l

²⁴Ya ma tzaj k'asik te Chep ti'lj te twitzik!, ojet tk'ulu' iktza'xkix ojetq tzaj tq'uma! te ángel aj tlajen Qajawil b'ix ojaw txujela' te Liy. ²⁵Per k'onti'l ojet witan tuky'i'l maxkix aj titz'jik te tal, b'ix te Chep owok ts'i' tb'i Jesus.^m

Aj Kypon Q'olb'eyon Kye Xjal Xnaq'tzal Che'w

2 ¹Te Jesus owitz'jik tuj Belen, jun tal amaq' tuj tkwentil Judey. Tuj aj tyempij nk'ulun mandad tuq te Eródes. Ntons eb'ajpon tuj Jerusalen txq'an xjal xnaq'tzal che'w twitz ka'j, kyetz tzajnaqe' tuq tuj palaj aj ja' njakul q'ij. ²Kyetz oxik kcha'o! [kxol kye xjal] ikxjani: «Ja' atqet te k'ulul mandad kyi'j kye aj tijajil Israel, te twitzale! k'ulul mandad aj ma'tx tz'itz'jik? Qetza ma'tx xik qena te che'w twitz ka'j aj telponx ti'lj tetz, ma'tx xik qena aj ja' njakul q'ij. Astilji qetza ma'tx qo'ulna tzan tqet qna'o!..»

^g 1:16 Ax: Krist.   ^h 1:17 Ax: Krist.   ⁱ 1:18 Luks 1:26-27   ^j 1:21 Luks 1:31

^k 1:21 Sal 130:8   ^l 1:23 Isa 7:14   ^m 1:25 Luks 2:21

³ Ya ma tz'ok xhcha'o' te Eródes te twitzale' k'ulul mandad tuq tzi, tetz oje b'isun b'ix ax kyaqil kye xjal aj nkyenajan tuq tuj Jerusalen, ax kyetz oje kye'b'isun. ⁴ E'ok xtxoko' kyaqil kye pal aj nim kyaqil b'ix kyaqil kye xnaq'tzal Kawb'il, b'ix oxik xhcha'o' kyetz ja' tuq owitz'jel te Koloyon Aj Q'umankaj Oqtxi!.ⁿ ⁵ Ntons kyetz oxik kyq'uma' tetz ikxjani: «Tuj Belen tuj tkwential Judey tzan tpaj ikxji okaj stz'ib'a' te aj yolil tyol Dios oqtxi!: ⁶ «Etetz aj Belen tuj tkwential Juda, etetz etamaq' nya'tx jun tal amaq' aj k'onti'l-wit token, tzan tpaj exol etetz ojawel jun twitzale' k'ulul mandad aj oxe'l txnaq'tza' kye aj nxjalil aj tijajil Israel.»^o

⁷ Ntons te Eródes ewj etzaj tuk'le' kye xjal aj xnaq'tzal che'w, b'ix oxik xhcha'o' kyetz janik'le tuq tjawlen kanet te che'w. ⁸ Yaji eb'ajxik tlajo' Belen, oxik tq'uma' kyetz ikxjani: «Pex waq txini b'ix intok echa'o' kyaqil til'j te k'wa'l, b'ix oj toknoj etitza', eq'uma'tz wetz, tzan nxik wetz na'ol tetz.»

⁹ Ntons kye xjal eb'ajxik iktza'x txiklen q'uma' kyetz tzan te twitzale' k'ulul mandad. B'ix te che'w aj oxik kyen, atqet tuq tb'ayon kyzwitz, b'ix yaji owa'let tajsik te luwar aj ja' tuq atqet te k'wa'l. ¹⁰ Aj txik kyen te che'w ojetq tuq wa'let, kyetz oje kye'b'ajchalaj. ¹¹ Ya ma kye'ox tuj te jay, oxik kyen te k'wa'l b'ix te Liy aj tnan; yaji eb'ajqet mejlet b'ix e'okten na'ol te ne'. Ojaw kyjaqo' te kyakaxh b'ix oxik kyoye' tetz oro, pom b'ix mir. ¹² Yaji otzaj q'uma' kyetz tuj jun kyzwitzik' tzan k'on tuq kymeltz'jik aj ja' tuq atqet te Eródes, ntons eb'ajmeltz'jik tuj kyamaq' per tuj junky b'ey.

Aj Txik In Te Jesus Tzan Kye Stat Tuj Amaq' Ejipt

¹³ Ya aj ojetq tuq kyaj kye xnaq'tzal che'w, jun ángel tlajen Qajawil ojaw kanet tuj twitzik' te Chep, b'ix oxik tq'uma': «Pajaw, intxik awin te k'wa'l b'ix te tnan, b'ix pe'etoqik max Ejipt. Ax pe'eten tzi max oj nxik q'umal yatz junky'el, tzan tpaj te Eródes tetz owelal joyol te k'wa'l tzan tqet tkansa!»

¹⁴ Ntons te Chep ya ma tzaj k'asik til'j twitzik', oxik tin te k'wa'l b'ix te alon, b'ix oxik kyuky'i'l aj aq'b'ilji, eb'ajxik max Ejipt, ¹⁵ b'ix txini ekajten max aj tkamik te Eródes. Ikxji oky'ik tzan tponkix tuq te aj ojetq tuq tq'umaj te Qajawil tuky'i te aj yolil tyol oqtxi' ikxjani: “Otzaj wuk'le' te nk'wa'al max Ejipt.”^p

Aj Kyqet Kansa' Kye Ne' Tuj Tkwential Amaq' Belen

¹⁶ Ntons te Eródes ya ma tz'ok ten ojetq tuq qet eq'i' tuz kye xnaq'tzal che'w, ntons otzaj nim tq'oj, b'ix oxik tk'ulu' mandad tzan kyqet kansa' kye tal ichan aj man tuq kyitz'jlen jun aq'b'l qatzun kab'e' aq'b'iji tuj te

ⁿ 2:4 Ax: Krist.   ^o 2:6 Miq 5:2   ^p 2:15 Os 11:1

amaq' Belen b'ix kyaqil kye luwar qaynin tzi, oxik tin tkwentil janik'lexi' tuq aj stzaj kyq'uma' kye xjal xnaq'tzal che'w.

¹⁷Ikxji oponkixi' iktza'x okaj stz'ib'a' te Jeremiy aj yolil tyol Dios oqtxi':
¹⁸«Twi' jun xuj oxik cha'o' tuj amaq' Rama, ajun oq'el b'ix b'is; a te Rakel b'an n'oq' tuq kyi'j tal, b'ix k'on tuq tgan tzan tjaw in tk'u'j tzan tpaj ojetq tuq kye kamik kye tal.»^q

¹⁹Per ya ma kamik te Eródes, jun ángel tlajen Qajawil ojaw kanet twitz te Chep tuj twitzik' tuj Ejipt, ²⁰b'ix oxik tq'uma' tetz te Chep ikxjani: «Pajaw wa'let, intxik awin te k'wa'l b'ix te tnan b'ix pameltz'jik tuj tkwentil Israel, tzan tpaj ajna'l oje kyekamik kye aj kygan tuq tzan kykansan tetz.»

²¹Ntons b'eyxnajji te Chep oxik tin te k'wa'l b'ix te alon, b'ix exik tuj tkwentil Israel. ²²Per ya ma tz'ok xhcha'o' te Chep qa te Arkelaw nk'ulun mandad tuq tuj Judey tky'ixel te Eródes aj stat, te Chep otxob'lej tzan txik txini, b'ix tzan tpaj otzaj q'uma' tetz tuj twitzik' ntons oxik tuj tkwentil Galiley, ²³b'ix opon najayon tuj jun tal amaq' tb'i Nasaret. Te ntzani oky'ik tzan tponkix tuq iktza'x okyq'umaj kye aj yolil tyol Dios oqtxi', qa [te koloyon kyi'j] “owokel q'uma'kix tuq jun aj Nasaret.”^r

Aj Taq'ik Tpakb'an Te Wa'nch Aj Swal A'
Mak 1:1-8; Luks 3:1-9,15-17; Wnch 1:19-28

3 ¹Ntons, tuj jun tyemp owul te Wa'nch Aj Swal A' npakb'an tuq tuj tkwentil Judey tuj te ky'ixk'oj tx'o'tx' aj ja' k'onti'l najayon. ²Nxik tuq tq'uma' ikxjani: «Sek' intjaw eky'ixpu' enab'lin tzan tpaj ma'tx pon te tyemp b'ix ajna'l exol, te Qtat aj nnajan tuj ka'j ok'uluyon mandad tuky'i nim tajwalil.»^s

³Te Wa'nch, a tetz te aj oqet tz'ib'a' ti'j b'an oqtxi' tzan te Chay aj yolil tyol Dios, oqet tz'ib'a' ti'j ikxjani: “Jun xjal opakb'ayon tuky'i nim twi' tuj jun luwar aj ky'ixk'oj tx'o'tx' aj ja' k'onti'l najayon b'ix tzi oxe'l tpakb'a' kye xjal aj okyepoyon tuky'il, oxe'l tq'uma' ikxjani: ‘Intqet ek'ulu' [etib'] tzan tpaj tzul te Qajawil, intjaw eky'ixpu' enab'lin tzan eten list oj tul te Qajawil.’”^t

⁴Tq'anaq te Wa'nch, k'ulu' tuq tuky'i pur xtx'otx'al stzamal kway kamey, b'ix n'ok tuq ts'i' ti'j tuky'i jun tsinch pur tz'u'm,^u b'ix te twe' pur tuq kochi' tuky'i ta'al tze!. ⁵Kye xjal tuj Jerusalen b'ix tuj kyaqil tkwentil Judey b'ix kye luwar qaynin ti'j te Jordan A', kyetz nkyepon tuq cha'oyon ti'j. ⁶Njatz tuq kyq'uma' kchoj b'ix te Wa'nch njaw tuq ts'i' a' kywi' tuj te Jordan A!. ⁷Per ya ma tz'ok ten te Wa'nch ky'ilal'j tuq kye aj b'uch'uj

^q 2:18 Jer 31:15   ^r 2:23 Luks 2:39   ^s 3:2 Dan 2:44; Mat 4:17; Mak 1:15   ^t 3:3 Ax: intqet ek'ulu' te b'ey aj ja' tzul te Qajaw, intqet eparejsa' te b'ey aj ja' tzul; Isa 40:3.

^u 3:4 2Re 1:8

Parisey b'ix kye aj b'uch'uj Sadusey nkyepon tuq tuky'i'l tzan tuq tjaw ts'i' a' kywi', oxik tq'uma' kyetz ikxjani: «Etetz a'ix tijajil kan.» *¿Ab'l oje xik q'uman etetz qa okxkoletel ti'j tq'o'j Qtata Dios aj ch'inky tulni?* ⁸ Pe'eb'et waq tuj jun tume'l galan b'ix intqet eyek'u' tuky'i ek'ulb'en galan qa b'an'ax ma'tx jaw eky'ixpu' enab'lin. ⁹ B'ix k'onti'l tzan txik eq'uma' tuj etanim "qetza a'o'na tijajil Abran." ^w Wetz b'an'ax oxe'l nq'uma' etetz, kyi'j kye ja ab'jni te Qtata Dios b'a'n tzan kyjaw tin tijajil Abran kyi'j. ¹⁰ Ch'inky tul te jwisy kyajsik kyaqil aj k'on kygan tzan tjaw kky'ixpu' kynab'llin, iktza'x tajawil jun tze', qa te tze' k'onti'l nkaj twitz, njaw xtx'emu' tuky'i ach b'ix te tze' owokex xo'o' tuj q'aq!. ^x ¹¹ Wetz b'an'ax oj tjaw nsi' a' ewi' telponx ma'tx jaw eky'ixpu' enab'lin. Per yatzun te aj tzul mas yaj nwitz wetz, tetz mas nim tajwalil nwitz; wetz twitz tetz k'onti'l npon wajwalil ni iktza' jun aq'unon aj n'el tkotpi^y txajab' tajaw. Tetz otzajel ts'i' Txew Dios tuj etanim b'ix owelal teq'i' te nya'tx galan. ¹² Tetz [iktza'] eq'i' txpulb'il tuj tq'ab', owelal tpawa' te triw ti'j tib'en, b'ix oqtex tk'u'u' tuj tkajon, per oqtel tky'e'sa' te ky'is tuj jun q'aq' aj ni nlay qex tzaj.»

**Aj Tjaw Si' A' Twi' Jesus Tzan Wa'nch
Mak 1:9-11; Luks 3:21-22**

¹³ Ntons te Jesus owetz tuj Galiley b'ix opon stzi' te Jordan A' tzan tuq tjaw si' a' twi' tzan Wa'nch. ¹⁴ Tb'ay te Wa'nch k'on tuq tgan tzan tjaw ts'i' a' twi' Jesus, oxik tq'uma' ikxjani: «A'in-tal wetz aj presis tzan tjaw asi' a' nwi'. *¿A'in petzun wetz ojawel nsi' a' awi?»* ¹⁵ Per te Jesus owaj stzaq'b'e': «Tzoqqipj tzan tky'ik kyaqil ikxji ajna'l, presis tzan tb'antik kyaqil tuj jun tume'l galan iktza' te Qtata Dios tgan.» ¹⁶ Ntons ya ma jaw si' a' twi' te Jesus, tetz ojatz tuj te a' b'ix te ka'j owel jaqlik, b'ix te Jesus oxik ten te Txew Dios ikja'n tuq tqetz tajsik iktza' jun palom. ¹⁷ Ntons oxik cha'o' twi' [te Qtata Dios] ntzaj yolin tuq tuj ka'j ikxjani: «Aj ntzani wetz nk'wa'al aj gani' nim witza' b'ix b'an nkyinchalaj ti'j.»^z

**Aj Tqet Si' Te Jesus Tuj Preb Tzan Te Tajaw Choj
Mak 1:12-13; Luks 4:1-13**

4 ¹ Ntons, yaji te Jesus oxik in tzan te Txew Dios tuj te ky'ixk'oj tx'o'tx' aj ja' k'onti'l najayon, tzan tok ten titza' te Tajaw Choj oqtel ts'i' jun preb ti'j tzan tuq tqet tz'aqik titza'!^a

² Ntons, tzi otipaj wa'ij kawnaq (40) q'ij tuky'i kawnaq aq'b'il [tzan txnaq'tzan], b'ix otzaj wa'ij ti'j. ³ Ntons te [Tajaw Choj] aj njoyon tume'l

^v 3:7 Mat 12:34; 23:33   ^w 3:9 Wnch 8:33   ^x 3:10 Mat 7:19   ^y 3:11 Te aq'unj pujul xajab'j a tuq te aq'unj mas b'an dyaltir kxol kyetz.   ^z 3:17 Isa 42:1; Mat 12:18; 17:5; Mak 9:7; Luks 9:35   ^a 4:1 Ebr 2:18; 4:15

tzan jqet tz'aqik titza', tetz owok laq'chet ti'j b'ix oxik tq'uma' ikxjani: «Qa yatz b'an'ax a'ich Tk'wa'al Dios, intxik aq'uma' kye ja ab'jni tzan kyok wab'j.»

⁴ Per yaji te Jesus oxik tq'uma' tetz ikxjani: «[Tuj te Tu'jal Dios] tz'ib'ankaj ikxjani: "Nya'tx a'ox tuky'i wab'j itz'oj jun xjal sinoke ax tuky'i kyaqil aj ntyoli' te Qtata Dios."»^b

⁵ Yaji te Tajaw Choj oxik tin tuj [Jerusalen], te amaq' aj pawa' te Qtata Dios, b'ix ojax tin twi' te Nin Jay Nab'il Qtata Dios aj ja' mas nim twa'lkal, ⁶ b'ix oxik tq'uma' tetz ikxjani: «Qa yatz b'an'ax a'ich Tk'wa'al Dios, intxik axon awib' qetl, komo tz'ib'ankaj [tuj Tu'jal Dios] ikxjani: "Ochkajel ts'i' tuj kyq'ab' kye ángel aj nkye'aq'unan te tetz," b'ix "ochjawel kyin tuj kyq'ab' tzan k'on aqet tz'aqik ti'j abl'j."»^c ⁷Yaji te Jesus owaj stzaql'b'e! ikxjani: «Ax tz'ib'enkaj tuj Tu'jal Dios ikxjani: "K'on qet asi' tuj preb te Qtata Dios aj Awajawil."»^d ⁸Yaji te Tajaw Choj oxik teq'i' twi' jun ma nim witz, b'ix oxik tyek'u' tetz kyaqil amaq' twitz tx'o'tx' b'ix kyaqil aj b'an tb'anil aj at te kyetz, ⁹ b'ix oxik tq'uma' ikxjani: «Wetz ox'e'l nsi' kyaqil ntzani te yatz, qa yatz ochtel mejlet nwitz b'ix okyinqtel ana'o!.»

¹⁰ Yaji te Jesus oxik tq'uma' ikxjani: «¡Pax yatz Satanás! Komo te Tu'jal Dios nyolin ikxjani: "Intqet ana'o' a'ox te Qtata Dios aj Awajawil, b'ix intqet awoksla' a'ox te tetz."»^e ¹¹ Ntons te Tajaw Choj okaj ts'i' te Jesus b'ix yaji txq'an ángel eb'ajpon onel tetz.

Aj Taq'ik Tpakb'an Te Jesus Kxol Kye Xjal Tuj Galiley Mak 1:14-20; Luks 4:14-15; 5:1-11; 6:17-19

¹² Ntons ya ma tz'ok xhcha'o' te Jesus te Wa'nch ojetq tuq qex si' tuj pres,^f yaji oxik tuj tkwentil Galiley. ¹³ Per k'onti'l okaj najan tuj Nasaret, sinoke oxik najayon tuj Capernaúm^g qaynin stzi' te a' aj ja' nkyenajan kye a'e' tijajil Sabulon b'ix tijajil Nep.^h ¹⁴ Te ntzani oky'ik tzan tponkix iktza'x okaj stz'ib'a' te Chay aj yolil tyol Dios oqtxi', aj okaj stz'ib'a' ikxjani: ¹⁵ "Etetz aj xtx'o'otx' Sabulon b'ix etetz aj xtx'o'otx' Nep, etetz aj qaynin ti'j te nim a', etetz aj junxla' te Jordan A', tb'eyil te Galiley A', te Galiley aj ja' nkyenajan kye aj nya'tx tijajil Israel, ¹⁶ etetz aj atikxqex tuq tuj jun qlolj, otzaj jun chk'atunal b'an nim exol, jun chk'atunal b'an ntxaqtxon kxol kye aj nkyenajan tuq tuj qlolj aj nqoxik tin tuj jkamiky."ⁱ

¹⁷ Atxji te Jesus owaq'ik tzan tpakb'an ikxjani: «Sek' intjaw eky'ixpu' enab'lin, tzan tpaj ma'tx pon te tyemp b'ix ajna'l te Qtat aj nnajan tuj ka'j ok'uluyon mandad exol tuky'i jun tajwalil.»^j

^b 4:4 Deu 8:3   ^c 4:6 Sal 91:11-12   ^d 4:7 Deu 6:16   ^e 4:10 Deu 6:13   ^f 4:12 Mak 6:17; Luks 3:19-20   ^g 4:13 Wnch 2:12   ^h 4:13 Sabulon b'ix Nep kab'e! b'uch'uj aj tijajil Israel b'ix ax n'ok tuq q'uma' te ktx'o'otx' ikxji.   ⁱ 4:16 Isa 9:1-2   ^j 4:17 Dan 2:44; Mat 3:2

Aj Ktzaj Tuk'le' Jesus Kaj Tzyul Kyiy Tzan Kyok Lapek Ti'j

¹⁸Ntons te Jesus nb'et tuq stzi' te Galiley A', aj txik te'e' kab'e' xjal kyerman tuq kyib', jun Simon tb'i aj n'ok q'uma' tuq Xhpe'y, b'ix te junky Lexh. Kyetz kyaq'un tzyul kyiy tuq, b'ix nqex tuq ksi' te kypa tuj te a!. ¹⁹Te Jesus oxik tq'uma' kyetz ikxjani: «Pe'etok lapet wi'j b'ix wetz nk'ulu'tz tzan etok chimol xjal [tzan kyok lapet wi'j].» ²⁰B'eyxnajji okaj ksi' te kypa b'ix e'ok lapet ti'j Jesus. ²¹Yaji ch'inky ikxjani, te Jesus oxik te'e' kab'e'ky xjal ax kyerman tuq kyib', Jacobo^k tuky'i Wa'nch, a'e' tk'ajol Sebedey, kyetz akyeqet tuq tuky'i kytat tuj jun bark nkyek'ulun tuq kypa. Yaji te Jesus etzaj tuk'le', ²²b'ix kyetz b'eyxnajji okaj ksi' te kybark b'ix te kytat, b'ix e'ok lapet ti'j Jesus.

Aj Kxik Txnaq'tza' Jesus Ky'ilal'j Xjal Tzajnaqe! Tuq Ja'chq

²³Te Jesus nb'et tuq tuj kyaqil tkwentil Galiley, nxnaq'tzan tuq kyuj kye jay nab'il Dios tuj junjun luwarchaq. Nxik tuq tpakb'a' tpakb'alil galan ti'j titza' te Qtata Dios nkolon qil' tzan jkaj tuj tq'ab' b'ix nkyeqet tuq tq'ana' kye xjal ti'j kyaqil kyyab'il b'ix kyaqil aj tidi' ncho'on kyetz.^l ²⁴Te tpakb'alil ti'j te Jesus ja'chq owok cha'o' tuj kyaqil tkwentil Siry b'ix nkyetzaj kyin tuq twitz kyaqil aj yab'e' tuq tuky'i tidi'chq kyyab'il b'ix xhcho'nal b'ix ax kye aj akyeqex tuq malspirit tuj kyanim b'ix kye aj n'ukul tuq atak kyi'j b'ix aj kamnaq tuq kchi'jel, b'ix te Jesus, tetz nkyeqet tuq tq'ana!. ²⁵Ky'ilal'j xjal aj tuj tkwentil Galiley b'ix tuj tkwentil Dekapl b'ix tuj amaq' Jerusalen b'ix tuj tkwentil Judey b'ix a'e' aj tuj tkwentil junky palaj te Jordan A' nkye'ok tuq lapet ti'j Jesus.

Aj Kxik Txnaq'tza' Jesus Kye Xjal Twi' Jun Witz Luks 6:20-23

5 ¹Ya ma kyexik ten b'an ky'ilal'j kye xjal, tetz ojax twi' te mulu'j b'ix oqet wit'let txini. Yatzun kye xjal aj nkye'ok tuq lapet ti'j, eb'aj'ok laq'chet ti'j tzan tok kcha'o' ²b'ix tetz owaq'ik tzan kxik txnaq'tza' ikxjani: ³«Galanx-alox kye aj n'el kyniky' qa b'an presis te Qtata Dios te kyetz, komo a'e' kyetz okyekajel tuj tq'ab' Qtata Dios tzan kyox tuj ka'j.

⁴Galanx-alox kye aj n'ok kyen twitz xhcho'nal, komo kyetz owokel nimsa' kyk'u'j.^m

⁵Galanx-alox kye aj lo'ik kyk'u'j ti'j Qtata Dios b'ix nya'tx kyi'jx kyetz, komo kyetz okyk'amo'tz tuky'i Qtat kyaqil te twitz tx'o'tx' iktza'x ojetq xik tsi' tyol kyetz.ⁿ

⁶Galanx-alox kye aj kygankix tzan tb'antik kyaqil tuj tume'l iktza' te Qtata Dios tgan, komo kyetz owokel kyenkix titza' [te Qtat] ok'uluyon kyaqil tuj tume'l.

^k 4:21 Ax: Chaw. ^l 4:23 Mat 9:35; Mak 1:39 ^m 5:4 Isa 61:2 ⁿ 5:5 Sal 37:11

⁷Galanx-alo kye aj n'ok lo'et kyk'u'j kyi'j txq'anky, komo te Qtata Dios owokel lo'et tk'u'j kyi'j kyetz.

⁸Galanx-alo kye aj saq kyanim, komo kyetz owokel kyen te Qtata Dios.^o

⁹Galanx-alo kye aj nkyejoyon jun tume'l tzan kyten galan kye xjal kxolx, komo kyetz okye'okel q'uma' tk'wa'al Dios-e!.

¹⁰Galanx-alo kye aj nkyejaw lajo' tzan tpaj nkyek'ulun kyaqil tuj tume'l iktza' tgan te Qtata Dios, komo kyetz okyekajel tuj tq'ab' Qtata Dios tzan kyox tuj ka'j.^p

¹¹Galanx-alo etetz a'ix oj etok yaso' b'ix cha'oq ejaw lajo' b'ix cha'oq tjaw kynik'o' tidi'chq nya'tx galan eti'j tzan npaj wetz b'ix nya'tx b'an'ax kyitzta'.^q ¹²Pe'echalaj waq, pe'eten kontent tzan tpaj ek'amo'tz jun nim b'an tb'anil tuj ka'j; komo ax ikxji ejaw lajo' kye aj yolil tyol Dios oqtxi!.^r

Kye Aj Nkye'okslan Ti'j Jesus, Kyetz Iktza' Atz'an B'ix Jun Chk'atunal

¹³«Etetz a'ix kxol kye xjal twitz ja tx'o'tx'n'i, etetz a'ix iktza' te atz'an [aj nim token]; per qa te atz'an owelal tq'ab!,^s ntots ¿titza' owokel k'ak'l junky'el? Ya k'onti'l token ch'inwt, cha owelax xo'let tzijay b'ix oqtel wab'e!.

¹⁴Etetz a'ix iktza' jun chk'atunal kxol kye xjal twitz ja tx'o'tx'n'i.^t Jun amaq' aj atjax twi' jun witz, k'onti'l nb'antik tzan tkaj ewj [tzan tpaj ntxaqtxon qonik'an]. ¹⁵B'ix ax k'onti'l n'ok qtxaqo' jun jq'anal tzan tox qsi' tjaq' jun almun; sinoke njaw si'let jawnaq tajsik jun mos tzan txik tq'anali' kyaqil kye aj ate' tuj jay.^u ¹⁶Ax ikxji etetz intok esi' enab'l tzan ek'ulun jun ek'ulb'en galan kxol kye xjal tzan txik en eti'j iktza' jun chk'atunal tuj kywitz b'ix tzan tqet kyjq'b'a' Qtata Dios aj atjax tuj ka'j.^v

Te Jesus Owul K'ulul Kyaqil Iktza' Te Kawb'il Tgan

¹⁷«K'on kxb'isun waq etetz qa wetz ma'tx kyin'ul tzan tpon nnajsa' te Kawb'il b'ix te ktz'ib'en kye aj yolil tyol Dios oqtxi'; wetz k'onti'l ma kyin'ul tzan tpon nnajsa' sinoke tzan tponkix ikxji iktza'x nyolin.

¹⁸Komo oxe'l nq'uma' b'an'ax etetz, aj man atqet te twitz ka'j b'ix te twitz tx'o'tx', ni jun ch'i tal letr nlay tz'el eq'i' ti'j te Kawb'il sinoke oky'el kixi' kyaqil aj tz'ib'ankaj.^w ¹⁹Astilji ab'l te aj nlay qet toksla' jun tidi' aj nyolin te Kawb'il, anke jun tidi' aj nya'tx nim, b'ix ikxji nxik txnaqtza' kye txq'anky, tetz nlay qet jiq'b'a' tuj ka'j. Per ab'l te aj oqtel toksla' b'ix nxik txnaqtza' kye txq'anky tzan kyk'ulun ikxji, tetz oqtel jiq'b'a' nim tuj ka'j.

^o 5:8 Sal 24:3-6   ^p 5:10 1Xhp 3:14   ^q 5:11 1Xhp 4:14   ^r 5:12 2Cró 36:16; Kya 7:52

^s 5:13 Oqtxi' n'oken tuq kyitzta' jun txakl quq aj owok q'uma' atz'an per nya'tx tuq pur atz'an sinoke samo' tuq tuky'i tidi'chq. Qa ma t'oleqet ch'in, owel ulan te b'an'ax atz'an b'ix cha okaj te quq per ya k'onti'l tuq tq'ab!.   ^t 5:14 Wnch 8:12; 9:5   ^u 5:15 Mak 4:21; Lukas 8:16; 11:33   ^v 5:16 1Xhp 2:12   ^w 5:18 Lukas 16:17

²⁰Komo qa etetz nlay qet ek'ulu' tuj tume'l mas galan kywitz kye xnaq'tzal Kawb'il b'ix kye aj b'uch'uj Parisey, ikxji etetz nlay kxkaj tuj tq'ab' Qtata Dios tzan etox tuj ka'j..»

A Tgan Tzan Qjoyon Tume'l Tzan Qten Galan Qxolx
Luks 12:57-59

²¹«Etetz oje tz'ok echa'o' te aj oxik q'uma' kye a'e' etijajil oqtxi!: “K'on chkansan,” b'ix “ab'l te aj okansayon, oxe'l si' tuj il.”^x ²²Per wetz oxe'l nq'uma' etetz, ab'l jun aj exol ojawel q'ojlik tuky'i junky terman, oxe'l si' tuj il. B'ix ab'l te aj owokel tyaso' junky terman, oxe'l si' tuj il tzan kye tijxjal aj at mas kyajwalil; b'ix ab'l te aj oxe'l tq'uma' “b'an kuch a'ich” te junky terman, tetz tmeres tzan txik tuj te nim q'aq' aj ja' te xhcho'nal k'onti'l nmankun.

²³Astilji qa oj txik awin te awoyej tajsik te tz'e'sb'il b'ix otzajel tiktz'an tuj awanim jun awerman at tidi' tq'oj awi'j, ²⁴ntons intkaj asi' te awoyej tzi twitz te tz'e'sb'il b'ix tb'ay pax yoliyon tuky'i'l tzan eten galan exol, b'ix yaji b'a'n tzan ameltz'jik junky'el tzan txik aq'apo' te awoyej.

²⁵Qa at ab'l aj tgan tzan txik qaniyon awi'j, intok asi' ak'u'j tzan axik qanil najsb'il tuky'i'l, tzunx tuq at tyemp ajna'l, tzan k'on axik q'apo' tuj tq'ab' te pujul il, qa k'on yaji te pujul il otxe'l tq'apo' tuj tq'ab' te mulon^y b'ix ochtex tsi' tuj pres. ²⁶Oxe'l nq'uma' b'an'ax, yatz nlay chjatz tuj te pres qa mina' tuq xhchojet kyaqil te amult.»

Aj Tyolin Jesus Nya'tx Galan Te K'ajajb'ilj

²⁷«Etetz oje tz'ok echa'o' [oqtxi!] otzaj q'uma' ikxjani: “K'on chk'ajajin.”^z ²⁸Per wetz oxe'l nq'uma' etetz, ab'l aj owelal tq'ajab' ti'j jun xuj, ma'tx k'ajajin tuky'i'l tuj tanim.

²⁹Astilji qa te awitz^a ntk'ulu' tzan ajoyon choj, mejor intetz awin b'ix intex axon, mejor tzan tponaj a'ox cha jun tb'aq' awitz b'ix nya'tx tzan txik xo'o' kyaqil achi'jel tuj te luwar aj ja' te xhcho'nal k'onti'l nmankun tuj te nim q'aq'.^b ³⁰B'ix qa te aq'ab' aj ab'anq'ab' ntk'ulu' tzan ajoyon choj, mejor intel atx'emu' b'ix intex axon, mejor tzan tponaj a'ox cha jun aq'ab' b'ix nya'tx tzan txik xo'o' kyaqil achi'jel tuj te luwar aj ja' te xhcho'nal k'onti'l nmankun tuj te nim q'aq!.^c

Aj Tyolin Jesus Tzan K'on Kyqet Pawjik Kye Xjal

³¹«B'ix okaj q'uma' oqtxi! ikxjani: “Ab'l aj oqtel tpawa' tib' tuky'i tzu'jel, presis tzan tb'antiik jun tu'jal titza!”^d ³²Per wetz oxe'l nq'uma'

^x 5:21 Exo 20:13; Deu 5:17   ^y 5:25 Ax: alguacil.   ^z 5:27 Exo 20:14; Deu 5:18   ^a 5:29 Ax: tb'laq' awitz aj amanq'ab!.   ^b 5:29 Mat 18:9; Mak 9:47   ^c 5:30 Mat 18:8; Mak 9:43

^d 5:31 Deu 24:1-4; Mat 19:7; Mak 10:4

etetz, qa jun ichan oqtel tpawa' tib' tuky'i txu'jel b'ix qa nya'tx tzan tpaj te txu'jel nk'ajajin, cha ntk'ulu' tzan tk'ajajin. B'ix ab'l te aj owokel junan tuky'i jun aj cha oqet tpawa' tib' tuky'i tichmil, ax ikxji cha nk'ajajin.»^e

Aj Txik Txnaq'tza' Jesus Ti'j Te Jurament

³³ «Ax oje tz'ok echa'o' etetz, oqtxi' oxik q'uma' kye etijajil ikxjani: "K'on xik asi' ayol tuky'i tb'i Qajawil qa nya'tx b'an'ax awitza', sinoke ak'ulu'tz kixi' kyaqil iktza'x oje xik asi' ayol tuky'i tb'i Qajawil."^f ³⁴ Per wetz oxe'l nq'uma' etetz, k'on txik esi' eyol tuky'i tb'i nijunwt. K'on xik esi' eyol ti'j te ka'l tzan tpaj aji te twit'lel Qtata Dios,^g ³⁵ b'ix k'on xik esi' eyol ti'j te twitz tx'o'tx' tzan tpaj aji tujlb'il toq Qtata Dios. B'ix nya'tx ti'j Jerusalen tzan tpaj aji tamaq' te Qtata Dios aj twitzale' k'ulul mandad qil'.^h ³⁶ B'ix ax k'onti'l tzan txik esi' eyol ti'j [jun stzamal] ewi', tzan tpaj etetz k'onti'l nb'antik etitz'a tzan tqet esjukinsa' ni jun stzamal ewi' qatzun tzan sten q'eq etitz'a'ji. ³⁷ Ntons etetz qa a tgan tzan txik eq'uma! "o," intxik eq'uma' cha a'ox "O!" Qatzun tzan txik eq'uma! "nlay," intxik eq'uma' cha a'ox "Nlay." B'ix qa ma xik esi' eyol tuky'i tb'i jun tidi', ntons te nini cha tzajnaq ti'j te nya'tx galan.»ⁱ

Qok'ulun Galan Kyuky'i Kye Qajq'oj

Luks 6:27-36

³⁸ «Etetz oje tz'ok echa'o' [oqtxi'] okaj q'uma' ikxjani: "Qa ojawetz in tb'aq' twitz jun, ax ojawetz in tb'aq' twitzky te junky; qa owelatz in twitz te' jun, ax owelatz in twitz te'ky te junky."^j ³⁹ Per wetz oxe'l nq'uma' etetz, k'on kxjaw kaw tuky'i jun aj n'ok tk'ulu' nya'tx galan etil', sinoke qa at ab'l ma tz'ok joton jun eq'o'tx, ax intxik asi' junky palaj; ⁴⁰ qa at ab'l ma xik qanion awi'j b'ix tgan tzan tel teq'l' te akamixh, ax tzoqpij tzan txik teq'l' te aswetr. ⁴¹ B'ix qa otxe'l in alajwers tzan txik awiqa' jun iqtz jun kilómetr,^k ntons pax b'ix intxik awin te iqtz kab'e' kilómetr. ⁴² Ab'l te aj otzajel tqani' jun tidi' yatz, intxik asi' tetz, b'ix k'on qet axk'ayi' te aj otzajel tqani' jun tky'ex awuky'i'l.

⁴³ Ax oje tz'ok echa'o' ikxjani: "Inkyqet egani' ab'l etetz b'ix inkyok etajq'oya' kye etajq'oj."^l ⁴⁴ Per wetz oxe'l nq'uma' etetz, inkyqet egani' kye etajq'oj b'ix pe'exnaq'tzan kyi'j kye aj nkyejaw lajon etetz. ⁴⁵ Ikxji tzan tqet eyek'u' etetz a'ix tk'wa'al Qtata Dios aj atjax tuj ka'l, komo tetz ntk'ulu' tzan tjakul te q'ij kyajsik xjal aj nya'tx galan b'ix ax kyajsik kye xjal aj galan-e', b'ix ntzaj tsil' te jab' kyajsik kye aj nkye'okslan tetz b'ix ax kyajsik kye aj k'onti'l nkye'okslan tetz.

^e 5:32 Mat 19:9; Mak 10:11-12; Luks 16:18; 1Kor 7:10-11   ^f 5:33 Lev 19:12; Núm 30:2;

Deu 23:21   ^g 5:34 Isa 66:1; Mat 23:18-22; Chaw 5:12   ^h 5:35 Sal 48:1-2   ⁱ 5:38 Exo

21:22-25; Lev 24:19-20; Deu 19:21   ^j 5:41 Ax: jun miya tuj yol gryeg. Tuj aj tyempji jun miya telponx tuq jun mil txol qoq.   ^k 5:43 Lev 19:18

⁴⁶ Qa etetz nkyeqet egani' a'ox kye aj nkyeqet ganin etetz, ¿tidi' ekamb'a'tz ikxji? Komo kye xjal aj peyul chojenj [aj nya'tx tume'l nkyek'ulun] ax kyetz nkyek'ulun ikxji. ⁴⁷B'ix qa etetz nkxliman a'ox kye aj eterman ¿tidi' mas tb'anil nkxk'ulun ikxji? Komo kye xjal aj k'onti'l nkye'okslan te Qtata Dios ax kyetz nkyek'ulun ikxji. ⁴⁸Pe'ek'ulun waq etetz kyaqil tuj tume'l iktza' te Qtata Dios aj atjax tuj ka'j nk'ulun kyaqil tuj tume'l.»^l

Aj Tyolin Jesus Titza' Tzan Txik Qsi' Jun Qoyej Kye Meb'a' Xjal

6 ¹«K'on qet eyek'u' kywitz kye xjal te ek'ulb'en galan cha tzan etok e'e!»^m Qa ikxji n'ek'u!, te Qtata Diosⁿ aj atjax tuj ka'j nlay xik ts'i etetz ch'inwt. ²Astilji oj etonen kyi'j kye meb'a' xjal, k'on xik epakb'a' ja'chq iktza' kye aj xmeletz' nkyk'u! tuj te jay nab'il Dios b'ix tuj b'ey cha tzan kyqet jiq'b'a' tzan kye xjal. Wetz oxe'l nq'uma' b'an'ax etetz, kyetz cha a'ox nini okykamb'a'tz, [nlay kyk'amoj junky tidi' tuky'i Qtata Dios]. ³Yatzun etetz oj etonen ti'j jun meb'a' xjal, k'onti'l tzan txik eq'uma' tuky'i nijunwt; ⁴sinoke pe'ek'ulun tuj jun tume'l aj nlay tz'ok ksi' kynab'l kye txq'ank, b'ix te Qtata Dios^o aj nxik tka'y'i te aj nb'antik ewj, a tetz oxe'l ts'i' te aj ekamb'a'tz.»

Aj Tyolin Jesus Titza' Tzan Qxnaq'tzan Tuky'i Qtata Dios Luks 11:2-4

⁵«B'ix oj exnaq'tzan k'on kx'ok iktza' kye aj xmeletz', mer kygan tzan kxnaq'tzan wa'lke' tuj te jay nab'il Dios b'ix tuj kruser tzanja'x tzan kyok en tzan kye xjal.^p Wetz oxe'l nq'uma' b'an'ax etetz, kyetz cha a'ox nini okykamb'a'tz, [nlay kyk'amoj junky tidi' tuky'i Qtata Dios]. ⁶Per yatzun etetz oj exnaq'tzan, okx'okex tuj ewatb'il b'ix owelatz elamo' te lamel b'ix oxe'l exnaq'tza' te Etat aj atqet xhchukel etuky'l'il. B'ix te Qtata Dios^q aj nxik tka'y'i te aj nb'antik ewj, a tetz oxe'l ts'i' te aj ekamb'a'tz.

⁷Ntons oj exnaq'tzan, k'on xik eq'uma' ky'ilaj'-el jun yol, komo nini k'onti'l token, iktza' nxik kxnaq'tza' kye aj nya'tx tijajil Israel aj k'onti'l nkye'okslan te Qtata Dios; kyetz tuj kynab'l qa oxe'l kyq'uma' ky'ilaj'-el, ikxji te Qtata Dios mas owokel ts'i' twi' kyi'j. ⁸K'on kx'ok etetz iktza' kyetz, komo te Qtata Dios^r ya teb'enky te aj presis te etetz anke mina' tuq txik eqani'.

⁹Ntons etetz pe'exnaq'tzan waq ikxjani: “Qtata Dios aj atichjax tuj ka'j, intqet xjani'xwit yatz ab'l. ¹⁰Intkajxwit kyaqil tuj aq'ab' naj. Intb'antikxwit tzani twitz tx'o'tx' kyaqil iktza'x yatz agan, iktza'x nb'antik tuj ka'j. ¹¹Instzaj asi' ch'in ajna'l te qwe' aj n'oken b'ajq'ij. ¹²B'ix

¹ 5:48 Deu 18:13; 1Xhp 1:15-16   ^m 6:1 Ax: te Etat.   ⁿ 6:1 Mat 23:5   ^o 6:4 Ax: Atat.

^p 6:5 Luks 18:10-14   ^q 6:6 Ax: Atat.   ^r 6:8 Ax: Atat.

intqet anajsa' ch'in te qchoj iktza'x qetza nqet qnajsa'na te nya'tx galan aj nkyek'ulun kye txq'ank y qil'ja. ¹³B'ix k'on atzoqpij ch'in tzan tok qen twitz jun tidi' aj oqotel tz'aqik titza' sinoke qo'el akolo' ch'in ti'j kyaqil aj nya'tx galan."^s

¹⁴Ntons etetz, qa oqotel enajsa' te nya'tx galan aj nkyek'ulun kye txq'ank y eti'j, ax te Qtata Dios^t aj atjax tuj ka'j ax tetz oqotel tnajsa' te echoj etetz;^u ¹⁵per qatzun nlay qet enajsa' te nya'tx galan aj nkyek'ulun kye txq'ank y eti'j, ax te Qtata Dios^v nlay qet tnajsa' te echoj..»^w

Aj Tyolin Jesus Ti'j Te Oj Qipan Wa'ij Tzan Qxnaq'tzan

¹⁶«Ntons etetz oj etipan wa'ij tzan exnaq'tzan, k'on qet ek'ulu' jun ewitz b'an b'is iktza' nkyk'ulu' kye aj xmeletz' tzanja'x tzan kyok e'e' nkye'ipan wa'ij. Wetz oxe'l nq'uma' b'an'ax etetz, kyetz cha a'ox nini okykamb'a'tz, [nlay kyk'amoj junky tidi' tuky'i Qtata Dios tzan tpaj kyipb'en wa'ij]. ¹⁷Per yatzun etetz oj etipan wa'ij tzan exnaq'tzan, intqet ek'ulu' ch'in etib' galan^x b'ix intel etx'ajo' ewitz ¹⁸tzan k'on tel kyniky' kye xjal qa nkx'ipan wa'ij, sinoke a'ox tzan tok ten te Qtata Dios aj atqet xhchukel etuky'i'l, b'ix komo tetz b'a'n tzan txik ten kyaqil, tetz otzajel ts'i' etetz te aj ekamb'a'tz.»^y

A Tgan Tzan Tqet Qchimo' Jq'inomai Tuj Ka'j

Luks 12:32-34

¹⁹«K'on qet echimo' nim eq'inomai tzani twitz tx'o'tx' aj ja' te pok' b'ix te oks npon kynajsa' kyaqil,^y b'ix ja' kye eleq' nkye'ox elq'on. ²⁰Mejor intqet echimo' nim eq'inomai tuj ka'j, aj ja' te pok' b'ix te oks k'onti'l npon kynajsa', b'ix ja' k'onti'l nkye'ox kye eleq'. ²¹Komo ti'j te eq'inomai, ax tzi atok mas ek'u'l.»^z

Te Yek'b'il Ti'j Te Aj N'el Qgani' Tuky'i Tb'aq' Qwitz

Luks 11:33-36

²²«Kye tb'aq' qwitz iktza' kye q'analb'il te qchi'jel. Qa te tb'aq' qwitz galan, ntions b'a'n tzan txik qen byenech te chk'atunal. ²³Per qa te tb'aq' qwitz nya'tx galan, ntions iktza' aqoqex tuj qlolj. Per qa etetz tuj enab'l n'ena'o' jun chk'atunal tuj etanim, per qa te aj chk'atunalni nya'tx tume'l, ntions kyaqil pur b'an qlolj tuj etanim.»

^s 6:13 Kye tz'ib'on oqtxi', atqet owok ktz'aqsa' kab'e'ky yol tmankb'il ja taqan ntzani, b'ix nyolin ikxjani: "Yatz atqet kyaqil tuj aq'ab', at awajwalil te jun-ele'x, b'ix a'ox yatz at axhqitz'unal b'leyx te jun-ele'x. Amen." 1Cró 29:11. ^t 6:14 Ax: Etat. ^u 6:14 Mak 11:25

^v 6:15 Ax: Etat. ^w 6:15 Mak 11:26 ^x 6:17 Ax: intjax asi' ch'in aseyt tuj awi!.

^y 6:19 Chaw 5:2-3 ^z 6:21 Luks 12:34

Te Qtata Dios Nk'ulun Kwent Kye Aj Nkye'okslan Ti'j
Luks 16:13; 12:22-31

²⁴ «Nijunwt b'a'n tzan tq'apon tib' tuj kyq'ab' kab'e' tajaw, tzan tpaj owokel tajq'oja' te jun b'ix te junky oqtel tgani', qatzun owokel lapet ti'j te jun b'ix te junky owelal tik'o!. Ax ikxji nlay b'antik tzan qaq'unan te Qtata Dios b'ix ax te jq'inomal kykab'il.^a

²⁵ Wetz oxe'l nq'uma' etetz, k'on kxb'isun ti'j tidi' oxe'l ewa'a' qatzun ti'j te etuk'a'ji tzan etanq'in, b'ix ax k'onti'l tzan eb'isun ti'j te eq'anaq aj owokel esi'. Te qanq'in nya'tx a'ox tzan qb'isun ti'j quk'a' b'ix ti'j jq'anaq.
²⁶ Intok esi' enab'l kyi'j kye pich' aj nkyelipan twitz ka'j. Kyetz k'onti'l nkye'awan b'ix k'onti'l njaw kyin twitz kyawal, b'ix k'onti'l nkyek'u'un tuj kykajon, per anke ikxji, te Qtata Dios^b aj atjax tuj ka'j, tetz nkyexik tk'a'cha!. ¡B'ix etetz mas ganimix a'ix kywitz kye pich!! ²⁷Anke qa qetz b'an nqob'isun nim, ¿tzun petzun nb'antik tzan etanq'in junky q'ij mas twitz iktza'x ekajil si'x?

²⁸ B'ix ¿tistil etetz b'an nkxb'isun ti'j te eq'anaq? Intok esi' enab'l kyi'j kye ub'ech lirios^c tuj k'ul, kyetz k'onti'l nkye'aq'unan b'ix k'onti'l nkyekyimon, ²⁹ per anke ikxji, ni siker te Salomon [aj b'an q'inon tuq],^d ni tetz b'a'n tuq tzan tok txq'aptza' tib' iktza' kyetz. ³⁰Qa te Qtata Dios nk'ulun kwent ikxji te k'ul aj a'ox akyeqet ajna'l b'ix ya nchi'j owokeyon meq'tzb'il te jorn, ntos ipyork-alo etetz! Te Qtata Dios otzajel ts'i' te aj presis te etetz anke a'ix xjal aj nya'tx nim wit'lik ek'u'j ti'j. ³¹Ntons etetz k'on kxb'isun, k'onti'l tzan txik eq'uma' ikxjani: “¿Tidi' oxe'l qwa'a'?” qatzun “¿Tidi' oxe'l quk'a'?” qatzun “¿Tidi' owokel qsi' qil'j?” ³²Ti'j kyaqil ntzani ax b'an nkyeb'isun kye xjal aj k'onti'l nkye'okslan te Qtata Dios, per yatzun etetz, at jun Etat aj atjax tuj ka'j aj teb'en kyaqil aj presis te etetz. ³³Ntons, mas twitz kyaqil aj nkxk'ulun, intok esi' ek'u'j tzan ejoyon tzan tqet etoksla' titza' tgan te Qajawil, b'ix tzan ek'ulun kyaqil tuj tume'l iktza' tetz tgan, b'ix kyaqil te aj presis te etetz, tetz otzajel ts'i'. ³⁴K'on kxb'isun ti'j te nchi'j, tzan tpaj te nchi'j b'a'n tzan eb'isun ti'j nchi'j. B'ajq'ij at tidi'chq b'a'n tzan qb'isun ti'j.

Te Qtata Dios Otk'ulu'tz Quky'i'l Iktza'x Qetz Nqok'ulun
Kyuky'i Kye Txq'ank
Luks 6:31-42; 11:9-13

7 ¹«K'on xik epoqo' junky tzan k'on exik poqo' [tzan te Qtata Dios].
²Komo te [Qtata Dios] okxtel ten iktza'x etetz nkyeqet eten kye txq'ank; b'ix iktza'x etetz nkxk'ulun kyuky'i kye txq'ank, ax ikxji te

^a 6:24 Luks 16:13   ^b 6:26 Ax: Etat.   ^c 6:28 Lirios tb'i jun txakl ub'ech tuj kyyol.

^d 6:29 1Re 10:4-7; 2Cró 9:3-6

Qtata Dios ok'uluyon etuky'i'l.^e ³ ¿Tistil yatz n'ok asi' anab'l ti'j te tal mu'p tuj twitz jun awerman b'ix k'onti'l n'ok asi' anab'l ti'j te tros aj atox tuj awitzni? ⁴ Qa yatz at jun tros tuj awitz, ¿titza' ntnimsa' yatz ak'u'j tzan txik aq'uma' te junky: "Tzoqqij tzan tetz win te tal mu'p tuj awitzni"? ⁵ ¡Xmeletz' ka'r! Intetz awin tb'aya' te tros tuj tb'aq' awitzni b'ix ikxji akayi'tz galan tzan tetz awin te tal mu'p tuj tb'aq' twitz jun awerman.

⁶ K'on xik esi' jun tidi' aj xjan te jun tx'ya'n, b'ix k'on xik esi' kye kuch jun tidi' aj tb'anil,^f kebal cha oqtelb'aj kywab'e b'ix yaji okye'ajetz meltz'jik eti'j b'ix okx'elal kyb'a'o'!

⁷ Pe'eqanin b'ix otzajel si' etetz, pe'ejoyon b'ix owokelnoj etitza', pe'eq'olb'en b'ix owelatz jaqo' te jay ewitz. ⁸ Komo ab'l aj nqanin, ntzaj si' tetz; b'ix te aj njoyon, n'oknoj titza'; b'ix te aj nq'olb'en, n'ex jaqo' te jay twitz.

⁹ ¿At petzun jun te etetz aj otnimsa'tz tk'u'j tzan txik ts'i' jun ab'j te tk'wa'al qa te tk'wa'al oxe'l tqani' jun wab'l tetz? ¹⁰ Qatzun ¿oxe'l ts'i' petzun jun kan oj txik tqani' jun kyiy? ¹¹ Etetz aj nya'tx galan xjal a'ix, etetz eteb'en alkyetz te galan tzan txik esi' te ek'wa'al, ntions pyorx-alo te Qtata Dios^g aj atjax tuj ka'j, tetz oxe'l ts'i' tidi'chq galan kye aj okyexe'l qanin tuky'i'l.

¹² Ntons ikxji intqet ek'ulu' kyuky'i txq'ankya iktza'x egan etetz tzan tqet k'ulu' etuky'i'l tzan txq'ankya; komo ikxji a tgan tzan tqet jk'ulu' iktza'x tz'ib'ankaj tuj te Kawb'il b'ix tuj te ktz'ib'en kye aj yolil tyol Dios oqtxi!»

Te B'ey Aj Nxik In Qetz Tuj Ka'j Iktza' Jun Tal B'ey

Luks 13:24

¹³ «Ntons, a tgan tzan etox [tuj ka'j] iktza' oj etox tuj jun lamel aj nekit twitz. Komo te lamel b'ix te b'ey aj nxik in kye xjal tzan kyponaj tuj te nim q'aq', tetzji nim twitz b'ix ky'ilaj nkyexik tzi, ¹⁴yatzun te lamel b'ix te b'ey aj nxik in qetz te jun qanq'in te jun-ele'x, tetzji nekit twitz b'ix nya'tx ky'ilaj kye aj n'oknoj kyitza!»^h

Intok Esi' Enab'l Kyi'j Kye Pakb'on Aj Nya'tx B'an'ax Kyitza'

Luks 6:43-44

¹⁵ «Intok esi' enab'l tzan k'on eqet eq'i' kyitza' kye aj cha sq'o'l-e' aj nkyeq'uman qa kyetz a'e' aj yolil tyol Dios. Nkye'ul exol etetz iktza' jun karner b'an mans, per tuj kyanim iktza' xo'j-e' aj tgan tzan txik kchi' kye karner. ¹⁶ Etetz owelal eniky' kyi'j tzan tpaj aj nkyk'ulu!. Komo twitz jun lob'j ub k'onti'l n'el kanet ti'j jun wi' ky'i'x, b'ix twitz jun lob'j igos k'onti'l

^e 7:2 Mak 4:24   ^f 7:6 Ax: k'on xik esi' perlas kye kuch. Jun perla jun tal ab'j aj nim tbalor, b'ix telponx iktza' qyol tb'anil aj nxik jq'uma' te jun xjal aj k'on tgan tzan tok xhcha'o'; Pro 9:8.   ^g 7:11 Ax: Etat.   ^h 7:14 Luks 13:24

n'el kanet ti'j jun wi' txaka' ky'i'x. ¹⁷Jun tze' aj galan, ax ntswa' jun twitz galan, yatzun te jun tze' aj nya'tx galan, ax ntswa' jun twitz nya'tx galan. ¹⁸Jun tze' galan nlay b'antik tzan tkaj tsil jun twitz nya'tx galan, b'ix jun tze' nya'tx galan nlay b'antik tzan tkaj tsil jun twitz galan. ¹⁹Kyaqil tze' aj k'ontil nkaj tsil jun twitz galan, njaw tx'emlet b'ix n'ox xo'let tuj q'aq!.ⁱ ²⁰Ntons etetz owelal eniky' kyilj [kye aj sq'o'l-e'] tzan tpaj te aj nkyk'ulu!.»^j

Nya'tx Kyaqil Okye'okex Aj Ja' Atqet Te Qtata Dios

Luks 13:22-30

²¹«Nya'tx kyaqil kye xjal aj n'ok kyq'uma' wetz, “Tat, yatz Wajaw a'ich,”^k nya'tx kyaqil kyetz okyekajel tuj tq'ab' Qtata Dios aj nnajan tuj ka'l, sinoke a'ox kye aj nqet kyk'ulu' iktza' tgan te Ntat aj atjax tuj ka'l. ²²Tuj aj q'ij [tuj te jwisy], ky'ilaj otzajel kyq'uma' wetz ikxjani: “Tat, yatz aj Qajaw a'ich, qetza oxik qyoli'na ayol, b'ix tuky'i yatz ab'i eb'ajjatz qina malspirit tuj kyanim xjal, b'ix tuky'i yatz ab'i oqet jk'ulu'na tidi'chq lab'al aj a'ox tuky'i awajwalil b'a'n tzan tb'antik.” ²³Per tuj aj q'ijji wetz owajel ntzaql'b'e' kyetz ikxjani: “Wetz k'ontil okx'ok wotzqila! Pe'etel laq'chet wi'j etetz aj cha ek'ulunqet pur nya'tx galan.”»^l

Te Yek'b'il Kyilj Kye Kab'e' K'ulul Jay

Luks 6:46-49

²⁴«Ab'l te aj n'ok tsil' twi' ti'j te aj nxik nq'uma' wetz b'ix nqet tk'ulu' ikxji, tetz iktza' jun k'ulul jay aj oqet tb'isul' b'an galan, oqet tk'ulu' tjay tajsik chi'ab'. ²⁵Yaji otzaj te jab', te a' ojaw nim b'ix te kyaq'iq' oje xuk'in; per te jay k'ontil oqet tz'aqik tzan tpaj atqet tuq te twit'lel tajsik chi'ab'. ²⁶Per te aj k'ontil n'ok tsil' twi' wi'j b'ix k'ontil nqet tk'ulu' te aj nxik nq'uma', tetz iktza' jun k'ulul jay mok' aj oqet tk'ulu' tjay tajsik tz'ajon. ²⁷Yaji otzaj te jab', ojaw te a', b'ix te kyaq'iq' oje xuk'in, yaji te jay oqet tilan; kyaqil oponaj.»

²⁸Ntons, ya ma mankun txnaq'tzan te Jesus, kyaqil kye xjal aj nkyecha'on tuq ti'j, kyetz b'an nkyelab'an tuq tzan tpaj te tume'l titza' tuq nkyexik txnaq'tza', ²⁹tzan tpaj nxnaq'tzan tuq tuky'i jun tajwalil b'an b'an'ax, b'ix nya'tx iktza' kye aj xnaq'tzal Kawb'il.^m

Aj Tqet Tq'ana' Jesus Jun Xjal Yab' Tuq Tuky'i Lepr

Mak 1:40-45; Luks 5:12-16

8 ¹Ntons, ya ma qetz te Jesus twi' te tal mulu'j [aj ja' tuq nxnaq'tzan kye xjal], ntons ky'ilaj xjal eb'aj'ok lapet ti'j. ²Ntons jun xjal yab'

ⁱ 7:19 Mat 3:10; Luks 3:9   ^j 7:20 Mat 12:33   ^k 7:21 Luks 6:46   ^l 7:23 Sal 6:8

^m 7:29 Mak 1:22; Luks 4:32

tuq, cha nq'ay tuq xhchi'jel,ⁿ owok laq'chet ti'j b'ix oqet mejlet twitz, oxik tq'uma' tetz ikxjani: «Tat, qa yatz agan, b'a'n tzan tel awin ch'in nyab'il wi'jni.»^o 3 Yaji tzaj te Jesus, owok tmako' te xjal b'ix oxik tq'uma' tetz ikxjani: «Ngan tzan tel win ayab'il. Pab'antik ajna'l.» B'eyxnajji te yab' ob'antik ti'j te tyab'il. 4 Te Jesus ax oxik tq'uma' tetz ikxjani: «Tzaj acha'o', k'on xik aq'uma' te nijunwt, a'ox pax yek'ul awib' twitz te pal, b'ix intxik awin tuky'il te awoyej aj okaj tq'uma' Moisés [tuj te Kawb'il], tzan tok en yatz ma'tx chb'antik.»^p

Aj Tqet Tq'ana' Jesus Tmos Jun K'ulul Mandad Kye Mulon

Luks 7:1-10

5 Ntons, ya ma pon Jesus tuj te amaq' Capernaúm, jun k'ulul mandad kxol kye soldad aj Rom opon tuky'i Jesus b'ix oqet twitz twitz, 6 oxik tq'uma' ikxjani: «Tat, wetz nmos b'an yab', atox tjaq' xnoq'l, kamnaq xhchi'jel b'ix n'ok ten twitz nim xhcho'nal.» 7 Ntons te Jesus oxik tq'uma' ikxjani: «Okyinxel q'anal tetz.»^q 8 Ntons te k'ulul mandad oxik tq'uma' ikxjani: «Tat, wetz k'ontil' nwajo' tzan awox tuj njay. A'ox intxik aq'uma' ayol tzani, b'ix te nmos ob'antel. 9 Komo ax wetz ate' xjal k'ulul mandad wi'j aj mas nim kyajwalil nwitz, b'ix ax ate' soldad aj nkyink'ulun mandad kyi'j. Oj txik nk'ulu' mandad jun te kyetz tzan txik, ntons nxik, b'ix oj txik nk'ulu' mandad jun te kyetz tzan stzaj, ntons ntzaj, b'ix oj txik nk'ulu' mandad te nmos tzan tqet tk'ulu' jun tidi', ntons nqet tk'ulu'.»

10 Ntons, ya ma tz'ok xhcha'o' te Jesus ikxji, oje lab'an ti'j tyol te xjal, b'ix oxik tq'uma' ikxjani kyuky'i kye aj lapike' tuq ti'j: «Oxe'l nq'uma' etetz te b'an'ax, kxol kyaqil kye aj tijajil Israel mina' toknoj witz' jun xjal iktza' ntzani b'an wit'lik tk'u'j wi'j b'an byenech. 11 Wetz oxe'l nq'uma' etetz, [iktza' ja xjal ntzani] ky'ilaj xjal aj tzajnaqe' ja'chq twitz tx'o'tx' b'ix tidi'chq kyijajil,^r kyetz okye'okex tuj ka'j b'ix okyeqtel wit'let wa'il tuky'i Abran b'ix Isak b'ix Jacob, 12 per ky'ilaj txq'ank yke aj tijajil Israel [aj b'a'n tuq tzan kyten tuj tq'ab' Qtata Dios], kyetz okye'elax lajo' tuj qolj aj ja' okye'oq'el b'ix ma qitx'itx'in txe' kye!.»^s

13 Ntons te Jesus oxik tq'uma' tuky'i te k'ulul mandad kye mulon ikxjani: «Pax ajay, b'ix iktza'x yatz ma'tx awokslaj, te yab' ob'antel.» Ntons, b'eyx aj orji te xjal ob'antik.

Aj Tqet Tq'ana' Jesus Tji' Xhpe'y B'ix Ky'ilaj Txq'ank Yab'

Mak 1:29-34; Luks 4:38-41

14 Yaji te Jesus oxik tjay Xhpe'y, b'ix tjil' xuj te Xhpe'y atqet tuq tjaq' xnoq'l tzan tpaj yab' tuq b'ix ajun kyaq tuq ti'j. 15 Ntons te Jesus owok

ⁿ 8:2 Ax: lepr.   ^o 8:4 Mak 1:44; Luks 5:14   ^p 8:11 Ax: tzajnaqe' tumelil aj ja' njakul q'ij b'ix aj ja' nqex q'ij; Luks 13:29.   ^q 8:12 Mat 22:13; 25:30; Luks 13:28

tmako' tq'ab', b'ix te kyaq b'eyx owel. Ntons tetz ojaw wa'let b'ix exik tk'a'cha'.

¹⁶ Ntons, ya ma qoqet yupan, eb'ajpon tuky'i Jesus ky'ilal'j xjal aj akyeqex tuq malspirit tuj kyanim, b'ix cha a'ox tuky'i tyol eb'ajjatz tin kye malspirit b'ix eb'ajqet tq'an'a' kyaqil kye yab!. ¹⁷ Te ntzani oky'ik tzan tponkix tuq te aj oxik tpakb'a' te Chay aj yolil tyol Dios oqtxi! aj txik tq'uma' ikxjani: "Tetz owel tin te aj ncho'on tuq qetz, b'ix owel teq'i! te qyab'il."^r

**Tzan Qok Lapek Ti'j Jesus A Tgan Dispwest A'o' Tzan
Tkaj Qsi' Tidi'chq Qetz
Luks 9:57-62**

¹⁸ Ntons, te Jesus ya ma tz'ok ten ajun xjal tuq nkyelab'un ti'j, oxik tq'uma' [kye txnaq'atz] tzan kxik junxla' te a!. ¹⁹ Ntons owok laq'chet ti'j tetz jun xnaq'tzal Kawb'il b'ix oxik tq'uma' ikxjani: «Xnaq'tzon, ax wetz okyin'okel lapet awi'j aj ja' yatz otxe'l.» ²⁰ Ntons te Jesus oxik tq'uma' ikxjani: «Kye xhi'wl at kyjul, b'ix kye pich' aj nkyelipan twitz ka'l at kyq'u!, per [wetz] te Ichan Aj Tk'wa'al Dios [a'in] k'onti'l ja' tzan nqet ojlan ch'in.»

²¹ Yaji jun aj txnaq'atz tuq, oxik tq'uma' ikxjani: «Tat, tzoqpij ch'in tzan tkaj nmuqu' tb'ay te ntat.» ²² Ntons te Jesus oxik tq'uma' ikxjani: «Yatz, pawok lapet wi'j. Qaltetz kye kamnaq, intqex kymuqu' kye kymuqenx.»

**Aj Tlumet Te A' B'ix Te Kyaq'iq' Tzan Jesus
Mak 4:35-41; Luks 8:22-25**

²³ Ntons, te Jesus ojax tuj bark b'ix kye txnaq'atz eb'ajjax tuky'i!. ²⁴ Yaji ojaw jun nim kyaq'iq' tuj te a' b'ix te a' owaq'ik tzan tox pulan tuj te bark b'ix ch'inky tuq kxik mulan, b'ix te Jesus nwitan tuq. ²⁵ Kye txnaq'atz ojaw kyk'asu' b'ix oxik kyq'uma' tetz ikxjani: «¡Tat, kolon ch'in q'i! ¡Ch'inky qxik mulan!» ²⁶ Ntons tetz [ojaw k'asik b'ix] oxik tq'uma' ikxjani: «¿Tistil etetz b'an nkhob? Etetz nya'tx nim wit'lik ek'u'j wi'j.» Ya ma xik tq'uma' ikxji, tetz ojaw wa'let b'ix oxik tmiyo' te kyaq'iq' tuky'i a!, b'ix olumet kyaqil. ²⁷ Kyetz b'an nkyelab'an tuq, nkyecha'on tuq kyib'kyib'x ikxjani: «¿Ab'Itzun ja xjal ntzani? ¡Komo te kyaq'iq' b'ix te a' nqet kyoksla!»

**Te Jesus Mas Nim Tajwalil Twitz Kyajwalil Kye Malspirit
Mak 5:1-20; Luks 8:26-39**

²⁸ Ntons aj tpon Jesus tuj tkwentil Gadar junxla' te alawun, e'etz kab'e' xjal kanol tetz. B'ix ateqex tuq malspirit tuj kyanim b'ix cha nkyenajan

^r 8:17 Isa 53:4

tuq tajsik anim b'ix b'an xob'ajil-e' tuq kyi'l, astilji nijunwt tuq nb'antik tky'ik txini. ²⁹B'ix eb'ajjaw siky'in ikxjani: «¿Ti' n'ajoyo' qxola yatz Jesus aj Tk'wa'al Dios a'ich? ¿Ti'tzun, ma xhch'ul swal xhcho'nal q'ilja b'ix mina' tpon or?»

³⁰Ntons, laq'chik ch'inky tzi, akyeqet tuq ky'ilal'j kuch nkyewa'an tuq, ³¹b'ix kye malspirit oqet kywitz twitz Jesus ikxjani: «Qa yatz oqojawetz awina, ntions tzoqqipj ch'in tzan jqex tuj kyk'u'j kye kuch.» ³²Yaji te Jesus oxik tq'uma' ikxjani: «Pex waq.» Ntons kye malspirit eb'ajjatz tuj kyanim kye xjal b'ix eb'ajqex tuj kyk'u'j kye kuch, b'eyxnajji kye kuch eb'ajjaw qitun, eb'ajxik qetl b'ix okyaqon kyttil' kyib' tuj a', kkyaqil eb'ajjaw jeq'b'ik. ³³Kye aj nkyepastorin tuq kye kuch eb'a'j'oqik b'ix ya ma kyepon tuj te amaq', oxik kyg'uma' kyaqil aj ojetq tuq ky'ik kyi'l kye kuch b'ix ax aj ojetq tuq ky'ik kyuky'i kye xjal aj ateqex tuq malspirit tuj kyanim. ³⁴Ntons kyaqil kye xjal eb'ajpon aj ja' tuq atqet te Jesus, b'ix ya ma xik kyen, oqet kywitz twitz tzan tuq tex tuj te aj luwarji.

Aj Tqet Tq'ana' Jesus Jun Xjal Kamnaq Tuq Xhchi'jel
Mak 2:1-12; Luks 5:17-26

9 ¹Ntons ya ma ky'ik kyaqil ntzani, yaji te Jesus ojax tuj bark junky'el b'ix oxik junxla' a', opon tuj tamaq!. ²Ya ma pon tzi, [txq'an xjal] opon kyin jun yab' tuky'i'l, kamnaq tuq xhchi'jel b'ix eq'i' tuq tajsik jun twatb'il. Ya ma tz'ok ten te Jesus titza' tuq kye xjal wit'lik kyk'u'j ti'l, tetz oxik tq'uma' te yab' ikxjani: «Nimsaj ak'u'j tey, te achoj ma'tx qet najslet.»

³Ntons junjun kye aj xnaq'tzal Kawb'il [aj akyeqet tuq tzi] oqet kyyoli' kxolx ikxjani: “Ja xjalni, cha nxmayin ti'l Qtata Dios.” ⁴Ntons, komo te Jesus teb'en tuq te aj nqet kyb'is'u', ntions oxik xhcha'o' kyetz ikxjani: «¿Tistil etetz nkxb'isun nya'tx galan tuj etanim? ⁵¿Alkyetz te mas kwest tzan txik jq'uma' te jun xjal: “Te achoj ma'tx qet najslet” qatzun tzan txik jq'uma' “Pajaw wa'let b'ix pab'et”? ⁶Ntons tzan tok ete'e! [wetz] te Ichan Aj Tk'wa'al Dios [a'in], at wajwalil tzani twitz tx'o'tx' tzan tqet nnajsa' kchoj kye xjal, [oqtel nyek'u' etetz ntzani].» Ntons yaji tetz oxik tq'uma' tuky'i te yab' ikxjani: «Pajaw wa'let b'ix intjaw awin awatb'il b'ix pax ajay.»

⁷Ntons te xjal aj kamnaq tuq xhchi'jel, tetz ojaw wa'let b'ix owaj tjay.

⁸Ya ma tz'ok kye'e' kye xjal ikxji, eb'ajlab'an b'ix oqet kyjq'b'a' Qtata Dios aj ntzaj ts'i' tajwalil jun xjal tzan tk'ulun ikxjani.

Te Jesus Jun Tajyol Kye Xjal Aj Nya'tx Jiq'b'amé'
Mak 12:13-17; Luks 5:27-32

⁹Ntons te Jesus owex tzi b'ix yaji oxik te'e' jun xjal tb'i Matey wit'liqet tuq aj ja' tuq n'el tpeyu' chojenj. Te Jesus oxik tq'uma' tetz ikjani: «Pawok lapet wi'l.» Ntons te Matey ojaw wa'let b'ix owok lapet ti'l.

¹⁰ Ntons yaji te Jesus nwa'an tuq tuj tjay [Matey], b'ix ky'ilaj xjal aj peyul chojenj b'ix txq'ank y xjal aj nkye'ok q'uma! "chimol choj-e!" eb'ajpon tuky'i'l b'ix eb'ajqet wit'let wa'il ti'j mes junx tuky'i Jesus b'ix kye txnaq'atz. ¹¹ Yatzun kye aj b'uch'uj Parisey, ya ma tz'ok kye'e' kyaqil ntzani, oxik kcha'o' kye txnaq'atz Jesus ikxjani: «¿Tistil te aj nxnaq'tzan etetz nwa'an kxol kye aj peyul chojenj b'ix kxol kye aj chimol chojni?» ¹² Ya ma tz'ok xhcha'o' te Jesus, oxik tq'uma! ikxjani: «Kye aj b'a'ne', nya'tx presis jun q'anon kyi'j, sinoke a'ox kye aj yab'e!. ¹³ Pex waq b'ix intqet exnaq'tza' tidi' telponx te aj tz'ib'ankaj tuj Tu'jal Qtata Dios aj ja' nyolin ikxjani: "Wetz ngan tzan tok lo'et ek'u'j kyi'j txq'ank y b'ix nya'tx cha a'ox tzan stzaj eq'apo' epresent wetz."^s [Ntons, astilji] wetz k'onti'l in'ul uk'lel kye aj k'onti'l kchoj sinoke in'ul uk'lel kye aj at kchoj tzan tjaw kky'ixpu' kynab'lin.»

Aj Tyolin Jesus Junky'el Ti'j Te Oj Qipan Wa'ij Tzan Qxnaq'tzan
Mak 2:18-22; Luks 5:33-39

¹⁴ Ntons yaji kye txnaq'atz te Wa'nch Aj Swal A' e'ok laq'chet ti'j Jesus b'ix oxik kcha'o' tetz ikxjani: «Qetza b'ix kye aj b'uch'uj Parisey nqo'ipana wa'ij ko'chq tzan qxnaq'tzan. ¿Tistil kye axnaq'atz k'onti'l nkyek'ulun ikxji?»

¹⁵ Ntons te Jesus owaj stzaq'b'e' kyetz ikxjani: «Kyi'j kye aj uk'leme' tzan tpaj jun xjal aj ma tz'ok junan, ¿tzun petzun kyetz nkyeb'isun qa te xjal tzunx atqet kxol? Per opoyon jun q'ij aj oxe'l eq'i' te aj ma tz'ok junan, maxji okye'ipayon wa'ij. ¹⁶ B'ix nijunwt xjal nqet txb'uqi' jun xq'apj q'anq tuky'i jun remyent ak'a'j, tzan tpaj te remyent n'ok juk'lik, nxik tlaqu' te q'anq b'ix ikxji cha mas nxik laqik. ¹⁷ B'ix k'onti'l nqex si'let ta'al ub man telentz tuj jun tx'u'y tz'u'm q'anq, tzan tpaj te tx'u'y owelal laqik, ikxji te ta'al ub b'ix te tx'u'y okyepoyonaj. Astilji presis tzan tqex si'let te ta'al ub man telentz tuj jun tx'u'y ak'a'j, ikxji tzan k'on kyponaj kykab'il.»

Aj Tjaw Tanq'insa' Jesus Jun K'wa'I B'ix Aj Tqet Tq'ana'
Jun Xuj Yab' Tuq Ky'ilaj Aq'b'i
Mak 5:21-43; Luks 8:40-56

¹⁸ Ntons aj man tuq nyolin Jesus kyuky'i'l, opon jun k'ulul mandad tuj te jay nab'il Qtata Dios b'ix oqet mejlet twitz, b'ix oxik tq'uma! ikxjani: «Wetz nme'al man tkamlen, per qo'o ch'in b'ix oqtel asi' aq'ab' taisik b'ix owanq'iyon junky'el.» ¹⁹ Ntons te Jesus ojaw wa'let b'ix tetz kyuky'i kye txnaq'atz eb'ajxik tuky'i te xjal.

²⁰ Ntons [man tuq ikja'n kxik], at tuq jun xuj aj yab' tuq atx kab'lajuj aq'b'ixi' tuq taq'llen, tetz cha tuq n'el kyik' ti'j. Ntons te xuj owok laq'chet

^s 9:13 Os 6:6

ti'j Jesus ewj ti'jx b'ix owok tmako' xtxa'm tq'anaq ²¹ tzan tpaj tetz nb'isun tuq ikxjani: «Cha a'ox oj tok nmako' ch'in tq'anaq okyinb'antel.» ²² Per te Jesus owaj meltz'jik ti'jx b'ix oxik te'e' te xuj b'ix oxik tq'uma' ikxjani: «Nimsaj ak'u'j noy, tzan tpaj ma tz'ok wit'let ak'u'j wi'j, ajnal' ma'tx chb'antik.» Ntons b'eyxnajji te xuj ob'antik.

²³ Ntons yaji, ya ma pon te Jesus tjay te k'ulul mandad, exik te'e' kye aj nkyexuxan kyajlaj [tzan tpaj te anim] b'ix kyaqil kye xjal b'an nkye'oq' tuq. ²⁴ Tzaj te Jesus, oxik tq'uma' kyetz ikxjani: «Pe'etex waq. Te tal xuj nya'tx kamnaq, cha nwitan.» Ntons kye xjal cha ejaw tze'en ti'j. ²⁵ Per ya ma kye'ex lajo' tzijay, yaji te Jesus owox aj ja' atqet tuq te kamnaq, ojaw stzyu' tq'ab', b'ix yatzun [te tal xuj] ojaw wa'let. ²⁶ B'ix tuj kyaqil aj luwarji owok cha'o' te tpakb'alil ti'j te aj ojetq tuq ky'ik.

Aj Tqet Tq'ana' Jesus Kab'e' Moy

²⁷ Ya ma tz'ox te Jesus tzi, kab'e' moy exik lapet ti'j b'ix nkyesiky'in tuq ikxjani: «Intok lo'et ak'u'j qi'ja yatz aj tijajil Dawid a'ich.»

²⁸ Ya ma tz'ox te Jesus tuj te jay, kye moy eb'aj'ok laq'chet ti'j b'ix te Jesus oxik xhcha'o' kyetz ikxjani: «¿N'etoksla' pe' etetz qa b'a'n tzan eb'antik witzal?» Ntons oxik kyq'uma' kyetz: «Tzun tat.» ²⁹ Ntons te Jesus owox tmako' tb'aq' kywitz b'ix oxik tq'uma' ikxjani: «Iktza'x ma'tx tz'ok wit'let ek'u'j wi'j, ikxji intb'antik etuky'l'il.» ³⁰ B'eyxnajji eb'ajka'yin b'ix te Jesus exik tkawi' byenech ikxjani: «Intok esi' enab'l tzan k'on tok cha'o' tzan nijunwt.» ³¹ Per kye aj moy tuq, man tuq kyexlen, oxik kyq'uma' kye kyaqil xjal tuj aj luwarji, te aj ojetq tuq tk'uluj te Jesus ky'i'j.

Aj Tqet Tq'ana' Jesus Jun Men

³² Ntons aj man tuq kyajtzlen kye moy, txq'an xjal opon kyin tuky'i Jesus jun xjal men tuq tzan tpaj atqex tuq jun malspirit tuj tanim. ³³ Ya ma jatz tin te Jesus te malspirit, te men owaq'ik tzan tyolin. Kye xjal b'an nkyelab'an tuq, nxik tuq kyq'uma' ikxjani: «Ni jun-el qxol qetz aj tijajil Israel oje tz'ok qen jun tidi' ikxjani.» ³⁴ Per yatzun kye aj b'uch'uj Parisey nkyq'uma' tuq ikxjani: «Tetz b'a'n tzan kyjatz tin kye malspirit tzan tpaj te twitzale! kxol kye malspirit, nxik sin tajwalil.»^t

Aj Txik Tq'uma' Jesus Tzan Qonen Txq'anki Kxol Kye Xjal

³⁵ Ntons te Jesus ja'chq tuq nky'ik tuj kyaqil amaq' b'ix aldey, b'ix nxnaq'tzan tuq kyuj kye jay nab'il Dios. Nxik tuq tpakb'a' te tpakb'alil galan ti'j titza' te Qtata Dios nkolon qil'j tzan jkaj tuj tq'ab', b'ix nkyeqet tuq tq'ana' kye yab' ti'j kyaqil kyyab'il b'ix aj tidi' ncho'on kyetz.^u ³⁶ B'ix aj kxik te'e' kye xjal b'an ky'ilal'j, owok lo'et tk'u'j ky'i'j tzan tpaj kyetz

^t 9:34 Mat 10:25; 12:24; Mak 3:22; Luks 11:15   ^u 9:35 Mat 4:23; Mak 1:39

b'an b'is tuq tuj kyanim b'ix k'onti'l tuq ab'l b'a'n tzan tonen kyi'j, kyetz iktza' karner tuq aj k'onti'l pastoriyon kyi'j.^v ³⁷Ntons tetz oxik tq'uma' kye txnaq'atz ikxjani: «B'an'ax tzan tjaw twitz te awalj at aq'unj nim, per kye aq'unon nya'tx ky'il'a'j-e! ³⁸Astilji intxik eqani' etetz tuky'i Tajaw te awalj tzan ktzaj tlajo' [txq'ank] aq'unon tzan tjaw kyin te awalj.»^w

Aj Txik Tsi' Jesus Kyajwalil Kye Kykab'lajujil Tky'ixel
Mak 3:13-19; Luks 6:12-16

10 ¹Ntons te Jesus etzaj tuk'le' kye kykab'lajujil txnaq'atz b'ix oxik ts'i' jun kyajwalil tzan tjatz kyin malspirit tuj kyanim xjal b'ix tzan kyq'anana kyaqil txakl yab'il b'ix tidi'chq aj ncho'on kye xjal. ²Aj ntzani kyb'i kye kykab'lajujil tky'ixel Jesus: Tb'ay, te Simon aj n'ok q'uma' Xhpe'y, b'ix te titz'in aj Lexh tb'i; ax te Jacobo^x b'ix te titz'in aj Wa'nch tb'i, kyetz a'e' tk'ajol Sebedey; ³b'ix ax te Lip, te Xhto'l, te Maxh, b'ix te Matey aj peyul chojenj tuq, Jacobo^y aj tk'ajol Alfey, b'ix te Tadey; ⁴te Simon aj n'ok q'uma' tuq Te Kananey,^z b'ix te Judas Iskaryot aj mas yaj ojaw meltz'jik til' Jesus.

Aj Oxik Tq'uma' Jesus Kye Kykab'lajujil Tky'ixel Tzan
Kxik Pakb'ayon Ja'chq
Mak 6:7-13; 9:41; Luks 9:1-6; 12:2-9,49-53; 14:26-27

⁵Ntons te Jesus eb'ajxik tlajo' kye kykab'lajujil, b'ix oxik tq'uma' kyetz ikxjani: «K'on kxik kxol kye aj nya'tx tijajil Israel b'ix k'on kxpon kyuj kye amaq' aj Samary, ⁶sinoke pex waq kxol kye aj tijajil Israel aj oje kyexiknaj, iktza' karner aj cha oje kyexik tanan. ⁷Pex waq b'ix intxik epakb'a' ikxjani: “Ma'tx pon te tyemp tzan tk'ulun mandad exol tuky'i nim tajwalil te Qtata Dios aj nnajan tuj ka'j.” ⁸Ntons inkyqet eq'an'a' kye yab', inkyjaw etanq'insa' kye kamnaq, intel etin kyyab'il kye aj at lepr kyi'j, b'ix inkyjatz etin malspirit tuj kyanim xjal. Etetz ma'tx ek'amoj [ja etajwalilni] cha ekotz,^a ntos ax k'onti'l tzan tel epeyu' oj ek'ulun jun galan kyi'j kye xjal. ⁹K'onti'l tzan txik etin etumin^b tuj ebols, ¹⁰k'onti'l tzan txik etin eb'e'eq tuj eb'ley, b'ix k'onti'l tzan txik etin junky moj eq'anaq b'ix ni exajab' b'ix ni exb'aq'en. Komo jun aq'unon presis tzan tk'amon jun tidi' tzan tpaj taq'umb'en.^c ¹¹Oj epon etetz tuj jun amaq' qatzun jun aldeyji, pe'ejoyon waq jun xjal aj b'a'n tzan tok ewit'b'a' ek'u'j ti'j, b'ix pe'eten tuj tjay maxkix oj etex tuj te amaq!.^d ¹²Oj etox tuj jun jay,

^v 9:36 Núm 27:16-17; 1Re 22:17; 2Cró 18:16; Jer 50:6-7; Zac 10:2; Mak 6:34

^w 9:38 Luks 10:2   ^x 10:2 Ax: Chaw.   ^y 10:3 Ax: Chaw.   ^z 10:4 Ax: Selot. Qanq owok q'uma' ikxji tzan tpaj tetz jun aj te b'uch'uj kananist, a'e' aj nkyeq'ojin tuq tzan kykolpjik kye aj Canaán tuj kyq'ab' kye aj Romaj nkycer'ulun mandad kyi'j.   ^a 10:8 Mak 6:7,13

^b 10:9 Ax: ni jun tidi' xtx'otx'al oro b'ix ni xtx'otx'al plata b'ix ni xtx'otx'al kibr.

^c 10:10 Luks 10:7; 1Kor 9:14; 1Tim 5:18   ^d 10:11 Luks 10:7

intxik eqani' tuky'i Qtata Dios jun galan kyajsik kye xjal aj nkuyenajan tzi.^e ¹³Qa kyetz nkyajo' jun galan, ntots te galan aj ma'tx tzaj eqani' te kyetz oky'elkix ikxji; per qa k'onti'l nkyajo', ntots nlay ky'ik ikxji.^f ¹⁴B'ix qa nlay kxqet kyk'amo' b'ix k'on kygan tzan tok ksi' kywi' etil', pe'etetz waq tuj aj jayji qatzun tuj aj amaq'ji, b'ix intel epojk'a' te quq ti'l etoq [tzan tel kyniky' nya'tx galan nkyk'ulu'].^g ¹⁵Wetz oxe'l nq'uma' etetz te b'an'ax, tuj te q'ij oj tul te jwisy, te xhcho'nal aj owokel si' kyi'l kye aj amaq'ji owokel mas nim twitz te aj owokel si' kyi'l kye xjal aj Sodom b'ix Gomor.^h

¹⁶¡Tzaj eten! Wetz okxe'l nlajo' [kxol kye xjal] iktza' karner kxol xo'. Astilji pe'eten waq list iktza' jun kan, per ax pe'eten waq mans iktza' jun palom.ⁱ ¹⁷Intok esi' enab'l tzan tpaj okxe'l q'apo' tuj kyq'ab' kye k'ulul mandad. Okxtelb'aj kyjub'cha' tuj te jay nab'il Dios ¹⁸b'ix tzan npaj wetz okxe'l q'apo' tuj kyq'ab' kye gobernador b'ix tuj kyq'ab' kye kywitzale' gobernador. Ikxji etetz oxe'l eq'uma' wi'j wetz kywitz kyetz b'ix ax kywitz kye aj nya'tx tijajil Israel [aj k'onti'l nkye'okslan]. ¹⁹Per oj exik q'apo' tuj kyq'ab' kye k'ulul mandad, k'on kxb'isun etetz ti'l te aj oxe'l eq'uma', tzan tpaj oj tpon or te etetz tzan eyolin, maxji te Qtata Dios oxe'l ts'i' te eyol aj presis tzan txik eyoli'. ²⁰Nya'tx a'ix etetz te aj okxyoliyon, sinoke a te Txew Dios oyoliyon tuj etanim te aj oxe'l eq'uma'. ²¹Junjun xjal oxe'l kyq'apo' kyermanx tzan kyqet kansa', b'ix junjun k'wa'lon okyexe'l kyq'apo' kyk'wa'al, b'ix junjun k'wa'alb'aj okyejawel meltz'jik kyi'l kytat b'ix okyk'ulu'tz tzan kyqet kansa'.^j ²²Kyaqil xjal okye'okel ajq'ojañ etetz tzan tpaj etokslb'en wi'j, per te aj otipa'tz kyaqil nini max oj tponb'aj kyaqil, tetzji'okoletel.^k ²³Oj tqet kyk'ulu' jun nya'tx galan eti'l tzan etex tuj jun amaq', pe'exik oqik tuj junky amaq'. Wetz oxe'l nq'uma' b'an b'an'ax, etetz mina' tuq stzajb'aj eb'etza' kyaqil amaq' tuj Israel, kyin'ul junky'el [wetz] te Ichan Aj Tk'wa'al Dios [a'in].

²⁴Nijunwt aj nxnaq'tzan tib' mas nim tajwalil twitz te aj nxnaq'tzan tetz, b'ix nijunwt mosj mas nim twitz te tpatron.^l ²⁵Te aj nxnaq'tzan tib' a tgan tzan sten kontent tzan tpon iktza' te aj nxnaq'tzan tetz, b'ix te mosj tzan tpon iktza' te tpatron. Qa kye xjal nqet kyyoli' ti'l te twitzale' tuj jun jay, n'ok kyq'uma' qa aji te Tajaw Choj,^m ¿ntots tidi' owokel kyq'uma' kye aj tuj tjay?

²⁶K'on kxob' [kyi'l kye xjal] tzan tpaj k'onti'l jun tidi' aj ewj nlay-wit tz'ok en. B'ix ax k'onti'l jun tidi' aj cha'ew' aj nlay-wit tz'ok cha'o'.ⁿ ²⁷Aj nxik

^e 10:12 Luks 10:5-6   ^f 10:13 Luks 10:6   ^g 10:14 Luks 10:10-11; Kya 13:51

^h 10:15 Gén 19:24-28; Mat 11:23-24; Luks 10:12   ⁱ 10:16 Ax: pe'etok iktza' jun kan, per ax pe'etok iktza' jun tal palom. Tuj kynab'l kye xjal tuj aj luwar te kan telponx b'an list b'ix te palom telponx mans; Luks 10:3.

^j 10:21 Mak 13:9-12; Luks 21:12-16   ^k 10:22 Mat 24:9,13; Mak 13:13; Luks 21:17   ^l 10:24 Luks 6:40; Wnch 13:16; 15:20

^m 10:25 Ax: Belsebu; Mat 9:34; Mak 3:22; Luks 11:15.   ⁿ 10:26 Mak 4:22; Luks 8:17

nq'uma' wetz etetz qchukel, intxik eq'uma' etetz kyuky'i kyaqil kye txq'ankey, b'ix aj nxik nq'uma' etetz ewj, intxik epakb'a' ja'chq tzan tok kcha'o' kyaqil.^o
²⁸K'on kxbob' etetz kyi'j kye aj b'a'n tzan eqet kykansa' per nlay b'antik tzan kykansan te etanim, sinoke intqet exob'le' te aj b'a'n tzan eqet tkansa' b'ix ax b'a'n tzan epon tnajsa' tuj te chman q'aq' aj ja' te xhcho'nal k'onti'l nmankun.

²⁹¿K'onti'l petzun nkyek'ayjik kab'e' tal chol tzan jun sentab? Per anke ikxji nijunwt te kyetz nkyeqet tz'aqik twitz tx'o'tx' qa te Qtata Dios k'onti'l nstzoqpi!. ³⁰Yatzun eti'j etetz, kyaqil te stzamal ewi' b'an ajla' [tzan te Qtata Dios]. ³¹K'on kxbob' tzan tpaj etetz mas ganimix a'ix kywitz kye tal pich!. ³²B'ix ab'l aj oxe'l tq'uma' kywitz xjal qa tetz n'okslan wi'j, ax wetz oxe'l nq'uma' galan ti'j tetz twitz te Ntat aj atjax tuj ka'j; ³³per te aj oqtel tewa' qa n'okslan wi'j, ax oqtel wewa' ti'j tetz twitz te Ntat aj atjax tuj ka'j.^p

³⁴K'on qet eb'isu' etetz qa wetz in'ul cha a'ox tzan kyten galan kye xjal kxol tzani twitz tx'o'tx'; wetz k'onti'l in'ul cha a'ox tzan kyten galan kxol sinoke owokel kyen q'oq kxol tzan npaj. ³⁵Tzan tpaj wetz ma'tx kyin'ul, oq'oqiyon jun xjal ti'j statx, b'ix jun xuj ti'j tnanx, b'ix jun alib'j ti'j talib'; ³⁶b'ix ikxji kye kyajq'oq junjun a'e'xk aj tuj kyjayx. ^q ³⁷Ab'l te aj nqet tgani' mas te stat qatzun te tnan nwitz wetz, k'onti'l ntajo' tzan tok lapet wi'j. B'ix te aj nqet tgani' te tk'ajol qatzun te tme'al mas nwitz wetz, k'onti'l ntajo' tzan tok lapet wi'j. ³⁸B'ix te aj nya'tx dispwest tzan tkamik tzan npaj wetz, iktza' wetz dispwest tzan nkamik, ntots tetz k'onti'l ntajo' tzan tok lapet wi'j.^r ³⁹Ab'l aj tetz tuj tnab'l ma'tx tz'oknoj jun tume'l tzan tanq'in, opoyonajkixi'; yatzun te aj ma'tx kamik tzan tpaj tokslb'en wi'j, tetz otkamb'a'tz jun tanq'in.^s

⁴⁰Ab'l te aj ok'amoyon te etetz ax okyintk'amo'tz, b'ix ab'l te aj okyintk'amo'tz, ntk'amo' te aj otzaj lajon wetz.^t ⁴¹Ab'l te aj ntk'amo' jun tlajen Dios tzan tpaj tzajnaq tuky'i Qtata Dios, otk'amo'tzkix jun galan te tetz iktza'x aj ntk'amo' jun aj yolil tyol Qtata Dios. B'ix te aj ntk'amo' jun b'an galan xjal tzan tpaj te xjal b'an galan, otk'amo'tzkix jun galan te tetz iktza'x ntk'amo' jun b'an galan xjal. ⁴²B'ix ab'l aj oxe'l ts'i' nkesey jun ch'i bas tuk'a' a'^u kye ja xjal aj nkye'okslan wi'j aj nya'tx nim [kyajwalilni], oxe'l nq'uma' etetz te b'an'ax, tetz otk'amo'tzkix jun galan te tetz...^v

11 ¹Ntons, ya ma mankun tzan txik tq'uma' te Jesus ikxji kyuky'i kye kykab'lajujil txnaq'atz, yaji owex tzi b'ix oxik pakb'on b'ix oxik xnaq'tzon kyuj kye amaq' tuj aj luwarji.

^o **10:27** Ax: Aj nxik nq'uma' wetz etetz tuj qlolj, intxik eq'uma' etetz tuj toq q'ij. Aj ja' nyolin "tuj qlolj" telponx tuq tuj kyyol iktza'oj kyyolin kchukel, b'ix aj ja' nyolin "tuj toq q'ij" telponx tuq iktza'oj kyyolin kywitz kyaqil. ^P **10:33** 2Tim 2:12 ^q **10:36** Miq 7:6

^r **10:38** Ax: tzan txik teq'l' tkurusx. Intqet awe'e' aj ja' nyolin txe' te txaq u'j ti'j Mat 16:24.

Ax Luks 9:23 b'ix 14:27 nyolin ti'j te krus. ^s **10:39** Mat 16:25; Mak 8:35; Luks 9:24;

17:33; Wnch 12:25 ^t **10:40** Mak 9:37,41; Luks 10:16; Wnch 13:20 ^u **10:42** Ax: txew a'.

^v **10:42** Luks 9:48

Aj Tyolin Jesus Ti'j Te Wa'nch Aj Swal A'
Luks 7:18-35

²Ntons yatzun te Wa'nch, tetz atqex tuq pres, b'ix tzi owok xhcha'o' aj nqet tk'ulu' tuq te Krist. Ntons eb'ajxik tlajo' txq'an txnaq'atz ³tzan tuq txik kcha'o' tetz ikxjani: «¿A'ich pe' te aj nqo'iyon ti'j tzan tul qatzun presis tzan qiyon junkyji?» ⁴Ntons te Jesus oxik tq'uma' kyetz ikxjani: «Pex waq intxik eq'uma' te Wa'nch kyaqil aj n'ok eten b'ix kyaqil aj n'ok echa'o!. ⁵Intxik eq'uma' tzan npaj wetz kye moy nkyeka'yin, kye kox nkyeb'et, kye aj yab'e' tuky'i lepr nkyeb'antik, kye tz'ak nkyecha'on, kye kamnaq nkyejaw anq'in, b'ix kye meb'a' xjal nxik pakb'a' te kyetz te tpakb'alil titza' tzan kykolet.” ⁶Galanx-alo te xjal aj k'onti'l nqet tz'aqik [sinoke n'okslan wi'j] tzan tpaj nk'ulb'en..»

⁷Ya ma kye'aj kye tmandader Wa'nch, te Jesus owaq'ilk tzan tyolin kyuky'i kye xjal ti'j te Wa'nch, oxik tq'uma' ikxjani: «Aj exwa'q tuj te ky'ixk'oj tx'o'tx' aj ja' k'onti'l najayon, ¿tidi' oxwa'q ete'e'tz? ¿Oxwa'q ete'e'tz pe' cha jun toq ajlaj njaw yak'u' tzan kyaq'iq? ⁸Qa nya'tx, ntons ¿tidi' oxwa'q ete'e'tz? ¿Qa oxwa'q ete'e'tz jun xjal pur tb'anil tq'anaqji? Etetz eteb'en kye xjal aj pur tb'anil kyq'anaq, kyetz nkyenajan tuj kyjay kye k'ulul mandad. ⁹Ntons ¿tidi' oxwa'q ete'e'tz? ¿Jun aj yolil tyol Dios pe'? ¡B'an'ax! B'ix tetz toklen mas nim twitz kye txq'anku aj yolil tyol Dios. ¹⁰Komo te Wa'nch, tetz aji te aj nyolin ti'j tuj te Tu'jal Dios ikxjani: “Wetz oxe'l nlajo' nmandader tb'ayon awitz tzan tpakb'an kxol kye xjal tzan kyiyon awi'j.”^x ¹¹Wetz oxe'l nq'uma' etetz b'an'ax, kxol kye xjal tzani twitz tx'o'tx' nijunwt mas nim twitz te Wa'nch Aj Swal A'; anke ikxji, te aj mas nekit kxol kye aj akyeqet tuj tq'ab' Qtata Dios, mas nim twitz tetz.^y

¹²Atx aj tulen te Wa'nch Aj Swal A', b'ix tzunx ajna'l, n'ok en titza' te Qtata Dios nkolon kyi'j kye xjal tuky'i nim tbalor, b'ix kye aj k'on kygan te nini, tidi'chq nkyek'ulun tzan kyk'ulun mandad alajwers kyi'j kye xjal aj kolome' titza'.^z ¹³Komo kyaqil kye aj yolil tyol Dios oqtxi', b'ix ax te aj nyolin tuj te Kawb'il, kyaqil nini nyolin titza' ok'uluyon mandad te Qtata Dios, nkyeyolin tuq max aj tul te Wa'nch. ¹⁴B'ix qa etetz etoksla'tz ntzani, te Wa'nch a te Eliys aj a tgan tuq tzan tul.^a ¹⁵Kye aj atok kxkyin, intok ksi' kywi' ti'j ntzani.

¹⁶¿Tidi' quky'il b'a'n tzan kyget nparejsa' kye xjal tuj ja tyempni? Kyetz iktza' kye k'wa'll tuj plas aj nxik kyq'uma' kye kyuky'il ikxjani:

---

w 11:5 Isa 35:5-6; 61:1   x 11:10 Mal 3:1   y 11:11 Te Jesus k'onti'l owel tik'o' te Wa'nch b'ix k'onti'l otyolij ke te Wa'nch k'onti'l atqet tuj tq'ab' te Qtata Dios sinoke oxik tq'uma' te ntzani tzan tel kyniky' kye xjal ke mas presis tzan qten tuj tq'ab' te Qtata Dios twitz jun nim qajwalil tzani twitz tx'o'tx'.   z 11:12 Luks 16:16   a 11:14 Ti'j te Wa'nch oponkix te yol aj okaj q'uma' ti'j Eliys oqtxi'; Mal 4:5; Mat 17:10-13; Mak 9:11-13.

¹⁷“Qetza owok qchimb'a'na te ajlaj b'ix etetz k'onti'l okxb'ixan, qetza oxik qb'itz'a'na b'itza'na b'an b'is b'ix etetz k'onti'l okx'oq!.”^b ¹⁸Ntons [ikxji kye xjal kyenab'lin] tzan tpaj aj tul te Wa'nch Aj Swal A', tetz n'ipan tuq wa'ij tzan txnaq'tzan tuky'i Qtata Dios,^c b'ix k'onti'l owuk'an [ta'al ub tx'amsa'], per kyetz oqet kyyoli' atqex tuq jun malspirit tuj tanim. ¹⁹B'ix ajna'l oje kyin'ul [wetz] te Ichan Aj Tk'wa'al Dios [a'in], b'ix wetz nkyinwa'an b'ix nkyin'uk'an, per kye xjal nkyinqet kyyoli' qa wetz jun xujul a'in b'ix cha wuk'anqet b'ix jun kyajyol kye aj peyul chojenj b'ix kye txq'ankya aj chimol choj. Per te tume'l titza' nqet qb'isu' n'ok e'elet ti'j te jk'ulb'en..»

Aj Tyolin Jesus Kyi'j Kye Xjal Aj K'onti'l Nkye'okslan
Luks 10:13-16

²⁰Ntons te Jesus owaq'ik tzan tilin kyi'j kye amaq' aj ja' ojetq tuq qet tk'ulu' ky'ilal' lab'al tuky'i nim tajwalil Qtata Dios, tzan tpaj kye xjal aj nkyenajan tzi k'onti'l ojaw kky'ixpu' kynab'lin. Te Jesus nxik tuq tq'uma' ikxjani: ²¹«¡Last a'ix aj amaq' Korasin! ¡Last a'ix aj amaq' Betsayd! Kyaqil aj lab'al aj oqet nk'ulu' exol tuky'i nim wajwalil, cha tzi-wit oqet nk'ulu' kxol kye aj Tir b'ix kye aj Sidon, kyetz oqtxi'-tal tjawlen kky'expu' kyenab'lin, b'ix oje-tal tz'ok ksi' kyyq'anaq b'an wak' b'ix oje-tal kyeqet wit'let tuj tza'j tzan tqet kyyek'u' b'an'ax ntzaj kyna'on tetz ti'j kchoj.^d ²²Per oxe'l nq'uma' etetz, oj tul te jwisy, te xhcho'nal aj owokel si' eti'j owokel mas nim twitz te aj owokel si' kyi'j kye aj Tir b'ix Sidon. ²³B'ix ax etetz aj Capernaúm, ¿ti'tzun etetz tuj enab'l okxjawel in tuj ka'j tzan eqet jiq'b'a'? ¡Nlay! Sinoke etetz oxe'e'l xo'o' aj ja' ate' kye kamnaq.^e Komo cha tuj Sodom^f eqet nk'ulu'-wit kye lab'al aj eqet nk'ulu' exol etetz tuky'i nim tajwalil Qtata Dios, te aj amaq'ji tzunx-tal atqet ajna'l. ²⁴Per oxe'l nq'uma' etetz, oj tul te jwisy, te xhcho'nal aj owokel si' eti'j owokel mas nim twitz te aj owokel si' kyi'j kye aj Sodom..»^g

Aj Tyolin Jesus Tzan Qok Laq'chet Ti'j Tzan Qojlan
Luks 10:21-22

²⁵Tuj aj tyempi te Jesus oxnaq'tzan ikxjani: «Yatz Tat, aj a'ich tajawil te ka'j b'ix te twitz tx'o'tx' kyaqil, wetz nkyinchalaj awi'j tzan tpaj ma qet awewa' te tume'l ti'j kyaqil ntzani kwywitz kye aj list-e' b'ix kye aj nkyq'uma' at jun kynab'l, per ma'tx xik ayek'u' kye xjal aj nya'tx tlimaqal xjal-e'.^h ²⁶Ikxji Tat tzan tpaj ikxji tuq yatz agan..»

^b **11:17** Te aj yolb'enj kxol kyetz telponx ikxjani: Etetz k'on egan tzan tjaw eky'ixpu' enab'lin, etetz kxmodin quky'il a iktza' kye txq'an k'wa'l k'on kygan aj kygan txq'ankya, k'onti'l nkyeb'ixan qa kye txq'ankya kyuky'il nkyechimb'an te ajlaj b'ix k'onti'l nkye'oq' qa kye txq'ankya nkyeb'itzan jun b'itza'na b'an. ^c **11:18** Mak 1:6   ^d **11:21** Isa 23:1-18; Ezq 26-28; Joel 3:4-8; Am 1:9-10; Zac 9:2-4   ^e **11:23** Isa 14:13-15   ^f **11:23** Gén 19:24-28
^g **11:24** Mat 10:15; Luks 10:12   ^h **11:25** Luks 10:21

27 «Te Ntat oje tzaj tq'apo' kyaqil tuj nq'ab!. K'onti'l junky ab'l aj totzqi' a'in iktza' te Ntat, b'ix k'onti'l junky ab'l aj totzqi' te Ntat sinoke a'ox a'in b'ix kye aj oje xik nyek'u' kyetz.ⁱ 28 Etetz aj siktnaqix' b'ix etetz aj n'ok eten twitz b'is, pe'etzaj laq'chet wi'j b'ix wetz nk'ulu'tz tzan nchewsan etanim.^k 29 Pe'lek'amon waq te aj nxik nxnaq'tza' etetz tzan tqet ek'ulu'^l b'ix intok esi' enab'l wi'j wetz, galan kyinnab'lin etuky'i'l b'ix k'amo' witz'a' tzan wonen eti'j, b'ix ikxji okxteyon chews'a' etanim.^m 30 Komo te aj nxik nxnaq'tza' etetz tzan ek'ulun, nini nya'tx kwest, b'ix te aj a tgan tzan ek'ulun, ax nya'tx kwest.»

A Te Jesus Tajaw Te Q'ij Ojla'mj
Mak 2:23-28; Luks 6:1-5

12 ¹Ntons tuj aj tyempji, tuj jun q'ij ojla'mj, te Jesus nb'et tuq tuj jun b'ey tuj jun awalj triw. Kye txnaq'atz [nkyeb'et tuq tuky'il], b'ix] otzaj'el kyk'u'j, e'okten potx'ol te triw b'ix oxik kyk'uxu'.ⁿ ²Kye aj b'uch'uj Parisey nkyeka'yin tuq, b'ix oxik kyq'uma' te Jesus ikxjani: «Tzaj awen, kye axnaq'atz nkyek'ulun jun tidi' aj xjan tzan jk'ulun tuj jun q'ij ojla'mj.»^o ³Ntons tetz owaj stzaq'b'e' kyetz ikxjani: «^pTi'tzun, mina' tjaw eten tidi' otk'uluj te Dawid jun-el aj stzaj jun wa'ij til' b'ix kyi'j kye aj ajune' tuq tuky'il? ⁴Owox tuj te jay tabernáculo aj ja' tuq atqet te xhchk'atunal te Qtata Dios b'ix oxik twa'a' te wab'j aj q'apomaj tuq te Qtat, b'ix xjan tuq tzan txik twa'a' tetz b'ix kye aj ajune' tuq tuky'il, sinoke a'ox tuq b'a'n tzan txik wa'a' tzan kye pal.^p ⁵¿Qatzun etetz mina' tjaw ete'e' tuj te Kawb'il aj oqet stz'ib'a' Moisés, kye pal [nkye'aq'unan] tuj te Nin Jay Nab'il Qtata Dios tuj jun q'ij ojla'mj, b'ix ikxji k'onti'l nkyejoyon choj tuj twitz Qtata Dios?^q ⁶Ntons wetz oxe'l nq'uma' etetz ajna'l, tzani atqet jun aj mas presis twitz te Nin Jay Nab'il Qtata Dios. ⁷Etetz mina' tel eniky' tidi' telponx te [aj tz'ib'a' tuj Tu'jal Dios] ikxjani: “Wetz ngan tzan tok lo'et ek'u'j til' junky, b'ix nya'tx cha a'ox tzan stzaj eq'apo' epresent wetz.”^r Ntons cha oje-wit tz'el eniky' til', k'onti'l-tal nkyexik esi' tuj il kye aj k'onti'l kypaj. ⁸Komo [wetz] te Ichan Aj Tk'wa'al Dios [a'in], at wajwalil til' te q'ij ojla'mj.»

ⁱ 11:27 Luks 10:22; Wnch 3:35; 10:14-15   ^j 11:28 Telponx kyi'j kye aj siktnaqe' tzan kyjoyon titza' tzan tqet kyk'ulu' kyaqil aj nyolin te Kawb'il.   ^k 11:28 Tuj te yol gryeg, kyetz nkyeyolin tuq “nim qaq'un” b'ix “nim qiqatz” til' te aj kwest tuq tzan tb'antik kyitza' iktza' nyolin te Kawb'il. B'ix nkyeyolin tuq “ojla'mj” til' te aj nchewsan tuq kyanim.

^l 11:29 Ax: yug. Te yug telponx tuq tzan tqet toksla' te xjal aj nk'ulun mandad til', osey, te aj nxik txnaq'tza' tuq te Jesus.   ^m 11:29 Jer 6:16; Ebr 3:7-11,18-19   ⁿ 12:1 Oj kyb'et tuq tuj jun b'ey, qa njaw kyiqa' jun twitz triw, tuj kywitz kye xnaq'tzal kawb'il kyetz iktza' nkye'aq'unan, b'ix astilji kye xjal k'onti'l tuq tzoqpi'mj kyetz tzan kyk'ulun tuj jun q'ij ojla'mj; Exo 34:21. Yatzun tuj txq'anku q'ij b'a'n tuq tzan kyk'ulun; Deu 23:25. ^o 12:2 Exo 20:8-11   ^p 12:4 Lev 24:9; 1Sa 21:1-6; Mak 2:26; Luks 6:4   ^q 12:5 Núm 28:9-10 ^r 12:7 Os 6:6; Mat 9:13

Aj Tqet Tq'ana' Jesus Jun Xjal Tuj Jun Q'ij Ojla'mj
Mak 3:1-6; Luks 6:6-11

⁹Ntons te Jesus oxik b'ix owox tuj te jay nab'il Dios tuj aj luwarji. ¹⁰At tuq jun xjal tzi kamnaq tuq tq'ab', b'ix komo [kye pal] nkyejoyon tuq tume'l titza' tzan txik kyq'uma' tuq til te Jesus, ntions oxik kcha'o' tetz ikxjani: «¿B'a'n pe' tuky'i te Kawb'il tzan tqet jq'ana' jun xjal tuj jun q'ij ojla'mj?»^s

¹¹Ntons te Jesus oxik xhcha'o' kyetz ikxjani: «¿Ab'l jun te etetz exol oj txik tolj jun talo' tuj jun jul tuj q'ij ojla'mj, k'onti'l petz nxik b'ix njatz teq'l'i? ¹²¿Nya'tx petzun mas presis jun xjal twitz jun karner? Astilji ntumela' tuky'i te Kawb'il tzan jk'ulun jun galan tuj q'ij ojla'mj.»

¹³Ntons oxik tq'uma' tuky'i te yab' ikxjani: «Intel aqinu' aq'ab!.» Ntons te xjal owel tqinu' b'ix okaj b'an galan iktza'x tuq te junky tq'ab'. ¹⁴Per ya ma kye'etz kye aj b'uch'uj Parisey, kyetz oqet kykawla' kxol tzan tuq tqet kykansa' te Jesus.

Te Jesus Nk'ulun Tuq Iktza'x Aj Ojetq Kaj Tz'ib'a' Ti'j Oqtxi'

¹⁵Ntons, ya ma tz'ok xhcha'o' te Jesus, tetz owex tzi b'ix ky'ilalaj xjal eb'ajxik lapet ti'j. Te Jesus nkyeqet tuq tq'ana' kyaqil kye yab', ¹⁶b'ix nxik tuq tq'uma' kyetz tzan k'on tuq txik kyyoli' ti'j tetz kywitz xjal.

¹⁷Kyaqil ntzani oky'ik tzan tponkix tyol te Chay aj yolil tyol Dios oqtxi' ikxjani: ¹⁸“Tzani atqet te aj q'apo' tib' n'aq'unan te wetz, aj oje tz'el njoyo' b'ix aj gani' nim witza', b'ix nkyinchalaj ti'j. Oxe'l nsi' Nxew tuj tanim, b'ix tuj kyaqil amaq' oxe'l tpakb'a' alkyetz te tume'l iktza' wetz ngan. ¹⁹Tetz nlay jaw kaw qa kye txq'ankey nya'tx dyakwerd ate' tuky'i'l b'ix nlay jaw xtx'ay; b'ix nlay tz'ok e'e' tuj b'ley nwululun. ²⁰Tetz nlay modin b'an kaw kyuky'i kye aj nya'tx jwert-e', b'ix nlay tz'ok txob'sa' kyanim kye aj nya'tx jwert-e', sinoke tetz otk'ulu'tz tzan tb'antik kyaqil tuj tume'l ²¹b'ix kyaqil amaq' owokel kywit'b'a' kyk'u'j ti'j.”^t

Aj Kyyolin Kye Xjal Qa Te Jesus At Tuq Jun Malspirit Tuj Tanim
Mak 3:20-30; Luks 11:14-23

²²Oppon in tuky'i Jesus jun xjal moy tuq b'ix men, at tuq jun malspirit tuj tanim, per te Jesus oqet tq'ana' b'ix ob'antik tka'yin b'ix ob'antik tyolin. ²³Kyaqil kye xjal b'an nkyelab'an tuq, nkyecha'on tuq kyib'kyib'x ikxjani: «¿Aj ntzani pe' te tijajil Dawid [aj q'umankaj tuq tzan tul]?» ²⁴Per ya ma tz'ok kcha'o' ikxjani, kye aj b'uch'uj Parisey okyyolij ikxjani: «Tetz b'a'n tzan kyjatz tin kye malspirit cha tzan tpaj te Belsebu aj twitzale' kyi'j kye malspirit, a tetz nxik sin tajwalil.»^u

^s 12:10 Luks 14:1-5   ^t 12:21 Isa 42:1-4   ^u 12:24 Mat 9:34; 10:25

²⁵ Yaji te Jesus teb'en tuq te aj nqet kyb'isu', b'ix oxik tq'uma' kyetz iksxjani: «Qa kye xjal tuj jun amaq' pawa' kyib' [tzan tpaj pur q'oq kxol], kyeb'lale' nponaj te amaq'. B'ix qa kye xjal tuj jun jay k'ontil' eq'il' kyib', nlay b'antik tzan kyten junx nim tuj. ²⁶Ax iksxji te Satanás, qa ojawetz tin tib'x, iksxji ti'jx tetz nq'oqin. Qa iksxji, ¿titza' ob'antel tzan sten tajwalil nim tuj? ²⁷Etetz n'eq'uma' wetz nkyejatz win kye malspirit tzan tpaj tajwalil te Belsebu; qa b'an'ax iksxji ntots kye aj lapike' eti'j etetz, ¿ab'l nxik sin kyajwalil tzan tjatz kyin malspirit? Astilji a'e'xk kyetz oxe'l kyq'uma' eti'j tidi' nya'tx galan nkxxk'ulun. ²⁸Qa wetz nkyejatz win kye malspirit tzan tpaj te Txew Dios, te nini telponx te Qtata Dios ma'tx tz'aq'ik tk'ulun mandad qxol tuky'i jun nim tajwalil. ²⁹Komo ¿titza' owokex jun xjal elq'on tuj tjay junky aj b'an nim tbalor b'ix tzan txik teq'il' kyaqil tidi' tetz qa nlay qet tk'alo' tb'aya'? Iksxji ob'antel tzan txik tin kyaqil.

³⁰ Ab'l te aj nya'tx dyakwerd wuky'i'l, tetz jun wajq'oq; b'ix ab'l te aj k'ontil' n'onen wuky'i'l tzan xhchimon, cha nkye'el tslab'u!. ³¹Astilji wetz oxe'l nq'uma' etetz, te Qtata Dios oqtel tnajsa' kyaqil xhchoj jun xjal b'ix kyaqil aj yol nya'tx galan aj nxik tq'uma', per nlay qet najsa' te yol nya'tx galan aj nxik q'uma' ti'j te Txew Dios. ³²Te Qtata Dios oqtel tnajsa' kyaqil aj nya'tx galan oxe'l tq'uma' jun xjal wi'j [wetz] te Ichán Aj Tk'wa'al Dios [a'in], per nlay qet tnajsa' jun yol nya'tx galan ti'j te Txew Dios, ni ajna'l tzani twitz tx'o'tx' b'ix ni tuj junky tyemp mas yaj tuj ka'j.

³³ Etetz eteb'en qa jun awalj galan, ntots ax otswa'tz jun twitz tb'anil, per qa te awalj nya'tx galan, ntots ax otswa'tz jun twitz nya'tx galan. Jun tze' n'el qniky' ti'j tzan tpaj te twitz aj ntswa'!'

³⁴ Etetz a'ix tijajil kan.^w ¿B'a'n petzun tzan txik eq'uma' jun tidi' galan qa etetz pur nya'tx galan a'ix? Komo iktza'x aj atqex tuj tanim jun xjal, ax iksxji te aj ntyoli!^x ³⁵Jun xjal galan, nyolin tidi'chq galan tzan tpaj pur galan tuj tanim. Jun xjal aj nya'tx galan, nyolin pur nya'tx galan tzan tpaj pur nya'tx galan atqex tuj tanim. ³⁶Wetz oxe'l nq'uma' etetz, oj tul te jwisy, kyaqil xjal ojawetz kyq'uma' kyi'j kyaqil yol aj k'ontil' token aj oje xik kyyoli!. ³⁷Komo iktza'x te eyol aj oje xik eq'uma', ax iksxji oxe'l q'uma' eti'j at etil qa k'ontil'jji.»

Aj Tyolin Jesus Kye Xjal Nlay Tz'ok Kyen Junky Seny

Sinoke A'ox Oj Tjaw Anq'in

Luks 11:24-32

³⁸ Ntons junjun aj b'uch'uj Parisey b'ix kye aj xnaq'tzal Kawb'il oxik kyq'uma' te Jesus iksxjani: «Xnaq'tzon, qetza qgana tzan tok qen nchk'ulun jun seny [tuky'i nim tajwalil Qtata Dios].»^y ³⁹Te Jesus owaj

^v 12:33 Mat 7:15-20   ^w 12:34 Mat 3:7; 23:33; Luks 3:7   ^x 12:34 Mat 15:18

^y 12:38 Mat 16:1; Mak 8:11

stzaq'b'e' kyetz ikxjani: «Kye xjal aj pur nya'tx galan kyenab'lin b'ix aj oje kaj kykola' tzan kyna'on Qtata Dios tuky'i jun tk'u'jlal, kyetz nkyeqanin jun seny, per nlay qet k'ulet jun seny te kyetz sinoke a'ox te aj oky'ik ti'l te Jonas aj yolil tyol Dios oqtxi'.^z ⁴⁰Komo iktza'x te Jonas oqex ten oxe aq'b'il b'ix oxe q'ij tuj tk'u'j te chman txkup tuj a',^a ax ikxji te Ichán Aj Tk'wa'al Dios oqtexten oxe q'ij b'ix oxe aq'b'il tjaq! tx'o'tx!. ⁴¹Oj tul te jwisy, kye xjal aj Nínive okyeqtel ten q'umal kyil kye ja xjal tuj ja tyemp ajna'l, tzan tpaj kye aj Nínive ojaw kky'ixpu' kynab'lin aj tok kcha'o' te tpakb'alil aj oxik tq'uma' te Jonas,^b per ajna'l wetz akyinquet tzani b'ix mas nim wajwalil twitz te Jonas. ⁴²B'ix oj tul te jwisy, ax te xuj aj twitzale' k'ulul mandañ tuj Saba, ax tetz oqtel ten q'umal kyil kye xjal tuj ja tyemp ajna'l, tzan tpaj tetz otzaj b'an laq'chik cha'ol tyol Salomon,^c per ajna'l wetz akyinquet tzani b'ix mas nim wajwalil twitz te Salomon.

⁴³Ntons, oj tjatz in jun malspirit tuj tanim jun xjal, yaji ja'chq nb'et njoyon ja' tzan tnajan, b'ix nb'et iktza' tuj ky'ixk'oj tx'o'tx!, k'onti'l n'oknoj ja' tzan tnajan, b'ix nqet tb'isu' ikxjani: ⁴⁴“Okyinmeltz'jel tuj njay aj ja' in'etz.” Ntons, oj tmeltz'jik, ntzaj tk'ulb'a' te aj xjalji, iktza' jun jay k'onti'l junky tuj, b'an ky'isu' kyaqil, b'ix b'an k'ulu' kyaqil. ⁴⁵Ntons yaji nxik tuk'le' junky wuq malspirit tuky'il aj mas b'an nya'tx galan kyenab'lin twitz tetz, yaji kkyaqil nkyeqex najan tuj tanim te xjal, b'ix te xjal nkaj mas b'an pyor twitz te tb'ay-el. Ax ikxji oky'el kyi'j kye ja xjal ajna'l aj pur nya'tx galan kyenab'linni.»

**Aj Tyolin Jesus Ab'le! Kye Aj Tuj Tjay
Mak 3:31-35; Luks 8:19-21**

⁴⁶Te Jesus tzunx tuq nyolin kyuky'i kye xjal, aj tpon te tnan b'ix kye titz'in, kyetz akyeqet tuq tzijay b'ix kygan tuq yolin tuky'il. ⁴⁷Ntons tzaj jun xjal, oxik tq'uma' tuky'i Jesus ikxjani: «Te anan b'ix kye awitz'in akye'ex tzijay b'ix kygan tzan kyyolin awuky'il.» ⁴⁸Per yaji tetz oxik tq'uma' ikxjani: «¿Ab'l wetz nnan b'ix ab'le' kye witz'in?» ⁴⁹Ntons exik tyek'u' kye txnaq'atz b'ix oxik tq'uma' ikxjani: «Kyaqil kye aj ja ntzanije', a'e' kye nnan b'ix kye witz'in. ⁵⁰Komo kyaqil kye aj nqet kyk'ulu' iktza' tgan te Ntat aj atjax tuj ka'j, a'e' kyetz kye witz'in b'ix kye nnan.»

**Te Yek'b'il Ti'j Te Ijaj Aj Eqet Tz'aqik Tuj Kaje Part Tx'o'tx'
Mak 4:1-9; Luks 8:4-8**

13 ¹Ntons tuj aj q'iji te Jesus owex tuj te jay b'ix oxwa'q wit'letel qaynin stzi' te a'. ²B'ix yaji, komo owok kchimo' kyib' ky'ilal'j xjal, ntons ojax tuj jun bark stzi' te a' b'ix oqet wit'let tzi b'ix kye xjal

---

^z 12:39 Mat 16:4   ^a 12:40 Jon 1:17   ^b 12:41 Jon 3:4-10; Luks 11:32   ^c 12:42 1Re 10:1-10;
2Cró 9:1-12; Luks 11:31

nkyecha'on tuq ti'l.^d ³Ntons tetz nim nyolin tuq kyuky'i kye xjal pur tuq tuky'i yek'b'il. Oxik tq'uma' ikxjani: «Jun xjal owex awal [triw]. ⁴B'ix man tuq nkyiton, junjun ijaj oqet tuj b'ey, yaji eb'ajpon kye pich', oxik kywa'a!. ⁵B'ix junjunku ijaj oqet txol ab'j aj ja' k'onti'l tuq nim xtx'otx'al, te ijaj ojakul luwew tzan tpaj k'onti'l tuq nim xtx'otx'al, ⁶per ya ma jakul te q'ij, ojaw tz'umjik, komo k'onti'l tuq nim tllok'il, astilji ojaw ky'ixwik. ⁷B'ix txq'anku ijaj oqet txol ky'i'x, b'ix te ky'i'x oky'ib' luwew b'ix te awal ojaw sky'ilan toq. ⁸Per te txq'anku ijaj oqet tuj tb'anil tx'o'tx' b'ix otswaj twitz b'an tb'anil; junjun ijaj otswaj oqal (100) b'ix junjunku oxqal (60) b'ix junjunku lajuj tuj kawnaq (30). ⁹Kye aj atok kxkyin, intok ksi' kywi' ti'l ntzani.»^g

**Aj Txik Tq'uma' Jesus Tistil Nkye'oken Kye Yek'b'il
Mak 4:10-12; Luks 8:9-10**

¹⁰Ntons kye txnaq'atz eb'aj'ok laq'chet ti'l b'ix oxik kcha'o' tetz ikxjani: «¿Tistil nchyolin kyuky'i kye xjal tuky'i yek'b'il?» ¹¹Yaji te Jesus owaj stzaq'b'e' ikxjani: «Ajna'l ma'tx xik yek'u' etetz tzan tel eniky' te aj k'onti'l n'el kyniky' txq'anku ijaj te tume'l titza' tzan kykaj kye xjal tuj tq'ab' te Qtat aj nnajan tuj ka'j. Per yatzun kye txq'anku, k'onti'l nxik yek'u' kyetz. ¹²Astilji ab'l te aj n'ox tuj twi', yaji oxe'l si' mas tnab'l b'ix ikxji owelal tniky' mas, per te aj k'onti'l n'ox tuj twi', yaji owelal in te aj ch'in aj oje tz'el tniky' ti'l.^e ¹³Astilji wetz nkyinyolin kyuky'i'l cha a'ox tuky'i yek'b'il tzan tpaj kyetz nkyeka'yin per k'onti'l nkyen, nkyecha'on per k'onti'l n'ox tuj kywi'. ¹⁴Ikxji kyuky'i'l kyetz, nponkix tyol te Chay aj tlajen Dios oqtxi', aj txik tq'uma' ikxjani: «Etetz n'ok echa'o' b'ix k'onti'l n'ox tuj ewi'; b'ix n'ok eten tuky'i ewitz per k'onti'l n'el eniky' ti'l. ¹⁵Ikxji tzan tpaj te kyanim kye ja xjalni k'onti'l ntna'o' ch'inwt, b'ix pen nb'antik kcha'on tuky'i kxkyin, b'ix b'an txayi' te kywitz tzan k'on kyka'yin; ikxji k'onti'l nb'antik kyen b'ix k'onti'l nb'antik kcha'on, b'ix k'onti'l nb'antik tzan tel kyniky' tuj kyanim, b'ix k'onti'l nb'antik tzan tjaw kky'ixpu' kynab'lin tzan kyqet nq'anai!»^f ¹⁶Yatzun etetz ajna'l galanx-alo tzan tpaj tuky'i ewitz b'a'n tzan eka'yin, b'ix tuky'i exkyin b'a'n tzan echa'on. ¹⁷Wetz oxe'l nq'uma' b'an'ax etetz, ky'ilaj kye aj yolil tyol Qtata Dios b'ix ky'ilaj xjal aj b'an galan-e' tuq tuj twitz Qtata Dios, kyetz kygan tuq tzan tok kyen te aj n'ok eten etetz ajna'l, per kyetz k'onti'l owok kyen; kygan tuq tzan tok kcha'o' aj n'ok echa'o' etetz ajna'l, per k'onti'l owok kcha'o!».»^g

^d 13:2 Luks 5:1-3   ^e 13:12 Ax: ab'l aj at tidi' tetz, oxe'l si'let mas, per te aj k'onti'l at, te aj ch'in aj at owelal eq'let; Mat 25:29; Mak 4:25; Luks 8:18; 19:26.   ^f 13:15 Isa 6:9-10

^g 13:17 Luks 10:23-24

**Aj Txik Tq'uma' Jesus Xtxolil Te Yek'b'il Ti'j Te Ijaj Aj Eget
Tz'aqik Tuj Kaje Part Tx'o'tx'
Mak 4:13-20; Luks 8:11-15**

18 «Ntons instzaj echo'a' [tidi' telponx] te yek'b'il ti'j te jun awal [triw]. 19 Jun xjal oj tok xhcha'o' te tpakb'alil titza' tzan tkaj tuj tq'ab' Qtata Dios b'ix k'onti'l n'ox tuj twi', yaji n'u'l te Tajaw Choj, npon tnajsa' tuj tanim te xjal te tpakb'alil aj ojetq tz'ok xhcha'o'. Te ntzani iktza' te ijaj aj oqet tuj b'ey. 20 Yatzun te aj oqet txol ab'j, te nini iktza' jun xjal oj tok xhcha'o' te tpakb'alil b'ix b'an nchalaq tzan tk'amon tetz, 21 per tzan tpaj nya'tx nim tlok!, k'onti'l ntipa' oj tok ten twitz xhcho'nal b'ix tidi'chq nya'tx galan aj n'ok ti'j tzan tpaj tokslb'en, ntons nkaj ts'i' tzan tokslan. 22 Yatzun te ijaj aj oqet txol ky'i'x, telponx ti'j jun xjal aj n'ok xhcha'o' te tpakb'alil, per tzan tpaj b'an nb'isun ti'j tidi'chq aj tzani twitz tx'o'tx', b'ix tzan tpaj nqet eq'l! tzan tq'inomal, ntons tzan tpaj kyaqil nini npon tnajsa' te aj oje tz'ok xhcha'o' ti'j te tpakb'alil b'ix k'onti'l n'e'l galan tuky'i'l. 23 Per yatzun te ijaj aj oqet tuj tb'anil tx'o'tx', telponx ti'j jun xjal aj ncha'on te tpakb'alil b'ix n'ox tuj twi' b'ix n'e'l galan tuky'i'l. Jun xjal ikxji iktza' te twitz triw aj otswaj oqal (100) ti'j jun tb'aq! b'ix junjunku iktza' te aj otswaj oxqal (60) b'ix junjunku iktza' te aj otswaj lajuj tuj kawnaq (30).»

Te Yek'b'il Ti'j Te K'ul Nya'tx Galan Tuj Te Triw

24 Te Jesus oxik tq'uma' kyetz junky yek'b'il ntzani: «Te tume'l titza' te Qtat aj nnajan tuj ka'j nkye'ok xhchimo' xjal tzan kykaj tuj tq'ab', te nini iktza' jun xjal aj oqex tawa' tuj xtx'o'otx' jun ijaj triw b'an galan. 25 Per man tuq nkyewitan kye aq'unon, opon jun tajq'oj te tajaw b'ix oqex tawa' jun k'ul nya'tx galan txol te triw b'ix yaji oxik. 26 Ya ma ky'ib' te triw b'ix owaq'ik tzan tel kanet te twitz owel kyniky' ti'j te k'ul aj nya'tx galan. 27 Ntons kyetzaj kye tmos, eb'ajxwa'q tuky'i te tajawil b'ix oxik kyq'uma' tetz ikxjani: “Tat, ¿nya'tx petzun galan tuq te ijaj aj oqex awet tuj atx'o'otx'? ¿Ja' otzaj te k'ul aj nya'tx galan?”

28 Yaji te tajaw oxik tq'uma' kyetz ikxjani: “Jun wajq'oj ok'ulun te nini.” Ntons kye tmos oxik kcha'o' ikxjani: “¿Agan tzan qixkna tx'oqol te k'ul aj nya'tx galan?” 29 Per te tajaw oxik tq'uma' ikxjani: “K'on, tzan tpaj oj tjatz etx'oqo' te k'ul aj nya'tx galan, kebal tjatz etx'oqo' te triw. 30 Mejor tzan kky'ib' junx tuky'i te triw max oj tjaw te triw, okyexe'l nlajo' kye aj ojawel in te triw tzan tel kypawa' tb'ay te k'ul aj nya'tx galan b'ix tzan tok kymanoji! b'ix tzan tok ksi' tq'aq'b'el b'ix yatzun te triw tzan tqex kyk'u'u' tuj te nkajon.”»

**Te Yek'b'il Ti'j Te Tb'aq' Mostas
Mak 4:30-32; Luks 13:18-19**

31 Te Jesus ax oxik tq'uma' kyetz junky yek'b'il ntzani: «Kye xjal aj nkyekaj tuj tq'ab' te Qtat aj nnajan tuj ka'j, kyetz iktza' jun tb'aq' mostas

aj nqex tawa' jun xjal tuj xtx'o'otx!. ³²Aj ijajji a te mas b'an ch'i nekit kywitz txq'anky ijaj [aj nqo'awan], per oj tky'ib' a te awalj mas nim kywitz txq'anky awalj tuj jun pe'on, npon iktza' jun tze' b'ix kye pitch' aj nkyelipan twitz ka'l nkyek'ulun kyq'u' twi!.

Te Yek'b'il Ti'j Te Malsb'il
Mak 4:33-34; Luk 13:20-21

³³Ntons ax oxik tq'uma' junky yek'b'il ntzani: «Te aj nky'ik kyuky'i kye aj akyeqet tuj tq'ab' te Qtata Dios aj nnajan tuj ka'j, te nini iktza' te malsb'il aj nqex tsamo' jun xuj tuj oxe malon arin, nxik samet kyaqil tzan tmal te q'otj.»

³⁴Ntons te Jesus nkyexik txnaq'tza' tuq kye xjal pur tuq tuky'i yek'b'il, b'ix k'onti'l tuq nkyexik txnaq'tza' qa nya'tx tuky'i yek'b'il. ³⁵Te ntzani oky'ik tzan tuq tponkix tyol te aj yolil tyol Dios oqtxi!: «Wetz okyinyoliyon kxol pur tuky'i yek'b'il, b'ix oxe'l nyoli' kyuky'il tidi'chq aj nijunwt cha'ol tetz, atx aj tqet tk'ulu' te Qtata Dios te twitz tx'o'otx!.^h

Aj Txik Tq'uma! Jesus Tidi' Telponx Te Yek'b'il Ti'j
Te K'ul Aj Nya'tx Galan

³⁶Ntons te Jesus ekaj tkawi! kye xjal b'ix owox tuj te jay. Yaji kye txnaql'atz eb'aj'ok laq'chet ti'j, b'ix oxik kyq'uma' tetz ikxjani: «Instzaj aq'uma' ch'in xtxolil tidi' telponx te yek'b'il ti'j te k'ul aj nya'tx galan.»

³⁷Ntons te Jesus owaj stzaql'b'e! kyetz ikxjani: «Te aj nqex awan te ijaj aj b'an galan, a'in wetz te Ichan Aj Tk'wa'al Dios, ³⁸b'ix te tx'o'otx' aj ja' nkyin'awan telponx ti'j te twitz tx'o'otx' kyaqil. Te ijaj galan telponx kye aj kolome' tuj tq'ab' Qtata Dios, b'ix te k'ul aj nya'tx galan telponx kye aj akyeqet tuj tq'ab' te Tajaw Choj. ³⁹Te tajq'oj te tajaw tx'o'otx' aj oqex awan te k'ul aj nya'tx galan, a te Tajaw Choj. Oj tjaw twitz te awalj telponx ti'j te jwisy, b'ix kye aq'unon iqal twitz te awalj a'e' kye ángel. ⁴⁰Iktza'x te k'ul nya'tx galan njaw chimo' b'ix n'ox xo'o' tuj q'aq' tzan tqet ky'e'sa', ntons oj tul te jwisy ax ikxji oky'el [kyi'j kye xjal aj k'onti'l nkye'okslan]. ⁴¹[Tuj aj q'iiji wetz] te Ichan Aj Tk'wa'al Dios [a'in] okyetzajel nlajo' kye ángel tzan tetz kyin kxol kye aj b'an'ax kolome' tuj tq'ab' Qtata Dios, kyaqil kye aj cha nkyek'ulun tzan kyqet tz'aqik kye txq'anky b'ix kye aj cha kyk'ulunqet pur nya'tx galan. ⁴²Okyexe'l xo'o' tuj [te chman q'aq' aj iktza'] jun nim jorn aj b'an nbranun aj ja' ma kye'oq' b'ix ma qitx'itx'in txe' kye!. ⁱ ⁴³B'ix yatzun kye aj nkyek'ulun iktza'x te Qtata Dios tgan, kyetz tuj ka'l tuky'i Qtata Dios ma kyetxaqtzon tuky'i nim kxhqitz'unal iktza' te q'ij ntxaqtxon tuky'i xhchqitz'unal.^j Kye aj atok kxkyin, intok ksi' kywi' ti'j ntzani.»

^h 13:35 Sal 78:2   ⁱ 13:42 Te ja jornni telponx ti'j te chman q'aq'; Tmnk 20:10,14-15.

^j 13:43 Exo 34:35; Mat 17:2; Fil 3:21; 1Kor 15:42-53

Te Yek'b'il Ti'j Te Q'inomal

⁴⁴ «Ntons tzan kykaj kye xjal tuj tq'ab' te Qtat aj nnajan tuj ka'j, te nini iktza' jun q'inomal ewa' tjaq' te tx'o'tx', b'ix yaji jun xjal n'oknoj titza' per oqtex tewa' junky'el tzix; ntos komo tetz b'an nchalaj ti'j, yaji oxe'l tk'ayi' kyaqil tidi' tetz tzan tkaj tloq'o' te tx'o'tx'!»

Te Yek'b'il Ti'j Te Jun Tal Ab'j B'an Tb'anil

⁴⁵ «B'ix tzan kykaj kye xjal tuj tq'ab' te Qtat aj nnajan tuj ka'j, te nini ax iktza' jun xk'a'mon njoyon jun tal ab'j b'an tb'anil.^k ⁴⁶ Oj toknoj titza' jun aj b'an nim tbalor, ntos otzajel tetz, oxe'l tk'ayi' kyaqil tidi' tetz, b'ix otloq'o'tz te aj tal ab'jni.»

Te Yek'b'il Ti'j Te Pa

⁴⁷ «B'ix tzan kykaj kye xjal tuj tq'ab' te Qtat aj nnajan tuj ka'j, te nini ax iktza' oj tqex xo'o' jun pa tuj te nim a' b'ix nkyejatz teq'i' kyaqil txakl kyiy. ⁴⁸ Oj tnoj te pa, kye chimol kyiy n'etx kyin stzi' te a', b'ix nkyeqet wit'let tzan tjatz kyjoyo' kye galan tuj jun chi'l, b'ix kye aj nya'tx galan owelax kxo'o'. ⁴⁹ Ax ikxji oky'el oj tul te jwisy; kye ángel okye'elax tzan kyel kypawa' kye xjal aj nya'tx galan-e' kyi'j kye aj galan. ⁵⁰ Okyexe'l xo'o' tuj [te chman q'aq' aiktz'a] jun nim jorn aj b'an nbranun aj ja' ma kye'oq' b'ix ma qitx'itx'in txe' kye!..»

⁵¹ Yaji te Jesus oxik xhcha'o' ikxjani: «¿N'ox pe' tuj ewi' kyaqil ntzani?» «Tzon tat» kyekyi kyetz. ⁵² Ntons te Jesus oxik tq'uma' kyetz ikxjani: «Astilji, jun xnaq'tzal Kawb'il aj oje tz'okslan ti'j te tume'l titza' tzan kykaj kye xjal tuj tq'ab' te Qtat aj nnajan tuj ka'j, tetz parej iktza' jun tajaw jay aj njatz tin tuj tk'ub'l tidi'chq b'an tb'anil ak'a'l b'ix aj q'anq.»

Aj Tel Ik'o' Jesus Tzan Kye Txjalilx

Mak 6:1-6; Luk 4:16-30

⁵³ Ntons, ya ma xikb'aj tq'uma' te Jesus kyi'j kye ja yek'b'ilni, owex tuj te aj luwarji. ⁵⁴ Ya ma pon tuj tamaq!, oxik txnaq'tza' kye xjal tuj te jay nab'il Dios tzi. Kye xjal b'an nkyelab'an tuq ti'j, b'ix nkyq'uma' tuq ikxjani: «¿Ja' otzaj txnaq'tza' te ja xjal kyaqil aj teb'enni? ¿Titza' nb'antik tidi'chq yek'b'il titza' tuky'li tajwalil Dios? ⁵⁵ ¿Nya'tx petzun aj ntzani tk'ajol te kalpinter? ¿Nya'tx petzun te tnan Liy tb'i, b'ix kye titz'in a'e' Chaw,^l Chep, Simon b'ix te Juds? ⁵⁶ ¿K'onti'l petzun nkyenajan kye titz'in xuj tzani qxol? ¿Ja' ntzaj txkonoli' kyaqil ntzani?»

^k 13:45 Ax: perla. ^l 13:55 Tuj yol gryeg tetz tb'i iktza' Jacobo, per tuj ja u'j ntzani nqet tz'ib'let Chawaj telponx ti'j titz'in Jesus.

⁵⁷Astilji owel kyik'o', per yaji te Jesus oxik tq'uma' kyetz ikxjani: «Tuj junky luwar jun aj yolil tyol Dios nqet jiql'b'a', yatzun tuj tamaq'x qa tuj tjaxji, k'onti'l nqet jiql'b'a!»^m

⁵⁸Ntons tzi k'onti'l oqet tk'ulu' ky'ilaj milagr tuky'i nim tajwalil Qtata Dios tzan tpaj kye aj xjalji k'onti'l tuq nkye'okslan ti'j.

Aj Tb'isun Te Eródes Qa Te Jesus A Tuq Te Wa'nch Aj

Swal A' Ojetq Tuq Jaw Anq'in

Mak 6:14-29; Luks 9:7-9

14 ¹Ntons tuj aj tyempji te Eródes aj nk'ulun mandad tuq [tuj Galiley], ya ma tz'ok xhcha'o' ti'j te Jesus, ²tetz oxik tq'uma' kye tmox ikxjani: «A tetz te Wa'nch Aj Swal A', ma'tx jaw anq'in kxol kye kamnaq; astilji b'a'n tzan tk'ulun tidi'chq yek'b'il aj nqolab'an ti'j.»

³Komo te Eródes jun-el, tetz oqex tsil' Wa'nch pres b'ix oqet tk'alo!. Oqet tk'ulu' ikxji tzan tpaj te Erodías txu'jel Lip aj termankix Eródes. ⁴Komo te Wa'nch nxik tuq tq'uma' te Eródes ikxjani: «Xjan tzan tjaw axujela' awixna!.»ⁿ ⁵Anke te Eródes tgan tuq tzan tqet tkansa' te Wa'nch, k'onti'l tuq nb'antik tzan tpaj tetz nxob' tuq kywitz kye xjal, como tuj kynab'l kye xjal te Wa'nch jun aj yolil tyol Dios. ⁶Per ya ma jakon taql'b'i te Eródes, b'ix nkyeq'ijlan tuq, ntons te q'opoj tal te Erodías ob'ixan kywitz kye xjal b'ix owel galan tuj twitz te Eródes. ⁷Ntons te Eródes oxik tsil' tjurament tzan txik tsil' tetz tidi'chq aj otqani'tz tuq te q'opoj. ⁸Yaji te q'opoj tzan tpaj tmandad tnan, oxik tq'uma' ikxjani: «Instzaj asi' tuj jun laq twi' te Wa'nch Aj Swal A!.» ⁹Ntons te k'ulul mandad oje b'isun, per tzan tpaj ojetq tuq xik tsil' tjurament b'ix tzan tpaj kye xjal ojetq kcha'o'j aj txik tq'uma', ntons oxik tk'ulu' mandad tzan txik si' twi' te Wa'nch tuj jun laq. ¹⁰Oxik tk'ulu' mandad tzan tel in twi' te Wa'nch tuj pres. ¹¹Ntons twi' te Wa'nch oxik in tuj jun laq b'ix oxik si' tuky'i te q'opoj b'ix tetz oxik tsil' te tnan. ¹²Ntons eb'ajpon kye txnaq'atz, ojau kyin te tlimal b'ix oqex kymuqu!. Yaji eb'ajxwa'q q'umal tuky'i Jesus.

Aj Kxik Tk'a'cha' Jesus Jweb' Mil Xjal

Mak 6:30-44; Luks 9:10-13; Wnch 6:1-14

¹³ Ya ma tz'ok xhcha'o' te Jesus ikxji, tetz owex tuj aj luwarji, oxik xhchukel tuj jun bark tzan tpon tuj jun luwar aj ja' k'onti'l najayon. Ya ma tz'ok kcha'o' kye xjal, eb'aj'etz tuj kyamaq' b'ix eb'ajtb'ayaj twitz tuky'i kyoq.^o ¹⁴ Ya ma qetz te Jesus tuj te bark, eb'ajxik ten kye xjal ojetq tuq tz'ok kymontoni' kyib' b'ix owok lo'et tk'u'j kyi'l b'ix eqet tq'ana' kye yab' aj ate' tuq kxol.

¹⁵Ntons ikja'n tuq jqet yupan, kye txnaq'atz eb'aj'ok laq'chet tk'atzaj b'ix oxik kyq'uma' tetz ikxjani: «Tzani jun luwar aj ja' k'onti'l najayon b'ix

^m 13:57 Wnch 4:44   ⁿ 14:4 Lev 20:21; Mak 6:17-18; Luks 3:19-20   ^o 14:13 Mak 6:32-33

ya qale'ky. Inkxik akawi' kye xjal tzan kxik tuj junjun aldey tzan stzaj kyloq'o' ch'in kywe!»^p 16 Per te Jesus oxik tq'uma' kyetz ikxjani: «Nya'tx presis tzan kyaj. Intxik es'i etetz kywe!» 17 Ntons kyetz oxik kyq'uma' ikxjani: «Per nya'tx nim wab'j eq'i' qitza'na, a'ox cha jweb' wab'j b'ix kab'e' kyiy.» 18 Ntons tetz oxik tq'uma' kyetz ikxjani: «Instzaj eteq'i' tzani.» 19 Yaji tetz exik tk'ulu' mandañ kye xjal tzan kyqet wit'let tuj k'ul. Ejaw stzuy! kye jweb' wab'j b'ix kab'e' kyiy, b'ix ojax ten twitz ka'j eqet tky'iwla' b'ix oxik ts'i' pixon te Qtata Dios. Ya ma kyeqet tkab'insa!, eb'ajxik ts'i' kye txnaq'atz, b'ix kyetz oxik ksi' kye xjal. 20 Kyaqil kye xjal eb'ajwa'an b'ix eb'ajnoj byenech, b'ix ojaw kchimo' kab'lajuj chi'l aj osobrin. 21 B'ix kye aj eb'ajwa'an qanq jweb' mil (5000) ichan tuq, b'ix k'onti'l owok ksi' kyajjal kye xuj b'ix kye k'wa'l.

Aj Tb'et Jesus Tajsik A'
Mak 6:45-52; Wnch 6:15-21

22 Ntons, ya ma ky'ik kyaqil ntzani, te Jesus oxik tq'uma' kye txnaq'atz tzan kyjax tuq tuj te bark b'ix tzan kyjunxla'in tuq te a' tb'ay twitz, b'ix tetz okaj kawin kyuky'i kye xjal. 23 Ya ma kye kaj tkawi' kye xjal, te Jesus ojax twiwitz xnaq'tzon xhchukel. Ya ma qoyupan atqet tuq xhchukel tzi. 24 Yatzun kye txnaq'atz, kyetz akyeqet tuq tuj te bark ojetq tuq kyenejelan nim nink'ajchaq te nim a' b'ix te a' n'ok tuq pulan ti'j te bark tzan tpaj te kyaq'iq' ntzaj tuq kywitz. 25 B'an q'eqombwen te Jesus oxik aj ja' tuq akyeqet kyetz, b'ix cha oxik b'et tajsik te a!. 26 Ya ma xik kyen kye txnaq'atz nb'et tuq tajsik te a!, kyetz eb'ajxob' b'ix eb'ajjaw wayun tzan kxob'al ikxjani: «¡Jun tanim xjal!» 27 Per te Jesus oxik tq'uma' kyetz ikxjani: «¡K'on kxob!! ¡Nimsan waq ek'u'j! ¡A'in wetz!» 28 Ntons tzaj te Xhpe'y, oxik tq'uma' tetz ikxjani: «Tat, qa a'ich yatz, ntos instzaj aq'uma' tzan nxik b'et tajsik te a' tzan npon aj ja' atichqet.» 29 Yaji te Jesus oxik tq'uma' ikxjani: «Qalan.» Ntons te Xhpe'y oqetz tuj te bark, b'ix oxik b'et tajsik a' tzan tpon aj ja' tuq atqet te Jesus. 30 Per ya ma tz'ok ten b'an jwert tuq te kyaq'iq', oxob' b'ix owaq'il tzan txik mulan tuj te a!. Ojaw qawun kongan ikxjani: «Tat, ¡tzuy ch'in a'in!» 31 B'eyxnajji te Jesus owel teq'i' tq'ab', oqet stzuy! b'ix oxik tq'uma' ikxjani: «Yatz aj nya'tx nim wit'lik ak'u'j wi'j, ¡tistil ma na'non awanim?» 32 Ntons ya ma kyejax tuj te bark te kyaq'iq' olumet. 33 Ntons etzaj kye aj akyejax tuq tuj te bark, eqet mejlet na'ol tetz ikxjani: «¡B'an b'an'ax yatz a'ich Tk'wa'al Dios!»

Aj Kyqet Tq'ana' Jesus Kye Yab' Aj Jenesaret

34 Ntons ya ma kyejunxla'in junky palaj te a!, eb'ajpon tuj tkwentil Jenesaret. 35 Yaji kye xjal tzi owel kyniky' ti'j te Jesus b'ix te tpakb'alil

^p 14:15 Luks 9:12

owel ja'chq tuj aj luwarji. Kye xjal etzaj kyin tuky'i'l kyaqil kye aj yab'e' tuq ³⁶b'ix oqet kywitz twitz tzan tok kymako' tansiker a'ox ch'in xtxa'm tq'anaq. B'ix kyaqil kye aj owok kymako' eb'ajb'antik.

**Alkyetz Te Aj Ntz'ilan Tuj Kyanim Kye Xjal Tuj Twitz Qtata Dios
Mak 7:1-23**

15 ¹Ntons eb'ajpon tuky'i Jesus txq'an xjal tzajnaqe' tuq tuj Jerusalen, junjun aj b'uch'uj xnaq'tzal Kawb'il b'ix junjunku aj b'uch'uj Parisey, b'ix kyetz oxik kyq'uma' tetz ikxjani: ²«¿Tistil kye axnaq'atz k'onti'l eq'l' kyitza' te kostumbr aj eq'l' tuq kyitza' kye qijajil oqtxi? Komo k'onti'l nqet kyk'ulu' te kykostumbr kye tijxjal tzan tok kymu'u' kyq'ab' mina' kyokten wa'il.»^q

³Ntons te Jesus oxik xhcha'o' kyetz ikxjani: «¿Tistil etetz tzan tpaj jun ekostumbr etetzx, k'onti'l nqet etoksla' aj oje kaj tq'uma' Qtata Dios?

⁴Komo te Qtata Dios okaj tq'uma' [tuj Tu'jal] ikxjani: “Oqtel ejiq'b'a' te etat b'ix te enan.” Ab'l te aj otzajel tqanb'e' jun nya'tx galan tajsik tnan qatzun statji, a tgan tzan tkamik.” ⁵Per etetz nxik eq'uma', jun xjal b'a'n tzan txik tq'uma' te stat qatzun te tnANJI ikxjani: “Wetz nlay b'antik tzan wonen awuky'il' tzan tpaj kyaqil aj at tidi' wetz oje xik nq'apo' te Qtata Dios.” ⁶Etetz tuj enab'l ab'l aj nk'ulun ikxji ntions nya'tx presis tzan tonen ti'j stat qatzun tnANJI. Ikxji etetz tzan tpaj te ekostumbr, k'onti'l nqet etoksla' te tyol Qtata Dios aj tz'ib'ankaj.

⁷¡Xmeletz! ka'r! B'an'ax aj txik tyoli' te Chay tyol Dios oqtxi' aj txik tq'uma' ikxjani: ⁸“Kye ja xjal ntzani nkyinqet kyyiq'b'a' a'ox tuky'i ktzi!, per tuj kyanim nya'tx b'an'ax kyitza'. ⁹Chagan nkyintzaj kyna'o' tzan tpaj nxik kxnaq'tza' iktze'xtzun tq'umb'en Dios b'ix cha kyq'umb'en xjal.”^t

¹⁰Ntons te Jesus eb'ajtzaj tuk'le' kye xjal b'ix oxik tq'uma' ikxjani: «Instzaj echa'o' b'ix intox tuj ewi!. ¹¹Te aj n'ox tuj stzi' jun xjal, k'onti'l ntz'ilan tuj tanim tuj twitz Qtata Dios, sinoke te aj n'etz tuj stzi', a te aj ntz'ilan tuj tanim..»

¹²Ntons yaji eb'aj'ok laq'chet kye txnaq'atz ti'j b'ix oxik kyq'uma' tetz ikxjani: «¿Aweb'en pe' qa kye aj b'uch'uj Parisey, kyetz ma kyejaw q'ojlik aj xtxik aq'uma' ayol ikxji?»

¹³Tzaj te Jesus, oxik tq'uma' kyetz ikxjani: «Kyaqil awalj aj nya'tx awa' tzan te Ntat aj atjax tuj ka'l, ojawetz tx'oqet tuky'ix tlok!. ¹⁴Ntons k'on kxb'isun [kyi'l] aj xjal aj nkyejaw q'ojlik wi'jni], como kyetz cha moy-e' b'ix nxik kyjocho' txq'anku moy. B'ix qa jun moy nxik tjocho' junky moy, kykab'il okyexe'l tz'aqik tuj jul.»^u

^q 15:2 Ax: wa'il pan. Tuj kyyol kyetz “wa'an pan” telponx tuq iktza! “wa'an wab'l” tuq qyol. ^r 15:4 Exo 20:12; Deu 5:16 ^s 15:4 Exo 21:17; Lev 20:9 ^t 15:9 Isa 29:13

^u 15:14 Luks 6:39

¹⁵ Yaji te Xhpe'y oxik tq'uma' ikxjani: «Instzaj aq'uma' ch'in xtxolil qetza tidi' telponx te yek'b'il.»

¹⁶ Ntons te Jesus oxik tq'uma' ikxjani: «¿Ti'tzun, ax etetz k'onti'l n'el eniky'? ¹⁷ ¿Ti'tzun, k'onti'l n'el eniky' kyaqil aj n'ox tuj qtzi', yaji nxik tuj jk'u'j b'ix yaji n'ex jk'u'ja'ky? ¹⁸ Per yatzun te aj n'etz tuj stzi' jun xjal, te nini ntzaj tuj tanim b'ix ntz'ilan tuj tanim tuj twitz Qtata Dios. ¹⁹ Komo tuj tanim jun xjal, tzi ntzaj kyaqil aj nya'tx galan aj nqet tb'isu!. Komo tzi nqet tb'isu' tzan tkansan, b'ix tzan tk'ajajin, b'ix kyaqil aj nya'tx tume'l nk'ulun tuky'i jun xuj, b'ix tuj tanim nqet tb'isu' tzan telq'an, b'ix tzi ntzaj kyaqil yol aj nya'tx b'an'ax nxik tq'uma', b'ix kyaqil yol nya'tx galan nxik tq'uma' ti'j Dios. ²⁰ Kyaqil ntzani a te aj ntz'ilan tuj tanim jun xjal tuj twitz Qtata Dios. Oj qwa'an b'ix qa k'onti'l [nqet jk'u'l te kostumbr] tzan tok qmu'u' jq'ab!, te nini k'onti'l ntz'ilan te qanim tuj twitz Qtata Dios.»^v

Titza' Owok Wit'let Tk'u'j Jun Xuj Aj Nya'tx Tijajil Israel
Mak 7:24-30

²¹ Ntons, ya ma tz'etz te Jesus tzi, oxik tuj tkwentil Tir b'ix Sidon.

²² Ntons jun xuj aj Canaán^w nnajan tuq tuj aj luwarji, b'ix tetz owok laq'chet ti'j Jesus b'ix oxik tq'uma' kongan ikxjani: «[Tat, yatz a'ich aj tijajil Dawid, intok lo'et ch'in ak'u'j wi'j! Wetz wal atqex jun malspirit tuj tanim b'ix b'an nk'ulun nya'tx galan ti'j.]» ²³ Te Jesus k'onti'l tidi' otq'umaj. Ntons kye txnaq'atz eb'aj'ok laq'chet ti'j b'ix oqet kywitz twitz, oxik kyy'uma' ikxjani: «Intxik aq'uma' te aj xujni tzan taj, tzan tpaj tetz lapik q'il b'ix nsiky'in.» ²⁴ Yaji te Jesus oxik tq'uma' ikxjani: «Wetz intzaj lajo! joyol kye aj tijajil Israel aj oje kyexiknaj, [oje kaj kykola' te tume'l] iktza' karner [aj cha oje kyexik tanan].» ²⁵ Ntons te xuj owok laq'chet ti'j, oqet mejlet twitz b'ix oxik tq'uma' ikxjani: «Tat, onen ch'in wi'j.» ²⁶ Te Jesus oxik tq'uma' tetz ikxjani: «Nya'tx galan tzan tel qin kywe' kye k'wa'l b'ix tzan txik qsi' kye qtx'ya'an.» ²⁷ Yaji te xuj owaj stzaq'b'e' ikxjani: «Ye! Tat, per kye tx'ya'n ax nkyewa'an te tpuk'u'l aj nqet tz'aqik tjaq' kymes kye kyajawil.» ²⁸ Ntons te Jesus oxik tq'uma' ikxjani: «Xuj, yatz b'an nim wit'lik ak'u'j wi'j. Intb'antik iktza' yatz agan.» Ntons, b'eyx aj orji te tal ob'antik.

Aj Kxik Tk'a'cha' Jesus Kaje Mil Xjal
Mak 8:1-10

²⁹ Ntons, te Jesus owex tzi b'ix opon stzi' te Galiley A'; yaji ojax twi' jun witz b'ix oqet wit'let tzi. ³⁰ Ky'ilaj xjal owok kchimo' kyib' aj ja' tuq atqet tetz b'ix

^v 15:20 Mat 12:34   ^w 15:22 Kye xjal “cananeo,” kyajq'oj tuq kye aj tijajil Israel b'an oqtxi'; Gén 12:5-6; 24:3; Deu 20:17; Jos 3:10; 7:9; 24:11; Jue 1; Esd 9:1. Aj itz'oj tuq te Jesus, ya k'onti'l tuq jun amaq' kye aj tijajil “cananeo,” nkyenajan tuq kxol kye txq'ank y xjal tuj ky'ilaj amaq' aj Siropenesy; Mak 7:26.

nkyepon kyin tuq tuky'il xjal kox, yajnaq, moy, men b'ix ky'ilaj' aj at tuq chuktky kyyab'il. B'ix eqet ksi' kye yab' txetoq te Jesus, b'ix tetz eb'ajqet tq'ana!. ³¹Kye xjal b'an nkyelab'an tuq oj tok kye'e! kye men nb'antik kyyolin, kye yajnaq nkyekaj galan, kye kox nb'antik tuq kyb'et galan, kye moy nb'antik tuq kyka'yin. B'ix oqet kyjq'b'a! Qtata Dios tzan tpaj a tetz te aj ntzaj kyna'o' kyetz aj tijajil Israel-e!

³²Te Jesus etzaj tuk'l'e! kye txnaq'atz b'ix oxik tq'uma' kyetz ikxjani: «Wetz n'ok lo'et nk'u'j kyil' ja xjalni tzan tpaj oxe q'ijxi' kyqetlen ten tzani b'ix k'ontil' tidi' b'a'n tzan txik kywa'a!. Wetz k'on ngan tzan kyaj nlajo' kyjay qa mina' tuq kywa'an, kebal tzan kykaj numan tuj b'ey.» ³³Ntons kye txnaq'atz oxik kyq'uma' tetz ikxjani: «Per ¿titza' owokelnoj wab'j kye ky'ilaj' xjal tuj jun luwar iktza' ntzani ja' k'ontil' xjal nkyenajanni?» ³⁴Te Jesus oxik xhcha'o' kyetz ikxjani: «¿Jateb' wab'j eq'i' etitzat?» «Cha wuq wab'j b'ix txq'an kyiy» kyekyi kyetz. ³⁵Ntons te Jesus oxik tk'ulu' mandad tzan kyqet wit'let kye xjal twitz tx'o'tx!, ³⁶b'ix yaji ojaw stzyu' kye wuq wab'j b'ix kye kyiy, b'ix ya ma xik ts'i' pixon te Qtata Dios, oqet tpedasi' b'ix oxik ts'i' kye txnaq'atz b'ix kyetz oxik ksipa' kyukyil' kye xjal. ³⁷Kyaqil kye xjal eb'ajwa'an b'ix eb'ajnoj b'an byenech b'ix enoj wuq chi'l te aj osobrin.

³⁸Kye xjal aj eb'ajwa'an, kaj mil (4000) tuq kyb'et tzan kyaqil b'ix k'ontil' owok ksi' kyajjal kye xuj b'ix kye k'wa'l. ³⁹Yaji te Jesus ekaj tkawi' kye xjal b'ix yaji ojax tuj te bark b'ix oxik tuj tkwential Magadan.

Aj Txik Kyqani! Kye Xjal Tuky'i Jesus Tzan Tk'ulun Junky

Seny Aj Telponx Tetz Tlajen Qtata Dios

Mak 8:11-13; Luks 12:54-56

16 ¹Kye aj b'uch'uj Parisey b'ix kye aj b'uch'uj Sadusey, kyetz eb'ajpon tuky'i Jesus tzan tqet tuq kyeq'l!. Oxik kyq'uma' kyetz tetz tzan tuq tqet tk'ulu' jun seny tzan tuq tqet tyek'u' [qa b'an'ax Dios tuq lajol tetz].^x ²Per yaji te Jesus oxik tq'uma' kyetz ikxjani: «Tuj jun qale' etetz nxik eq'uma' ikxjani: "Ajna'l tzul q'ijal tzan tpaj te txeka'l kyaq." ³B'ix tuj jun q'eqo' etetz nxik eq'uma' ikxjani: "Ajna'l tzul jab' tzan tpaj te txeka'l b'an kyaq b'ix muj." Qa etetz n'el enikyil b'an galan ti'j te twitz ka'j, ¿tistil k'ontil' n'el enikyil tidi' telponx te aj nky'ik ajna'l?

⁴Kye xjal aj pur nya'tx galan kyenab'lin b'ix aj oje kaj kykola' tzan kyna'on Qtata Dios tuky'i jun tk'u'jal, kyetz nkyeqanin jun seny; per nlay qet k'ulet jun seny ikxji sinoke a'ox aj oky'ik ti'j te Jonas [oqtxi'].^y Ntons eb'ajkaj ts'i' b'ix owex tzi.

Te Yek'b'il Ti'j Te Malsb'il Aj Telponx Ti'j Te Kxnaq'tzb'en Kye

Xnaq'tzon Aj Nya'tx B'an'ax Kyitza'

Mak 8:14-21

⁵Ntons ya ma kyeky'ik kye txnaq'atz tuj te junky palaj te a!, owok kyen k'ontil' oxik kyna'o' tzan txik kyin te wab'j. ⁶Ntons te Jesus oxik tq'uma'

^x 16:1 Mat 12:38; Luks 11:16   ^y 16:4 Jon 1:17-2:10; Mat 12:39-41; Luks 11:29-30

kyetz ikxjani: «Instzaj echa'o', intok esi' enab'l ti'j te malsb'il^z aj kye aj b'uch'uj Parisey b'ix kye aj b'uch'uj Sadusey.» ⁷Kye txnaq'atz okyyolij kxol ikxjani: «[Nyolin ikxni'n] tzan tpaj k'onti'l ma tzaj qin te wab'^j.»

⁸B'ix komo te Jesus owel tniky' aj nkyb'isu' tuq, oxik tq'uma' kyetz ikxjani: «Etetz k'onti'l wit'lik nim ek'u'j wi'j. ¿Tistil etetz nkxb'isun qa k'onti'l eq'i' qwe'? ⁹¿Ti'tzun, mina'x tox tuj ewi'? B'ix ax ¿k'onti'l na'ik etitza' ti'j te jweb' wab'^j kxol jweb' mil (5000) xjal b'ix jateb' chi'l ojaw echimo' aj osobrin?^a ¹⁰¿B'ix ax k'onti'l na'ik etitza' kye wuq wab'^j kye kaj mil (4000) xjal, b'ix jateb' chi'l ojaw echimo' aj osobrin?^b ¹¹¿Tistil k'onti'l n'el eniky'? Wetz k'onti'l nkyinyolin ti'j te wab'^j. Per intok esi' enab'l ti'j te malsb'il kye aj Parisey b'ix kye aj Sadusey.» ¹²Ntons kye txnaq'atz owel kyniky' k'onti'l tuq nyolin te Jesus ti'j te malsb'il wab'^j, sinoke tzan tok ksi' kynab'l tuq ti'j te aj nkxnaq'tza' kye aj Parisey b'ix kye aj Sadusey.

Aj Txik Tq'uma' Te Xhpe'y Ab'l Tuq Te Jesus

¹³Ntons aj tpon Jesus tuj Sesarey tuj tkwential Filipos, oxik xhcha'o' kyuky'i kye txnaq'atz ikxjani: «¿Titza' nkyeyolin kye xjal wi'j [wetz] te Ichan Aj Tk'wa'al Dios [a'in]?» ¹⁴Yaji kyetz oxik kyq'uma' ikxjani: «Junjun nkyq'uma' a'ich te Wa'nch Aj Swal A', b'ix junjunki nkyq'uma' a'ich Eliys, b'ix junjunki nkyq'uma' a'ich Jeremiy qatzun junky kye aj yolil tyol Dios oqtxi'ji.»^c ¹⁵Yaji tetz oxik tq'uma' kyetz ikxjani: «Yatzun etetz tuj enab'l, ¿ab'l a'in wetz?» ¹⁶Tzaj te Xhpe'y,^d owaj stzaq'b'e' ikxjani: «Yatz a'ich te aj Koloyon Aj Q'umankaj Oqtxi', yatz a'ich Tk'wa'al Qtata Dios, te Qtata Dios aj itz'oj.»^e ¹⁷Ntons te Jesus owaj stzaq'b'e' ikxjani: «Yatz Simon aj tk'ajol Jonas,^f galanx-alo yatz a'ich tzan tpaj nya'tx jun xjal ma tzaj q'uman te yatz ikxni'n sinoke a te Ntat aj atjax tuj ka'j. ¹⁸B'ix owokel nq'uma' yatz Xhpe'y, yatz a'ich iktza' jun ab'^j [twit'lel jay]^g b'ix oqtel nk'ulu' awuky'i'l tzan kyok jun nim b'uch'uj kye aj nkye'okslan wi'j, b'ix nlay b'antik tzan kykaj tzyu' tzan te kamikyj.^h ¹⁹Wetz oxe'l nsi' te yatz jun awajwalil kyi'j kye aj akyeqet tuj tq'ab' te Qtat aj nnajan tuj ka'j,ⁱ b'ix te aj nlay atzoqpij tzani twitz ja tx'o'tx'ni ax nlay k'amet [tuky'i te Qtata Dios] tuj ka'j, b'ix te aj atzoqpij tzani twitz tx'o'tx'ni, ax ok'ametel [tuky'i te Qtata Dios] tuj ka'j.»^j

²⁰Yaji te Jesus oxik tk'ulu' mandad kye txnaq'atz tzan k'on tuq txik kyq'uma' te nijunwt qa aji tuq tetz te Koloyon Aj Q'umankaj Oqtxi'!

^z **16:6** Luks 12:1   ^a **16:9** Mat 14:17-21   ^b **16:10** Mat 15:32-38   ^c **16:14** Mat 14:2; Mak 6:14-15; Luks 9:7-8   ^d **16:16** Axkix Simon Xhpe'y.   ^e **16:16** Wnch 6:68-69

^f **16:17** Nya'tx axkix te Jonas iktza' tuj tkaji' taqan sinoke junky Jonas.   ^g **16:18** Te tb'i "Xhpe'y" tuj yol gryeg telponx iktza' "ab'^j" tuj yol aramey.   ^h **16:18** Te yol "Hades" tuj kastiy telponx ti'j ja' ate' kye kamnaq, astilji telponx ti'j te kamikyj. Tuj Luks 16:23-28 nyolin te Jesus titza' te Ades.   ⁱ **16:19** Ax: oxe'l nsi' yatz kye tal te tlamelul te ka'j; Mat 18:18; Wnch 20:23.   ^j **16:19** Junjun ejempli ti'j te ntzani kxol kye qerman oqtxi': Kya 5:1-10; 8:18-23; 1Kor 5:1-13; 2Kor 13:10; Tit 2:15; 3:10-11.

Aj Tyolin Jesus Ti'j Tkamiky
Mak 8:31–9:1; Luks 9:22–27

²¹ B'eyx aj q'iji te Jesus owaq'ik tzan txik tq'uma' ttxolil kye txnaq'atz, a tgan tuq tzan txik Jerusalen, b'ix tzan kypaj kye tijxjal b'ix kye pal aj nim kyajwalil b'ix kye xnaq'tzal Kawb'il, tzi tetz owokel tuq ten twitz xhcho'nal b'ix okamel tuq b'ix tuj tox'i'n q'i'j tkamlen ojawel tuq anq'in. ²² Ntons te Xhpe'y owel tlaq'b'a' kyi'j b'ix oxik tq'uma' ikxjani: «Tat, k'onxwit stzoqpij te Qtata Dios tzan tky'ik awi'j ikxji. Te nini nlay ky'ik awi'j.»

²³ Per te Jesus owox te'e' tuj twitz te Xhpe'y b'ix oxik tq'uma' tetz ikxjani: «Intel apawa' awib' wi'j, Satanás.^k Yatz cha agan tzan nqet tz'aqik. Yatz k'onti'l nchb'isun [tume'l] iktza' te Qtata Dios sinoke nchb'isun iktza' kye xjal nkyeb'isun..»

²⁴ Yaji te Jesus oxik tq'uma' kye txnaq'atz ikxjani: «Ab'l aj tgan tzan tok lapet wi'j, a tgan tzan tkaj tkola' te aj cha n'el tgani', a tgan tzan sten dispwest tzan tok ten twitz tkamiky tzan npaj wetz,^l b'ix intok lapet wi'j. ²⁵ Komo ab'l aj cha njoyon tume'l tzan tkolon tib'x tzan tanq'in, tetzji opoyonajkixi'; yatzun te aj okamel tzan tpaj tokslb'en wi'j, tetz otkamb'a'tz jun tanq'in.^m ²⁶ ¿At petzun jun tb'anil te jun xjal qa otkamb'a'tz kyaqil aj at twitz tx'o'tx' per opoyonaj te tanim? [¡K'onti'l!] ¿B'ix tidi' b'a'n tzan txik ts'i' jun xjal tzan tkolet te tanim? [¡Ch'inwt!] ²⁷ Komo [wetz] te Ichán Aj Tk'wa'al Dios [a'in] kyin'ul tuky'i nim wajwalil aj otzajel ts'i' Ntat b'ix kyuky'i kye ángel aj nkye'okslan te tetz, b'ix yaji oxe'l nsi' kye junjunchaq iktza'x ma'tx kyk'uluj tzani twitz tx'o'tx'.ⁿ ²⁸ Wetz oxe'l nq'uma' etetz te b'an'ax, junjun exol etetz aj atikxqet tzani, nlay kyekamik max oj wok kyen [wetz] te Ichán Aj Tk'wa'al Dios [a'in] oj nk'ulun mandad tzani twitz tx'o'tx'.»

Aj Tky'ixpjik Tka'yin Jesus Twi' Jun Witz
Mak 9:2-13; Luks 9:28-30

17 ¹ Ntons tky'iklen waqaq q'ij, te Jesus exik tuk'le' tuky'i'l te Xhpe'y b'ix Jacobo^o b'ix Wa'nch aj titz'in te Jacobo, b'ix exik tuk'le' tzan kxik twi' jun witz kchukel tuky'i'l. ² B'ix tzi, kyetz owok kyen aj tky'ixpjik

---

^k **16:23** Ax: intel apawa' awib' wi'j tzan tpaj cha nchyolin iktza' Satanás. ^l **16:24** Ax: tzan txik teq'i' tkurusx. Te krus oqtxi' jun nim tze' aj ja' tuq n'ok klabi' jun xjal tzan tkamik tzan tpaj til aj ma'tx tzaj xhchuku'. Qa kye soldad oxik kyk'ulu' mandad jun xjal tzan txik teq'i' tkurusx, a tgan tuq tzan txik teq'i' max ja' owokel kyklabi' tetz ti'j b'ix tzi okamel. Yatzun aj txik tq'uma' Jesus tzan txik qeq'i' jkurusx, nini telponx tzan qten dispwest tzan tok qen twitz xhcho'nal qatzun twitz jkamiky tzan tpaj qokslb'en ti'j; Mat 10:38; Mak 8:34; Luks 14:27. ^m **16:25** Mat 10:39; Luks 17:33; Wnch 12:25 ⁿ **16:27** Sal 62:12; Mat 25:31-46; Rom 2:6; 14:10; 2Kor 5:10; Tmnk 2:23 ^o **17:1** Ax: Chaw.

tnka'yin te Jesus b'ix te twitz otxaqtxon iktza' toq q'ij b'ix te tq'anaq owok b'an sjapun iktza' toq q'ij.^p ³B'ix ax ejaw kanet junx tuky'il te Moisés b'ix Eliys [aj a'e' tlajen Qtata Dios oqtxil'], nkyeyolin tuq tuky'il.

⁴Ntons tzaj te Xhpe'y, oxik tq'uma' te Jesus ikxjani: «Tat, galan qa aqoqetna qetza tzani; qa yatz agan ojawel jk'ulu'na ox tal pach, jun te yatz b'ix jun te Moisés b'ix junky te Eliys.»

⁵Aj man tuq nyolin te Xhpe'y, dereument jun chk'atunal otxaqtxon tuj muj oqet kyi'l b'ix yaji otzaj q'olb'en [te Qtata Dios] ikxjani: «Aj ntzani wetz nk'wa'al aj nqet ngani' b'ix b'an nkyinchalaj ti'. Intok esi' ewi' ti'j tetz.»^q

⁶Ya ma xik kcha'o' ikxjani kye txnaq'atz, kyetz eqet mejlet tuky'i tajsik kywitz max twitz tx'o'tx' b'ix eb'ajxob' nim. ⁷Ntons te Jesus owok laq'chet kyi'l b'ix oxik tq'uma' kyetz ikxjani: «Pe'ejaw wa'let waq b'ix k'on kxob'.» ⁸Ya ma jaw kyeq'i' kywitz jawnaq k'onti'l oxik kye'e' kye txq'ankya sinoke a'ox te Jesus xhchukel tuq atqet. ⁹Aj man tuq ikja'n kyqetz twi' te witz, te Jesus oxik tk'ulu' mandad kyetz ikxjani: «K'on xik eq'uma' te nijunwt aj ma'tx tz'ok ete'e', max oj njaw anq'in kxol kye kamnaq [wetz] te Ichán Aj Tk'wa'al Dios [a'in].»

¹⁰Ntons kye txnaq'atz oxik kcha'o' tetz ikxjani: «¿Tistil nkyq'uma' kye xnaq'tzal Kawb'il qa presis tzan tul te Eliys tb'aya' [twitz te Koloyon Aj Q'umankaj Oqtxil]?»^r

¹¹Yaji te Jesus oxik tq'uma' ikxjani: «B'an'ax te Eliys ule' tetz, b'ix aji tetz oqtel tk'ulu' kyaqil tuj tume'l. ¹²Per wetz oxe'l nq'uma' etetz, te Eliys oje tzul, b'ix k'onti'l owel kyniky' ti', sinoke oqet kyk'ulu' tidi'chq tuky'il iktza' tuq kyetz kygan. Ax ikxji [wetz] te Ichán Aj Tk'wa'al Dios [a'in] owokel wen twitz xhcho'nal tzan kypaj.» ¹³Ntons kye txnaq'atz owel kyniky' ti', tetz nyolin tuq ti'j te Wa'nch Aj Swal A!^s

Aj Tqet Tq'ana' Jesus Jun K'wa'l Yab' Tuq Tzan Tpaj Jun Malspirit Mak 9:14-29; Luks 9:37-43

¹⁴Ya ma kyepon aj ja' tuq akyeqet txq'an xjal chimo' kyib', opon twitz Jesus jun xjal b'ix oqet mejlet twitz b'ix oxik tq'uma' tetz ikxjani: ¹⁵«Tat, intok lo'et ch'in ak'u'l ti'j nk'wa'al tzan tpaj n'ukul atak ti'j b'ix n'ok ten twitz nim xhcho'nal. Ky'ilaj'-el nqet tz'aqik tuj q'aq' b'ix tuj te nim a!.

¹⁶Wetz ma tzul win kywitz kye axnaq'atz per k'onti'l ma b'antik tzan tqet kyq'ana!»

¹⁷Yaji te Jesus oxik tq'uma' ikxjani: «Etetz k'onti'l n'ox tuj ewi' b'ix cha nkxb'isun nya'tx tume'l. ¿Janik'b'a'nx-alo a tgan tzan nten etuky'il [tzan etokslan]? ¿Janik'b'a'nx-alo a tgan tzan wipan etetz? Instzaj awin ak'ajol

^p 17:2 Mak 9:3; Luks 9:29; 2Xhp 1:17-18   ^q 17:5 Isa 42:1; Mat 3:17; 12:18; Mak 1:11; Luks 9:35   ^r 17:10 Mal 4:5   ^s 17:13 Mat 11:14

tzani.» ¹⁸Ntons te Jesus oxik tili' te malspirit b'ix ojatz teq'i' tuj tanim te k'wa'l, b'ix b'eyxnajji ob'antik te k'wa'l.

¹⁹Yaji kye txnaq'atz eb'ajyolin apart tuky'i Jesus b'ix oxik kcha'o' tetz ikxjani: «¿Tistil k'onti'l ma b'antik tzan tjatz te malspirit qitza'na?» ²⁰Yaji te Jesus oxik tq'uma' kyetz ikxjani: «Tzan tpaj etetz nya'tx nim wit'lik ek'u'j ti'j te Qtat. Oxe'l nq'uma' etetz te b'an'ax, cha wit'lik-wit ek'u'j ch'imu's, iktza' jun tb'aq' mostas [b'an ch'i nekit], ntons b'a'n-tal tzan txik eq'uma' te ja witzni “pawel tzani b'ix pax tuj junky luwar” b'ix te witz owelal. Iksjji k'onti'l jun tidi' aj nlay-wit b'antik etitza!.^t ²¹Per yatzun ja txakl malspiritni, a'ox njatz oj qxnaq'tzan b'ix oj qipan wa'ij.»^u

Aj Tyolin Jesus Tka'miji'n-el Ti'j Tkamiky
Mak 9:30-32; Luks 9:43-45

²²Ntons aj man tuq nkyeb'et junx kkyaqil tuj tkwentil Galiley, te Jesus oxik tq'uma' kyetz ikxjani: «[Wetz] te Ichán Aj Tk'wa'al Dios [a'in] okyinxe'l q'apo' tuj kyq'ab' xjal, ²³b'ix okyinqtel kykansa'; per tuj toxil'n q'ij okyinjawel anq'in.» Aj tok kcha'o' ja tpakb'alil ntzani, kyetz oje kyeb'isun nim.

Aj Txik Xhchojo' Jesus Te Chojenj Ti'j Te Nin Jay Nab'il Qtata Dios

²⁴Aj tpon te Jesus b'ix kye txnaq'atz tuj Capernaúm, kye aj peyul chojenj' ti'j te Nin Jay Nab'il Qtata Dios e'ok laq'chet ti'j Xhpe'y b'ix oxik kcha'o' tetz ikxjani: «¿Te xnaq'tzon te etetz, k'onti'l pe' nchojon?» ²⁵«Tzun, nchojon» kyi te Xhpe'y. Ya ma tz'ox te Xhpe'y tuj te jay, te Jesus oxik tq'olb'e' tb'aya' b'ix oxik tq'uma' ikxjani: «¿Titza' yatz tuj anab'l Simon? ¿Ab'l q'i'j nkyepeyun alkabal b'ix chojenj kye k'ulul mandad twitz ja tx'o'tx'n'i? ¿Kyi'jx kye tk'wa'al amaq' qatzun kyi'j kye aj nya'tx tk'wa'al amaq' aj nkye'ulji?» ²⁶Ntons te Xhpe'y owaj stzaq'b'e' ikxjani: «Kyi'j kye aj nya'tx tk'wa'al amaq'.» Yaji te Jesus oxik tq'uma' ikxjani: «Ntons kye tk'wa'al amaq' k'onti'l nkyechojon. ²⁷Per tzan k'on jkaj nya'tx galan tuj kwywitz, pax tuj te nim a' b'ix intqex asi' te answel b'ix te tb'ay kyi'j aj ojawetz awin, oj tjaw ajaqo' stzi', owelatz awin jun tmin; oxe'l awin b'ix oxe'l achojo' te nchojen wetz b'ix te yatz.»

Aj Tyolin Jesus Ab'l Te Aj Mas Galan
Mak 9:33-37,42-48; Luks 9:45-48; 17:1-2

18 ¹Ntons tuj aj orji kye txnaq'atz Jesus e'ok laq'chet ti'j b'ix oxik kcha'o' tetz ikxjani: «¿Ab'l te mas nim tajwalil kxol kyaqil kye aj

^t 17:20 Mat 21:21-22; Mak 11:23-24; 1Kor 13:2   ^u 17:21 Kye tz'ib'on oqtxi', atqet oqet ktz'ib'a' aj ja' nyolin ikxjani b'ix atqet k'onti'l.   ^v 17:24 Ax: chojenj kab'e' tmin drakma tb'i.

akyeqet tuj tq'ab' te Qtat aj nnajan tuj ka'j?»² Ntons te Jesus otzaj tuk'le' jun tal k'wa'l b'ix oqet twab'a' kxol³ b'ix oxik tq'uma' kyetz ikxjani: «Wetz oxe'l nq'uma' etetz te b'an'ax, qa etetz nlay jaw eky'ixpu' enab'llin, b'ix qa nlay kx'ok iktza' k'wa'l, nlay b'antik tzan eten tuj tq'ab' te Qtat aj nnajan tuj ka'j.^w⁴ Astilji, ab'l aj n'okslan iktza' jun k'wa'l iktza' ntzani, nim oqtel jiq'b'a' kxol kye aj akyeqet tuj tq'ab' te Qtat aj nnajan tuj ka'j.⁵ B'ix ab'l te aj otk'amo'tz jun k'wa'l iktza' ntzani tzan tpaj te xjal n'okslan wi'j, a'in nkyintk'amo!.⁶ B'ix ab'l aj otk'ulu'tz tzan tqet tz'aqik jun k'wa'l iktza' kye ja ntzanije'ni aj nkye'okslan wi'j, mejor-tal tzan tqet k'alet talq jun matij ab'j kyeb'il triw b'ix tzan tqex xo'o' max txe' te nim a!.⁷ ;Last-al kye xjal twitz ja tx'o'tx'n'i aj nkyek'ulun tzan kyqet tz'aqik txq'ank! Qetz owokel qenkix twitz tidi'chq aj tgan-tal tzan jqet tz'aqik titza', per last-al te xjal aj nk'ulun tzan tqet tz'aqik junky.⁸ Ntons qa te aq'ab' qatzun awoqji ntk'ulu' tzan aqet tz'aqik, ntons intel atx'emu' b'ix intel awin awi'j; como mejor tzan aten kox qa xhkutji b'ix tzan awanq'in, b'ix nya'tx tzan axik xon tuky'i kykab'il awoq b'ix kykab'il aq'ab' tuj te nim q'aq' aj k'onti'l nqextzaj.^x⁹ B'ix qa te tb'aq' awitz ntk'ulu' tzan aqet tz'aqik, ntons intetz awin b'ix intex axon; como mejor tzan aten cha tuky'i jun tb'aq' awitz b'ix tzan awanq'in, b'ix nya'tx tzan axik xon tuky'i kykab'il awitz tuj te nim q'aq' aj ja' te xhcho'nal k'onti'l nmankun.»^y

**Te Yek'b'il Ti'j Jun Karner Aj Ojetq Xik Naj
Luks 15:3-7**

¹⁰ «Intok esi' enab'l tzan k'on kyel etik'o' nijunwt kye aj k'o k'wa'lni. Komo kye ángel tuj ka'j aj nkyek'ulun kwent te kyetz, akyeqet twitz te Ntat aj atjax tuj ka'j.¹¹ Komo [wetz] te Ichán Aj Tk'wa'al Dios [a'in] in'ul koloyon kyi'j kye aj oje kyexiknaj.^z

¹² ¿Titza' etetz tuj enab'l? Qa jun xjal at oqal (100) talo' b'ix qa oxe'l naj jun, ¿nlay petzun kyekaj tsil' kye txq'ank! tuj k'ul b'ix oxe'l joyol te jun aj ojetq xiknaj?¹³ Wetz oxe'l nq'uma' etetz te b'an'ax, qa owokel noj titza', ochalajel mas ti'j aj jun ojetq tz'ok noj titza' kywitz kye txq'ank! aj k'onti'l ma kyexiknaj.¹⁴ Ax ikxji te etat aj atjax tuj ka'j, tetz k'on tgan tzan kxiknaj nijunwt kye ja k'o k'wa'lni.»

Aj Tyolin Jesus Tzan Kyqet Qnajsa' Kye Qerman

¹⁵ «Ntons, qa jun awerman ma tk'uluj jun nya'tx galan awi'j, ntons intxik akawi', payolin tuky'i'l achukel b'ix intxik aq'uma' tetz ja' npaltin. Qa owokex tuj twi', ntons ma'tx b'antik sten exol.¹⁶ Per qa nlay tz'ox

w 18:3 Mak 10:15; Luks 18:17   x 18:8 Mat 5:30   y 18:9 Mat 5:29   z 18:11 Luks 19:10.

Kye xjal oqtxi' aj oqet ktz'ib'a' tyol Qtata Dios tuj kyyol, atqet k'onti'l oqet ktz'ib'a' ja taqan ntzani.

tuj twi', ntions instzaj awuk'le' junky qa kab'e'ky xjalji, iksxji kyaqil aj oxe'l aq'uma' ti'lj owokel kcha'o' kye kab'e'ky testiw qa oxji.^a ¹⁷Per qa ni iksxji nlay tz'ox tuj twi', ntions a tgan tzan txik aq'uma' kywitz kyaqil kye txq'ankya qerman txini; b'ix qa ni iksxji nlay tz'ox tuj twi', ntions a tgan tzan tok q'umlet tetz iktza' jun aj nya'tx qijajil aj k'onti'l n'okslan te Qtata Dios qatzun iktza' jun aj peyul chojenji [aj k'onti'l n'okslan].

¹⁸Wetz oxe'l nq'uma' etetz te b'an'ax, kyaqil aj nlay etzoqpij tzani twitz ja tx'o'tx'nii, ax nlay k'amet [tuky'i te Qtata Dios] tuj ka'j, b'ix kyaqil te aj etzoqpijtz tzani twitz tx'o'tx'nii, ax ok'ametel [tuky'i te Qtata Dios] tuj ka'j.^b ¹⁹Ax oxe'l nq'uma' etetz qa kab'e' te etetz oj exnaq'tzan tzani twitz tx'o'tx', qa dyakwerd atix ti'lj te aj oxe'l eqani', ntions te Ntat aj atjax tuj ka'j otzajel tsi!. ²⁰Komo aj ja' akyeqet kab'e' qatzun oxji chimo' kyib' nkyena'on wetz, wetz akyinjet kxol..»

²¹Ntons owok laq'chet te Xhpe'y ti'lj Jesus, oxik xhcha'o' tetz iksxjani: «¿Tat, jateb'-el oqtel nnajsa' jun werman qa ma tk'uluj jun nya'tx galan wi'l? ¿Wuq-el pe?» ²²Te Jesus oxik tq'uma' tetz iksxjani: «Nya'tx cha wuq-el sinoke b'an ky'ilaj'-el^c aj presis.»

Te Yek'b'il Ti'l Jun Aq'unon Aj K'onti'l Oqet Tnajsa' Junky

²³«Nxik nq'uma' iksxji tzan tpaj oj kykaj kye xjal tuj tq'ab' te Qtat aj nnajan tuj ka'j, te nini iktza' ti'lj jun k'ulul mandad n'eq'in tajlal kyuky'i kye tmos. ²⁴Aj taq'ik tzan tpeyun kyetz, opon q'apb'aj tuky'i'l jun xjal aj k'asb'ena' tuq titza' b'an nim tmin^d tuky'i'l. ²⁵Komo te aj aq'unonji k'onti'l tuq stumin tzan xhchojet titza', ntions te k'ulul mandad oxik tk'ulu' mandad tzan tuq txik k'ayi' te taq'unon tuky'i junky, tuky'ix txu'jel b'ix tk'wa'al b'ix kyaqil tuq aj tidi' tetz tzan tuq xhchojet te k'as. ²⁶Ntons te tmos oqet mejlet twitz b'ix oqet twitz twitz iksxjani: “Tat, insten apasens ch'in wi'l, wetz owokel nchojo' kyaqil te nk'as awuky'il!.” ²⁷Ntons te k'ulul mandad owok lo'et tk'u'lj ti'lj b'ix oqet tnajsa' te tk'as b'ix oxik stzoqpi!.

²⁸Per ya ma xik tzoqpi' te tmos, dech owoknoj twitz jun tuky'i'l aj k'asb'ena' tuq titza' jun nim tmin tuky'i'l iktza' twi' tk'u'lj jun xjal kye oqal q'ij. Otzaj stzyu' b'ix owaq'ik tzan tok chxhipo' talq b'ix oxik tq'uma' tetz iksxjani: “Intok achojo' aj k'asb'ena' awitza' wuky'il!” ²⁹Ntons te tuky'i'l oqet mejlet twitz b'ix oqet twitz twitz iksxjani: “Insten apasens ch'in wi'l, wetz owokel nchojo' kyaqil te nk'as.” ³⁰Per tetz ni k'onti'l oqet tnajsa' sinoke oxik tsama' pres max aj tok xhchojo' kyaqil.

³¹Tzan tpaj ntzani b'an oje kyeb'isun kye txq'ankya mosj, kyetz exwa'q q'umal tuky'i te k'ulul mandad kyaqil aj ojetq tuq ky'ik. ³²Ntons te k'ulul iktza' twi' tk'u'lj jun xjal winqi' aq'b'i.

^a **18:16** Deu 17:6; 19:15; 2Kor 13:1; 1Tim 5:19   ^b **18:18** Mat 16:19; Wnch 20:23

^c **18:22** Ax: wuq-el lajuj tuj mutx' (7 veces 70).   ^d **18:24** Ax: lajuj mil talent. Jun talent iktza' twi' tk'u'lj jun xjal winqi' aq'b'i.

mandad owok xtxoko' b'ix oxik tq'uma' tetz ikxjani: "Yatz a'ich jun mosj b'an nya'tx galan. Wetz oqet nnajsa' kyaqil te ak'as wuky'i'l tzan tpaj oqet awitz nwitz. ³³ ¿Nya'tx petzun presis tuq tzan tok lo'et ak'u'j ti'j te awuky'i'l iktza'x wetz owok lo'et nk'u'j awi'l?" ³⁴ Ntons te k'ulul mandad ojaw q'ojlik nim, b'ix oxik tk'ulu' mandad tzan tuq txik si' xhcho'nal ti'j max aj tokb'aj xhchojo' kyaqil.»

³⁵ Te Jesus ax oxik tq'uma' ikxjani: «Ax ikxji otk'ulu'tz etuky'i'l te Ntat aj atjax tuj ka'j qa etetz nlay qet enajsa' tuky'i jun tk'u'jlal jun eterman.»

Te Tume'I Tistil Nya'tx Galan Tzan Kyget Pawjik Kye Xjal

Mat 5:31-32; Mak 10:1-12; Luks 16:18

19

¹ Ntons ya ma xik tq'uma' kyaqil ntzani, ntons te Jesus owex tuj Galiley b'ix oxik tuj tkwendil Judey junxla' te Jordan A!. ² B'an ky'ilaj xjal eb'aj'ok lapet ti'j b'ix eb'ajqet tq'ana' kye yab!. ³ Junjun aj b'uch'uj Parisey eb'aj'ok laq'chet ti'j Jesus b'ix oxik kcha'o' tetz ikxjani tzan tuq tqet kyeq'i!: «¿B'a'n pe' tuky'i te Kawb'il tzan tqet qpawa' qib' tuky'i qxu'jel tzan tpaj jun tidi?» ⁴ Ntons te Jesus owaj tq'uma' ikxjani: «¿T'i'tzun mina' tjaw ete'e' etetz tuj Tu'jal Dios ti'j te [Qtata Dios] aj oqet k'ulun kye xjal, oqet tk'ulu' ichan tuky'i xuj?»^e ⁵ B'ix otq'umaj ikxjani: «Astilji te ichan okajel ts'i! stat b'ix te tnan tzan tok junan tuky'i txu'jel, b'ix ikxji kykab'il okye'okel iktza' cha jun xjal.^f ⁶ Astilji, nya'tx kab'e' kyb'et sinoke cha jun xjal. Astilji jun xjal k'onti'l tzan tel tpawa' aj oje tz'ok junch'i'l tzan Qtata Dios.» ⁷ Ntons kyetz oxik kcha'o' tetz ikxjani: «Ntons ¿tistil te Moisés oxik tk'ulu' mandad qa jun ichan ma qet pawjik, a tgan tzan txik ts'i jun tu'jal te txu'jel, b'ix ikxji b'a'n tzan taj tlajo' te xuj?»^g ⁸ Ntons te Jesus oxik tq'uma' ikxjani: «Tzan tpaj etetz k'onti'l n'ox tuj ewi', te Moisés ostzoopij tzan eqet pawjik, per tb'aya' nya'tx tuq ikxji. ⁹ Wetz oxe'l nq'uma' etetz, ab'l aj oqtel tpawa' tib' b'ix qa nya'tx tzan tpaj te xuj nk'ajajin, b'ix qa te xjal owokel junan junky'el tuky'i junky, ntons nk'ajajin; b'ix jun xjal aj n'ok junan tuky'i jun xuj aj pawa' tib', ax nk'ajajin.»^h

¹⁰ Ntons kye txnaq'atz oxik kyq'uma' ikxjani: «Qa ikxji nky'ik tuky'i jun ichan tuky'i txu'jel, ntons mejor k'onti'l tzan tok junan.» ¹¹ Yaji te Jesus owaj stzaq'b'e' ikxjani: «Nya'tx kyaqil n'ox tuj kywi' te ntzani, sinoke a'ox kye aj [te Qtata Dios] ma'tx tzaj ts'i' kynab'l tzan tel kyniky!. ¹² Komo at tistil kye xjal k'onti'l nky'e'ok junan, qa tzan tpaj eqet itz'jik slo'q, qatzun eqet k'ulu' tzan junky tzan kyok slo'q, qatzun k'onti'l nky'e'ok junan tzan tpaj ikxji kygan tzan kyaq'unan te Qtat aj nnajan tuj ka'j. Ab'l te aj b'a'n tzan tk'amon te ntzani ntons intk'amon.»

^e 19:4 Gén 1:27; 5:2; Mal 2:15   ^f 19:5 Gén 2:24   ^g 19:7 Deu 24:1-4; Mat 5:31   ^h 19:9 Kye xjal oqtxi' aj oqet ktz'ib'a' tyol Qtata Dios tuj kyyol, atqet oqet ktz'ib'a' te tmankb'il part tuj ja taqan ntzani b'ix atqet k'onti'l; Mat 5:32; Mak 10:11-12; Luks 16:18; 1Kor 7:10-11.

Aj Kyqet Tky'iwla' Jesus Kye K'wa'l
Mak 10:13-16; Luks 18:15-17

¹³Ntons [kye xjal] eb'ajpon kyeq'i' txq'an k'wa'l tuky'i Jesus tzan tuq tqet ts'i' tq'ab' kyajsik b'ix tzan txnaq'tzan kyi'j. Per kye txnaq'atz e'aq'ik tzan kyok kyili' kye aj eq'il tuq kye k'wa'l. ¹⁴Ntons te Jesus oxik tq'uma' iкxjani: «Tzoqpip waq tzan ktzaj kye k'wa'll wuky'i'l b'ix k'on tz'el etin gan kyetz, komo kye xjal aj iktza' ja k'wa'l ntzanije'ni nkyekaj tuj tq'ab' te Qtat aj nnajan tuj ka'j.» ¹⁵Ntons oqet ts'i' tq'ab' kyajsik kye k'wa'l b'ix yaji owex tuj aj luwarji.

Aj Tok Xhcha'o' Jun Q'inon Tidi' Presis Tzan Tox Tuj Ka'j
Mak 10:17-31; Luks 18:18-30

¹⁶Ntons, jun xjal owok laq'chet ti'j Jesus b'ix oxik xhcha'o' tetz iкxjani: «Xnaq'tzon, ¿tidi' jun galan presis tzan nk'ulun tzan nk'amón jun wanq'in te jun-ele'x?» ¹⁷Ntons te Jesus owaj stzaql'b'e' iкxjani: «¿Tistil ntzaj acha'o' wetz alkyetz te galan? A'ox [Qtata Dios te] aj galan. Per qa yatz agan tzan awanq'in te jun-ele'x, a tgan tzan tqet awoksla' kyaqil te aj oje kaj tq'uma' te Qtata Dios.» ¹⁸Yaji te xjal oxik xhcha'o' iкxjani: «¿Alkyetz?» Yaji te Jesus oxik tq'uma' iкxjani: «K'on chkansan,ⁱ k'on chk'ajajin,^j k'on xhch'elq'an,^k k'on jaw anik'o' jun yol ti'j junky,^l ¹⁹inkyqet alima' te atat b'ix te anan,^m b'ix ax intqet agani' junky ab'l yatz iktza'x nqet awen awib'x.»ⁿ ²⁰Ntons kyi te ku'xon: «Kyaqil nini nqet nk'ulu!. ¿Tidi' junky presis tzan tqet nk'ulu?» ²¹Ntons te Jesus oxik tq'uma': «Qa yatz agan tzan aten b'an galan tuj twitz Qtata Dios, ntons intxik ak'ayi' kyaqil aj tidi' yatz b'ix intxik awoye' kye meb'a' xjal. Iкxji at aq'linomal tuj ka'j. Yaji patzaj wuky'i'l b'ix pawok lapet wi'j.» ²²Ya ma tz'ok xhcha'o' te ku'xon iкxji, tetz owaj b'ix b'an nb'isun tuq tzan tpaj tetz b'an q'inon tuq.

²³Ntons te Jesus oxik tq'uma' kye txnaq'atz iкxjani: «Wetz oxe'l nq'uma' etetz te b'an'ax, b'an kwest te jun q'inon tzan txik tq'apo' tib' tuj tq'ab' te Qtat aj nnajan tuj ka'j. ²⁴Oxe'l nq'uma' junky'el etetz, mas nya'tx kwest tzan tky'ik jun kway kamey tuj xhchutil jun akuxh, twitz te jun q'inon tzan txik tq'apo' tib' tuj tq'ab' Qtata Dios.» ²⁵Ya ma tz'ok kcha'o' kye txnaq'atz iкxji, kyetz eb'ajlab'an b'ix okyyolij kyib'kyib'x iкxjani: «Ntons ¿ab'l b'a'n tzan tkolet?» ²⁶Te Jesus exik te'e' b'ix oxik tq'uma' kyetz iкxjani: «Te ja ntzani nlay b'antik tzan kye xjal; per yatzun te Qtata Dios, b'a'n tzan tb'antik kyaqil titza!» ²⁷Ntons te Xhpe'y oxik tq'uma' iкxjani: «Qetza oje kaj qsi'na kyaqil aj at tuq tidi' qetz tzan tpaj qoklen lapetna awi'j. ¿Tidi' qetza ojk'amo'tzna?» ²⁸Yaji te Jesus oxik tq'uma'

ⁱ 19:18 Exo 20:13; Deu 5:17   ^j 19:18 Exo 20:14; Deu 5:18   ^k 19:18 Exo 20:15; Deu 5:19

^l 19:18 Exo 20:16; Deu 5:20   ^m 19:19 Exo 20:12; Deu 5:16   ⁿ 19:19 Lev 19:18

kyetz ikxjani: «Wetz oxe'l nq'uma' etetz te b'an'ax, oj tpon tyemp oj tjaw ky'ixpu' kyaqil tzan tok ak'a'j, oj nqet wit'let [wetz] te Ichan Aj Tk'wa'al Dios [a'in] tuj nwit'lel tuj ka'j aj ja' okyink'uluyon mandad,^o etetz aj ma'tx kx'ok lapet wi'j ax okxtel wit'let tuj kykab'lajujil ewit'lel tzan txik eq'uma' tume'l ti'j te kyk'ulb'en kye kykab'lajujil b'uch'uj tijajil Israel.^p ²⁹B'ix ab'l te aj tzan npaj wetz okajel ts'i' tjay qa kye terman qatzun stat qatzun tnan qatzun kye tk'wa'al qatzun xtx'o'otx'ji, tetz otk'amo'tz b'an ky'ilal'j txq'anky ikxji, b'ix otk'amo'tz jun tanq'in te jun-ele'x. ³⁰Per ky'ilal'j kye aj tb'ay, okye'okel xtxa'mpon, b'ix kye aj xtxa'mpon, okye'okel tb'ay.»^q

**Te Yek'b'il Aj Telponx Te Qtata Dios Nk'ulun Parej
Kyuky'i Kyaqil Kye Aj Nkye'okslan Ti'j**

20 ¹«Komo te tume'l titza' te Qtat aj nnajan tuj ka'j nk'ulun kyuky'i kye xjal aj akyeqet tuj tq'ab', te nini iktza' aj tex jun tajaw jay b'an q'evo' joyol taq'unon tzan tuq kyaq'unan tuj tawal ub. ²Okaj kyuky'il kye aq'unon tzan xhchojon twi' kyk'u'j iktza'x twi' tk'u'j jun xjal jun q'ij,^r ntions eb'ajxik tlajo' aq'unon tuj tawal. ³Yaji owex junky'el te toxi' or te q'evo',^s b'ix eb'ajxik te'e' txq'anky xjal tuj plas k'onti'l tuq kyaq'un, ⁴oxik tq'uma' kyetz ikxjani: “Ax etetz, pex waq aq'unon tuj wawal, b'ix oxe'l ns'i twi' ek'u'j aj presis.” Ntons kyetz eb'ajxik. ⁵Yaji te tajaw owex junky'el mer chijq'ij^t b'ix ax owex junky'el te toxi' or te qale',^u b'ix ax etzaj tuk'le' txq'anky aq'unon. ⁶Yaji ya ma qopon te tjweb'i' or te qale',^v owex junky'el b'ix e'oknoj twitz txq'anky aj k'onti'l tuq kyaq'un, b'ix oxik xhcha'o' kyetz ikxjani: “¿Tistil etetz atikxqet tzani, ma'tx tz'ex eq'ij b'ix cha atikxqet?” ⁷Yaji kyetz oxik kyq'uma!: “Tzan tpaj nijunwt ab'l ma tzul uk'lel qetza tzan qaq'unan tuky'il.” Ntons tetz oxik tq'uma' kyetz ikxjani: “Ax etetz pex waq aq'unon tuj wawal.” ⁸Ya ma q'o'ok chukaq'b'il oxik tq'uma' te tajaw tuky'i te aj e'el taq'un: “Inktzaj awuk'le' kye aq'unon b'ix intxik asi' twi' kyk'u'j, b'ix pawaq'ik tb'aya' kyuky'i kye aj ma kye'ox aq'unon max tmankb'il b'ix kye aj ma kye'aq'ik b'an tb'ay max tmankb'ilxi.”^w ⁹Ntons eb'aj'ox uk'le' kye aj eb'aj'aq'ik tzan kyaq'unan te tjweb'i' or te qale',^x b'ix junjunchaq te kyetz okyk'amoj twi' kyk'u'j iktza'xkix twi' tk'u'j jun xjal jun q'ij. ¹⁰Yaji ya ma pon or tzan kyox uk'le' kye aj e'aq'ik tzan kyaq'unan b'an luwew, kyetz tuj kynab'l qa ma' tuq kyk'amoj mas nim twi' kyk'u'j kywitz kye aj e'aq'ik yaj, per ax kyetz okyk'amoj twi' kyk'u'j iktza'x twi' tk'u'j jun xjal jun q'ij. ¹¹Ya

^o 19:28 Mat 25:31   ^p 19:28 Luks 22:30   ^q 19:30 Tzan tel qnoky' ti'j te ntzani, a tgan tzan tjaw qe'e' Mat 20:1-16; 21:28-32; Luks 13:22-30.   ^r 20:2 Ax: jun tmin denary.   ^s 20:3 Ax: toxi' or.   ^t 20:5 Ax: tkaq'i or.   ^u 20:5 Ax: tb'eljuji' or.   ^v 20:6 Ax: tjunlajuji' or.

^w 20:8 Lev 19:13; Deu 24:15   ^x 20:9 Ax: tjunlajuji' or.

ma ky'ik kyk'amo' te twi' kyk'u'j, kyetz e'aq'ik tzan kyyolin nya'tx galan ti'j te tajawil ¹² b'ix nkyq'uma' tuq ikxjani: "Kye aj ma kyepon aq'unon yaj, kyetz ma kye'aq'unan cha jun or b'ix yatz ma'tx xik achojo' twi' kyk'u'j parej iktza' qetza, b'ix qetza ma'tx qo'aq'unan nim b'ix ma'tx qipaj jun chman kyaq." ¹³ Per te tajaw oxik tq'uma' te jun te kyetz ikxjani: "Wamiw, wetz k'onti'l nkyink'ulun awuky'il jun nya'tx galan. {K'onti'l petzun ma qet tuj awitz tzan txik nchojo' twi' ak'u'j iktza'x twi' tk'u'j jun xjal jun q'ij? ¹⁴ Intky'ik ak'amo' te twi' ak'u'j b'ix pax. Qa wetz ngan tzan txik nsi' twi' tk'u'j te xjal aj ma tz'ox aq'unon max tmankb'il parej tuky'i twi' ak'u'j, ¹⁵ ¿nya'tx petzun wetz at woklen tzan nk'ulun tuky'i ntumin iktza' wetz ngan? ¿Qatzun yatz nchq'l'ojin wi'j tzan tpaj galan xjal kyinnab'linji?" ¹⁶ Ntons ax ikxji oky'el [tzani twitz tx'o'tx'], kye aj tmankb'il okye'okel iktza' kye aj tb'ay, b'ix kye aj tb'ay okye'okel iktza' kye aj tmankb'il.»^y

**Aj Tyolin Jesus Toxmajji'n-el Ti'j Tkamiky
Mak 10:32-34; Luks 18:31-34**

¹⁷ Te Jesus aj ikja'n tuq txik tuj tb'eyil Jerusalen, eb'ajtzaj tuk'le' kye kykab'lajujil txnaq'atz apart b'ix oxik tq'uma' kyetz ikxjani: ¹⁸ «Etetz eteb'en, ajna'l ikja'n qxik Jerusalen aj ja' okyinxel' q'apo' [wetz] te Ichan Aj Tk'wa'al Dios [a'in] tuj kyq'ab' kye pal aj nim kyajwalil b'ix kye xnaq'tzal kawb'il, b'ix yaji oxe'l kyq'uma' tzan nkamik, ¹⁹ b'ix okyinxel' kyq'apo' tuj kyq'ab' kye k'ulul mandad aj nya'tx qxjalil aj k'onti'l nkye'okslan te Qtata Dios tzan kxmayin wi'j b'ix okyinqtel kyjub'cha' b'ix okyinqtel kyklabi' twitz jun krus, per yaji tuj toxi'n q'ij okyinjawel anq'in.»

**Aj Tok Xhcha'o' Te Tnan Wa'nch B'ix Jacobo Tidi' Presis Tzan Jk'amon
Jun Qajwalil
Mak 10:35-45**

²⁰ Ntons te kynan kye tk'ajol Sebedey opon tuky'i Jesus b'ix ajune' tuq kye tal tuky'i^z. Ejet mejlet twitz Jesus tzan tuq txik kyqani' tuky'i^l tzan tb'ek'an kyi'^j. ²¹ Te Jesus oxik xhcha'o' te xuj ikxjani: «¿Tidi' agan?» Yaji tetz oxik tq'uma' ikxjani: «Oj aqet wit'let k'ulul mandad tuj awit'lel, intxik ak'ulu' mandad ch'in tzan kyqet wit'let kye wal ak'atzaj, jun tuj amanq'ab' b'ix junky tuj asurt.» ²² Yaji te Jesus owaj stzaql'b'e' ikxjani: «Etetz k'onti'l eteb'en tidi' aj ntzaj eqani'. ¿O'petzun ob'antel tzan etipan etetz te aj xhcho'nal iktza' wetz owokel wen?»^a Yaji kyekyi kyetz ikxjani:

^y **20:16** Intqet awen aj ja' nyolin tidi' telponx ntzani ti'j Mat 19:30; ax aj ja' nyolin Mak 10:31; Luks 13:30. ^z **20:20** Jacobo tuky'i Wa'nch; Mak 10:35. ^a **20:22** Ax: O'petzun ob'antel tzan etipan tzik etuk'a! etetz te wuk'a! aj oxe'l wuk'a! wetz?

«O!,» ²³ Te Jesus oxik tq'uma' kyetz: «B'an'ax, etetz owokel eten te xhcho'nal iktza' wetz owokel wen,^b per tzan eqet wit'let tuj nmanq'ab' b'ix tuj nsurt nya'tx a'in wetz e'el tetz, sinoke oxe'l si'let kye aj te Ntat oje kye'el tjoyo!»

²⁴ Yatzun kye junky lajuj txnaq'atz, ya ma tz'ok kcha'o' tidi' oky'ik, kyetz eb'ajjaw q'ojlik kyuky'i kye kab'e' aj kyerman kyib'. ²⁵ Per yaji te Jesus etzaj tuk'l'e' b'ix oxik tq'uma' kyetz ikxjani: «Etetz eteb'en kxol kye aj k'onti'l nkye'okslan Dios, kye k'ulul mandad b'ix kye aj tlimaqal-e', kyetz nkyek'ulun mandad b'an jwert kyi'j kye kxjalilx. ²⁶ Per exol etetz k'onti'l tzan tok ikxji, sinoke ab'l aj tgan tzan tok nim tajwalil exol etetz, a tgan tzan taq'unan kye txq'ank;c ²⁷ b'ix ab'l jun exol etetz aj tgan tzan tok te tb'ay ewitz, a tgan tzan taq'unan kye txq'ank yiktza' jun aj cha mosi' tzan junky.^d ²⁸ Ax ikxji wi'j [wetz] te Ichan Aj Tk'wa'al Dios [a'in]; wetz k'onti'l in'ul tzan tok k'ulu' kyaqil te wetz, sinoke in'ul tzan kxik nna'o' kye xjal b'ix tzan txik nq'apo' wib' tzan nkamik te kky'ixel tzan kykolet ky'ilaj te kyetz.»^e

**Aj Tqet Tq'ana' Jesus Kab'e' Moy
Mak 10:46-52; Luks 18:35-43**

²⁹ Ya ma kye'etz kyetz tuj te amaq' Jeriko, ky'ilaj xjal eb'aj'ok lapet ti'j Jesus. ³⁰ Kab'e' moy aj wit'like' tuq xtx'u'k te b'ey, aj txik kcha'o' te Jesus ikja'n tuq tky'ik tzi, kyetz eb'ajjaw siky'in kongan ikxjani: «Tat, yatz aj tijajil Dawid a'ich, intok lo'et ch'in ak'u'j q'i'ja.» ³¹ Kye xjal eb'ajxik ilin kyilj tzan tuq kylumet, per kyetz mas tuq nkyejaw siky'in kongan ikxjani: «¡Tat, aj tijajil Dawid a'ich, intok lo'et ak'u'j q'i'ja!» ³² Ntons te Jesus owa'let, etzaj tuk'l'e' kye moy, b'ix oxik xhcha'o' kyetz ikxjani: «¿Tidi' egan tzan nk'ulun eti'j etetz?» ³³ Yaji kyetz owaj ktzaq'b'e' ikxjani: «Tat, qetza qgana tzan jka'yin.» ³⁴ Ntons te Jesus owok lo'et tk'u'j kyi'j b'ix owok tmako' te kywitz, b'eyxnajji kyetz eka'yin b'ix eb'aj'ok lapet ti'j Jesus.

**Aj Tox Te Jesus Tuj Jerusalen Iktza'x Ojetq Tuq Kaj
Tz'ib'a' Ti'j B'an Oqtxi'
Mak 11:1-11; Luks 19:28-40; Wnch 12:12-19**

21 ¹ Ntons ikja'n tuq kypon qaynin ti'j Jerusalen, b'ix aj kypon [xtxa'm] jun aldey Betfaje tb'i, ti'j te witz Olib, te Jesus exik tlajo' kab'e' txnaq'atz tzi, ² b'ix oxik tq'uma' kyetz ikjani: «Pex waq tuj te aldey aj atqet qwitzni. B'ix tzi owokelnoj ewitz jun bur tuky'i tal b'ix k'alo. Owelal epuju' b'ix okyetzajel etin tzani. ³ Qa at ab'l otzajel tq'uma' jun

^b 20:23 Ax: B'an'ax etetz oxe'l etuk'a' te wuk'a' aj oxe'l wuk'a. ^c 20:26 Luks 22:25-26

^d 20:27 Mat 23:11; Mak 9:35; Luks 22:26 ^e 20:28 Luks 22:27

tidí', intxik eq'uma' tetz ikxjani: "Te Qajawil owokeyon titza' b'ix owajetz tsawa' luwew."»

⁴Ntons kyaqil ntzani oky'ik tzan tponkix tyol te aj yolil tyol Dios, te tyol aj oqet stz'ib'a' oqtxi' ikxjani: ⁵"Intxik eq'uma' tuj te amaq' Sión^f ikxjani, 'Intxik awen, tzul te twitzale' k'ulul mandad eti'j. Tetz tzul kyeb'a! b'ix galan nab'lin, b'ix tzul iqa' tajsik jun bur, tajsik jun bur man tal, tal jun kway iqal iqtz." ⁸g

⁶Ntons, kye txnaq'atz eb'ajxik b'ix oqet kyk'ulu' te aj ojetq tuq xik q'uma' kyetz tzan Jesus. ⁷Otzaj kyin te bur b'ix te tal, ojax ksi' ktxo'w tajsik b'ix te Jesus ojaw iqa!. ⁸B'an ky'ilal' tuq kye xjal ajune!, b'ix nqet tuq ksi' ktxo'w tuj tb'ey te Jesus b'ix junjunku nqet tuq ksi' txaq tze!. ⁱ
⁹Kye aj tb'ayome' tuq twitz b'ix kye aj lapike' tuq ti'j, nkyesiky'in tuq ikxjani: «¡Hosana, jun chalajb'il te tijajil Dawid! ¡Galanxwit ky'ik ti'j te aj tzul aj tlajen Qajawil! ¡Hosana, jun chalajb'il-wit tuj ka'j ti'j tetz!»^j

¹⁰Ntons, aj tox te Jesus tuj Jerusalen kyaqil kye xjal eb'aj'etz lab'un b'ix ky'ilal' nkyecha'on tuq ikxjani: «¿Ab'l te aj xjalni?» ¹¹B'ix kye aj ajune' tuq tuky'il oxik kyq'uma': «Tetz aji te Jesus aj yolil tyol Qtata Dios. Tzajnaq tuj Nasaret tuj tkwendit Galiley.»

Aj Kyetz Tlajo' Jesus Kye K'ayiyon Tuj Te Nin Jay Nab'il Qtata Dios Mak 11:15-19; Luks 19:45-48; Wnch 2:13-22

¹²Ntons, yaji te Jesus owox tuj te Nin Jay Nab'il Qtata Dios b'ix eb'aj'etz tlajo' kye aj nkyek'ayin tuq tzi b'ix kye aj nkyeloq'on tuq b'ix eb'ajjaw txon te kymes kye ky'exb'el tmin b'ix ax kywit'lel kye aj k'ayil palom. ¹³B'ix oxik tq'uma' kyetz ikxjani: «Tuj te Tu'jal Dios nyolin ikxjani: "Wetz njay owokeyon tzan exnaq'tzan te wetz."^k [Ikxji nyolin te Tu'jal Qtata Dios] per yatzun etetz ma'tx ek'uluj tzan token etitza' iktza' kyjay eleq!»^l

¹⁴Ntons tzi tuj te Nin Jay eb'aj'ok laq'chet ti'j kye moy b'ix kye kox, b'ix eb'ajqet tq'ana!. ¹⁵Per yatzun kye pal aj nim kyajwalil b'ix kye xnaq'tzal Kawb'il, ya ma tz'ok kyen kyaqil kye seny aj nkyelab'an kye xjal ti'j aj nqet tuq tk'ulu', b'ix aj txik kcha'o' kye k'wa'l nkyesiky'in tuq tuj te Nin Jay "Hosana, jun chalajb'il te aj tijajil Dawid," ntons kyetz eb'ajjaw q'ojlik. ¹⁶Oxik kyq'uma' te Jesus ikxjani: «¿Nxik pe' acha'o' te aj nkyq'uma' kye ja k'wa'l ni?» Yaji te Jesus owaj stzaq'b'e' kyetz ikxjani: «Tzun, nxik ncha'o!. Per ¿mina' petzun tjaw ete'e' etetz tuj te Tu'jal Dios aj ja' nyolin ikxjani: "Kyuky'i k'wa'l b'an nekit b'ix kyuky'i kye aj man

^f 21:5 Sión te tb'i oqtxi' ti'j te amaq' Jerusalen b'ix ax telponx kyi'j kye aj tijajil Israel. ^g 21:5 Isa 62:11; Zac 9:9 ^h 21:7 Mak 11:7; Luks 19:35 ⁱ 21:8 Ikxji tuq kyetz nkyek'amon galan tuj kymaq' jun xjal tlimaqal xjal aj nqet kygani!. ^j 21:9 Sal 118:25-26 ^k 21:13 Isa 56:7 ^l 21:13 Jer 7:11

nkyetxu'un, yatz ma'tx qet ak'ulu' tzan kchalajsan awij?"?»^m 17 Ntons tetz eb'ajkaj tsil' b'ix owex tuj te amaq' b'ix oxik Betany aj ja' oposadin.

**Aj Stzaj Tqanb'e' Jesus Tajsik Te Tze' Igos Aj K'onti'l Tuq Twitz
Mak 11:12-14,20-26**

¹⁸ B'an q'eqo' aj tmeltz'jik te Jesus tuj amaq' [Jerusalen], tetz otzaj wa'ij ti'j. ¹⁹ Tetz oxik te'e' jun wi' tze' igos xtx'u'k te b'ey, oxwa'q e'el te tze' per k'onti'l tuq twitz, cha pur tuq txaq. B'ix oxik tq'uma' ikxjani: «Ajna'l ya k'onky chwitzan!» B'eyxnajji te tze' igos ojaw ky'ixwik.

²⁰ Yatzun kye txnaq'atz, ya ma tz'ok kye'e' te aj ojetq tuq ky'ik, eb'ajlab'an b'ix oxik kyq'uma' tetz ikxjani: «Titz'a' ma jaw ky'ixwik te tze' igos b'an luwew?» ²¹ Ntons te Jesus oxik tq'uma' kyetz: «Wetz oxe'l nq'uma' etetz te b'an'ax, qa etetz owokel wit'let ek'u'j wi'j b'an byenech b'ix k'onti'l nna'nnon etanim, ntions ob'antel etitza' nya'tx a'lox iktza' ma'tx tz'ok nk'ulu' til' ja tze'n'i, sinoke b'a'n tzan txik eq'uma' jun tidi' iktza' te ja witzni, “Pawel tzani b'ix intxik axon awib' tuj te nim a!”, b'ix ikxji oky'el.ⁿ ²² B'ix kyaqil aj oxe'l eqani' etetz oj exnaq'tzan b'ix qa wit'lik ek'u'j iktza'x n'eqani', ntions ek'amo'tz.^o

**Te Jesus Nkolon Tib' Kywitz Kye Aj Nkyeqanin Tuq Tetz
Ja' Tzajnaq Tuq Tajwalil
Mak 11:27-33; Luks 20:1-8**

²³ Yaji te Jesus owox tuj te Nin Jay Nab'il Qtata Dios. B'ix aj man tuq nxnaq'tzan, eb'aj'ok laq'chet til' kye pal aj nim kyajwalil b'ix kye tijxjal kxol kye aj tijajil Israel b'ix oxik kcha'o' tetz ikxjani: «Tidi' awajwalil tzan tqet ak'ulu' kyaqil ntzani? Ab'l oxik sin awajwalil?» ²⁴ Ntons te Jesus owaj stzaq'b'e' kyetz ikxjani: «Wetz ax oxe'l ncha'o' jun tidi' etetz; qa etetz owajetz etzaq'b'e' ntions ax wetz oxe'l nq'uma' etetz tuky'i ab'l qajwalil nqet nk'ulu' kyaqil ntzani. ²⁵ Ab'l otzaj lajon te Wa'nch tzan tswan a' kywi' kye xjal? [Te Qtata Dios] aj atjax tuj ka'j otzaj lajon tetz, qatzun xjal otzaj lajon tetzji?» Ntons kyetz nkyeyolin tuq kyib'kyib'x ikjani: «Qa oxe'l jq'uma' qa [te Qtata Dios] aj atjax tuj ka'j, ntions otzajel xhcha'o' “Tistil k'onti'l oxik etoksla?”» ²⁶ B'ix qa oxe'l jq'uma' qa xjal otzaj lajon tetz, [nlay b'antik tzan txik jq'uma' ikxji] tzan tpaj kyaqil kye xjal nkye'okslan te Wa'nch jun aj yolil tyol Qtata Dios tuq. ²⁷ Ntons kyetz oxik kyq'uma' te Jesus ikxjani: «K'onti'l qeb'lena.» Yaji tetz oxik tq'uma' kyetz ikxjani: «Ntons ax wetz nlay xik nq'uma' etetz tuky'i ab'l qajwalil nqet nk'ulu' kyaqil ntzani.»

Te Yek'b'il Ti'j Kab'e' K'wa'alb'aj

²⁸ [Ntons oxik tq'uma' te Jesus ikxjani:] «Titz'a' n'el tuj ewitz? At tuq jun xjal b'ix ate' tuq kab'e' tk'wa'al. Tzaj te k'wa'lon, oxik tq'uma' tuky'i

^m 21:16 Sal 8:2   ⁿ 21:21 Mat 17:20; 1Kor 13:2   ^o 21:22 Mak 11:24

te tb'ay tk'wa'al iksjani: "Nk'ajol, pax aq'unon tuj qawal." ²⁹Yaji te tk'ajol owaj stzaq'b'e!, oxik tq'uma! iksjani: "Nlay, k'on ngan xik." Per mas yaj otzaj tna'on tetz b'ix yaji oxik aq'unon. ³⁰Yaji te k'wa'lon oxik tq'uma! tuky'i te tkab'i! tk'wa'al iktza'x ojetq tuq xik tq'uma! tuky'i te tb'ay tk'wa'al. Yaji te tkab'i! tk'wa'al owaj stzaq'b'e! iksjani: "B'a'n tat, wetz ma kyinxik." B'ix yaji tetz k'onti'l oxik. ³¹¿Alkyetz jun te kyetz oqet tk'ulu' iktza' tgan te stat?» Yaji kyetz oxik kyq'uma! iksjani: «A te tb'ay k'wa'l.» Yaji te Jesus oxik tq'uma! kyetz: «Wetz oxe'l nq'uma! etetz te b'an'ax, kye aj peyul chojenj b'ix kye xuj aj k'ajajiyon, kyetz okyekajel tuj tq'ab' Qtata Dios tb'ay ewitz etetz. ³²Te Wa'nch owul yek'ul etetz titza' tuq tzan etanq'in tuj tume'l, per etetz k'onti'l oxik etoksla!. Per yatzun kye aj peyul chojenj b'ix kye xuj aj k'ajajiyon, kyetz oxik kyoksla!. Per etetz anke owok eten kyaqil ntzani, k'onti'l ojaw eky'ixpu' enab'lin tzan txik etoksla!»^p

**Te Yek'b'il Kyi'j Kye Aq'unon Aj Nya'tx Galan Kyenab'llin
Mak 12:11-12; Luks 20:9-19**

³³«Instzaj echa'o' junky yek'b'il: Te tajaw te jun tx'o'tx' oqex tawa' txq'an tawal ub, b'ix owok tsil' alwert ti;j; b'ix oqet tk'ulu' jun luwar ja' tzan tetz tyitz'o' ta'al te ub b'ix ax ojaw tk'ulu' jun txb'uqb'il nim twa'lkal.^q Yaji tetz oxik tsil' majenj kyuky'i txq'ank yaq'unon b'ix tetz oxik [najayon tuj junky luwar]. ³⁴Ya ma pon tyemp tzan tjaw kyin twitz te awalj, ntos tetz exik tlajo' txq'an tmos kyuky'i kye majenon tzan tuq tajtz ksil' ch'in ta'al te kymajenb'en. ³⁵Per kye majenon, kyetz eb'ajjaw meltz'jik kyi'j kye mosj b'ix jun oqet kyb'uju' b'ix junky oqet kykansa' b'ix junky oqet kyok'onsa' tuky'i abl'j. ³⁶Ntons yaji te tajaw tx'o'tx' exik tlajo' txq'ank ymos mas ky'ilal'j twitz te tb'ay-el, per kye majenon ax owok kyk'ulu' kyi'j kyetz iktza'x kyi'j kye txq'ank ytb'ay-el. ³⁷Yaji mejor oxik tlajo' te tk'ajol, tetz nb'isun tuq iksjani: "Te nk'ajol oqtel kyoksla!" ³⁸Per ya ma xik kye'e' te tk'ajol, kye majenon okyyolij kyib'kyib'x iksjani: "Aj ntzani-al te aj okajel etzan te tx'o'tx'. Intqet jkansa' tzan tkaj te terensy te qetz." ³⁹Ntons oqet ktzyu' b'ix owex kyin ti;jx te awalj b'ix oqet kykansa'. ⁴⁰Ntons, oj tpon te tajaw awalj, ¿tidi' etetz tuj enab'l oqtel tk'ulu' kyuky'i'l kye majenon?» ⁴¹Yaji kyetz owaj ktzaq'b'e! iksjani: «Okyeqtel tkansa' kye aj xjal nya'tx galan kyenab'llinni b'ix nlay tz'ok lo'et tk'u'j kyi'j, b'ix oxe'l tsil' te xtx'o'otx' majenj kyuky'i txq'ank yaj b'a'n tzan tajtz ksil' ch'in twitz te awalj aj ta'l te tx'o'tx'!»

⁴²Ntons te Jesus oxik tq'uma! kyetz iksjani: «¿Ti'tzun mina' tjaw ete'e' etetz tuj te Tu'jal Dios aj ja' nyolin iksjani? Komo nyolin: "Te abl'j aj owex xo'o' tzan kye albañil, ajna'l oje tz'ok iktza' te abl'j aj b'an presis te twit'lel jay. A te Qajawil oje k'ulun iksjji b'ix b'an nqolab'an ti'j

^p 21:32 Luks 3:12; 7:29-30   ^q 21:33 Isa 5:1-2

tk'ulb'en.”^r ⁴³Ntons, astilji wetz oxe'l nq'uma' etetz, owelal in exol etetz te tumelil tzan eten tuj tq'ab' Qtata Dios b'ix oxe'l si' kye txq'ankya xjal aj oqtel kyk'ulu' iktza' te Qtata Dios tgan. ⁴⁴B'ix ab'l aj ojawel xpetk'an ti' ja ab'jni, opoyon najsal'; b'ix qa te ab'j oqtel tz'aqik tajsik jun xjal, te xjal okajel b'an xhink.”^s

⁴⁵Yatzun kye pal aj nim kyajwalil b'ix kye aj b'uch'uj Parisey, kyetz ya ma tz'ok kcha'o' kye aj yek'b'ilji owel kyniky' te Jesus nyolin tuq kyi'j kyetz. ⁴⁶Ntons kyetz kygan tuq tzan tjaw ktzyu', per nkyexob' tuq, tzan tpaj kye xjal nkyyoli' tuq, te Jesus jun aj yolil tyol Qtata Dios.

**Te Yek'b'il Aj Telponx Nya'tx Kyaqil Nkye'okslan
Tuj Tume'l Tzan Kyox Tuj Ka'**

22 ¹Yaji te Jesus owaq'ik tzan tyolin junky'el kyuky'i'l tuky'i txq'ankya yek'b'il b'ix oxik tq'uma' kyetz ikxjani: ²«Ntons, kyi'j kye xjal aj nkyekaj tuj tq'ab' te Qtat aj nnajan tuj ka'j, te nini iktza' jun k'ulul mandad aj oqet tb'isu' jun pyest tzan tpaj toklen junan te tk'ajol. ³Ntons eb'ajxik tlajo' kye tmos uk'lel kye aj uk'leme' tuj te pyest, per kye aj uk'leme' k'onti'l okyb'anij tzan kypon. ⁴Yaji eb'ajxik tlajo' junky'el kye tmos b'ix oxik tq'uma' kyetz ikxjani: “Intxik eq'uma' kyuky'i kye aj uk'leme' witza', wetz ma'tx kyeqet nkansa' kye nwakaxh b'ix kye walo' aj b'an worte' b'ix kyaqil ma'tx b'antik [tzan qpyestin]. Pe'etzaj ajna'l tuj te pyest.”

⁵Ntons kye aj eb'ajtzaj uk'le' k'onti'l owox tuj kywi'. Jun te kyetz oxik tuj tawal, b'ix junky oxik tuj taq'un, ⁶b'ix kye junjunkya eqet kyb'uju' kye tmos te k'ulul mandad b'ix eb'ajqet kykansa!. ⁷Ntons te k'ulul mandad ojaw q'ojlik nim b'ix oxik tk'ulu' mandad kye tsoldad tzan kyqet kykansa' kye aj eqet kansan kye tmos b'ix tzan tqet tuq tz'e'sa' te kyamaq!. ⁸Yaji oxik tq'uma' kye tmos ikxjani: “Kyaqil ma'tx b'antik tzan taq'ik te pyest, per kye aj etzaj wuk'le' tb'aya' nya'tx tuq kymeres tzan kyul. ⁹Ajna'l pex etetz tuj te nim b'ey b'ix inktzaj etuk'le' tuj te pyest aj okye'okelnoj ewitz.”

¹⁰Ntons kye tmos eb'aj'ex kyuj kye b'ey b'ix e'ok kchimo' kyaqil kye aj e'oknoj kywitz, kyaqil kye aj nya'tx galan-e' b'ix kye aj galan-e', b'ix ikxji te luwar onoj tuky'i xjal. ¹¹Ya ma tz'ox te k'ulul mandad e'el kye aj uk'leme', oxik tka'yil jun xjal aj k'onti'l tuq atok jun tq'anaq galan te jun pyest toklen junan kab'e' xjal. ¹²B'ix oxik tq'uma' tetz ikxjani: “Wamiw, ¿titza' ma xhch'otz tzani b'ix qa k'onti'l atok jun aq'anaq galan?” Per te xjal k'onti'l owaj stzaql'b'e' ch'inwt. ¹³Ntons te k'ulul mandad oxik tq'uma' kye tmos: “Intqet ek'alo' toq b'ix tq'ab', b'ix intex etin jwer tuj

^r 21:42 Sal 118:22-23   ^s 21:44 Luks 20:18

qlolj. Tzi owokelten oq'el b'ix ma qitx'itx'in txe' te!"^t ¹⁴Ntons ky'ilaj kye aj nkyetzaj uk'le', per cha junjun kye aj nkye'el joyo!.»^u

Te Tume'l Ti'j Te Chojenj
Mak 12:13-17; Luks 20:20-26

¹⁵Ntons, yaji kye aj b'uch'uj Parisey e'ex tzi b'ix e'okten kawlayon titza' tuq tzan tqet kyeq'i' te Jesus ti'j jun tyol b'ix ikxji tzan txik kyq'uma' iktza' til. ¹⁶Ntons eb'ajxik kylajo' junjun aj nkye'ok lapet tuq kyi'j b'ix junjunku aj nkye'okslan tuq ti'j te Eródes tzan txik kyq'uma' tuq ikxjani: «Xnaq'tzon, qetza qeb'ena yatz jun chyolin b'ix tuj tume'l nxik axnaq'tza' tzan qanq'in tuj jun tume'l iktza' ntq'uma' te Qtata Dios, b'ix k'onti'l nchh'ulun jun tidi' cha a'ox tzan akaj galan tuj kywitz txq'ankey, tzan tpaj k'onti'l n'ok asi' anab'l ti'j jun xjal titza' tok ka'yin ti'j. ¹⁷Astilji, qgana tzan txik qcha'o'na jun tidi' te yatz. ¿Titza' yatz tuj anab'l ti'j te Jkawb'il, b'a'n pe' tzan txik qchojo' chojenj' te twitzale' k'ulul mandad tuj qamaq!^w qa nya'txji?» ¹⁸Ntons te Jesus owel tniky' ti'j te nya'tx galan aj nkyb'is'u' tuq, b'ix oxik tq'uma' ikxjani: «¡Xmeletz' ka'r! ¿Tistil egan tzan nqet eteq'i? ¹⁹Instaj eyek'u' jun tmin aj n'oken tzan xhchojet te chojenj.» Ntons oxik ksi' jun tmin iktza'x twi' tk'u'j jun xjal tuj jun q'ij, ²⁰b'ix tetz oxik tq'uma' kyetz ikxjani: «¿Ab'l qitzb'alil atok ti'j te ja tminni, b'ix ab'l qb'i atok ti'j?» ²¹Yaji owaj ktzaq'b'e' tetz ikxjani: «Titzb'alil te César aj twitzale' k'ulul mandad.» Ntons te Jesus oxik tq'uma' kyetz ikxjani: «Intxik esi' te César aj tetzkixi' b'ix intxik esi' te Qtata Dios aj te Qtata Dios.» ²²Ya ma tz'ok kcha'o' ikxji, kyetz oje kyelab'an b'ix okaj ksi' b'ix eb'aj'aj.

Aj Txik Tq'uma' Jesus Oqojawel Anq'in Junky'el
Mak 12:18-27; Luks 20:27-40

²³Ntons, tuj aj q'iji junjun aj b'uch'uj Sadusey eb'ajxwa'q q'olb'el Jesus. Kye aj b'uch'uj Sadusey, kyetz tuj kynab'l jun xjal k'onti'l njaw anq'in,^x astilji kyetz oxik kyq'uma' te Jesus ikxjani: ²⁴«Xnaq'tzon, te Moisés okaj stz'ib'a' qa jun xjal ma kamik b'ix qa k'onti'l ma kaj jun tk'wa'al, ntons te junky terman a tgan tzan tok junan tuky'i'l te xuj byud tzan tkaj tk'wa'al te xjal aj okamik.^y ²⁵Ntons, jun-el tzani qxola ate' tuq wuq ichan kyerman tuq kyib!. Te tb'ay ermanj owok junan b'ix yaji okamik. B'ix komo k'onti'l okaj jun tk'wa'al, astilji te txu'jel okaj tuj tq'ab' te junky titz'in. ²⁶Yaji ax ikxji oky'ik ti'j te tkab'l!, b'ix ax ti'j te toxil' ermanj, b'ix ikxji oky'ik kyuky'i kye txq'ankey ermanj max tuky'i te twuqi!. ²⁷Ya ma

^t 22:13 Mat 8:12; 25:30   ^u 22:14 Luks 13:28   ^v 22:17 Ax: ornat.   ^w 22:17 Ax: César.

Ikxji kyb'i kyaqil kye twitzale' aj Romaj nkyek'ulun mandad tuq.   ^x 22:23 Kya 23:8

^y 22:24 Deu 25:5-6

kamik te twuqi' ermanj, ax okamik te xujky. ²⁸Ntons oj kyjaw anq'in kye kamnaq, ntions kxol kye kywuqi' ichan, ¿ab'l jun te kyetz owokel tichmil te xuj? Komo te xuj owok junan kyuky'i kywuqil.» ²⁹Yaji te Jesus owaj stzaq'b'e' kyetz ikxjani: «Etetz k'onti'l n'el eniky' tzan tpaj k'onti'l eteb'en te Tu'jal Dios b'ix k'onti'l n'el eniky' ti'j te tajwalil Qtata Dios. ³⁰Oj kyjaw anq'in kye kamnaq, kye xuj b'ix kye ichan, nlay kye'ok junan iktza' kye ángel aj akyejax tuj ka'j [k'onti'l nkye'ok junan]. ³¹B'ix ti'j te oj kyjaw anq'in kye kamnaq, ¿ti'ltzun, mina' tqet ete'e' etetz aj otq'umaj te Qtata Dios? Komo ikxjani nyolin: ³²“Wetz a'in te Dios aj ntzaj kyna'o' te Abran b'ix te Isak b'ix te Jacob.”^z Ntons astilji te Qtata Dios tetz nya'tx jun Dios kye kamnaq sinoke jun Dios aj ntzaj na'o' kyitza' xjal aj itz'oje!»

³³Ya ma tz'ok kcha'o' kyaqil ntzani, kye txq'ankey xjal oje kyelab'an ti'j titza' nxnaq'tzan tuq kxol kye xjal.

Te Aj Mas Presis Aj Okaj Tq'uma' Te Qtata Dios Tzan Jk'ulun Mak 12:28-34

³⁴Ntons, kye aj b'uch'uj Parisey, aj tok kcha'o' ojetq tuq kye lumet kye aj Sadusey titza', kyetz owok kchimo' kyib' ti'j Jesus, ³⁵b'ix jun xjal kxol kyetz, jun xnaq'tzal Kawb'il, oxik tq'uma' te Jesus ikxjani tzan tqet teq'i!: ³⁶«Xnaq'tzon, ¿alkyetz te aj q'umankaj tuj te Kawb'il aj mas presis tzan tqet jk'ulu?»^a ³⁷Yaji te Jesus owaj stzaq'b'e' ikxjani: «Intqet egani' te Etajawil aj Qtata Dios ntzaj ena'o', intqet egani' tuky'i jun tk'u'jlal tuj etanim, b'ix tuky'i jun tk'u'jlal tuky'i ebalor, b'ix tuky'i jun tk'u'jlal tuky'i enab'l.^b ³⁸Te ntzani a te tb'ay aj mas presis tzan jk'ulun. ³⁹B'ix te tkab'l' ax ch'inky tuq parej, b'ix nyolin ikxjani: “Intqet egani' te junky ab'l etetz iktza'x nqet egani' etib'x etetz.”^c ⁴⁰Kye ja kab'e' yol ntzani aj otzaj tq'uma' te Qtata Dios tzan tqet qoksla', a te mas presis twitz kyaqil aj nyolin te Kawb'il b'ix te aj oqet ktz'ib'a' kye aj yolil tyol Dios oqtxi!.»

Te Koloyon Aj Q'umankaj Oqtxi' Mas Nim Tajwalil Twitz Te Dawid Mak 12:35-37; Luks 20:41-44

⁴¹Aj man tuq tzunx chimo' kyib' kye aj b'uch'uj Parisey, ⁴²te Jesus oxik xhcha'o' kyetz ikxjani: «¿Titza' etetz nkxb'lisun ti'j te Koloyon Aj Q'umankaj Oqtxi'? ¿Ab'l qijajil tetz?» Ntons kyetz oxik kyuq'uma': «Tijajil Dawid.» ⁴³Ntons te Jesus oxik tq'uma' kyetz ikxjani: «¿Ntons titza' te Dawid, aj nyolin tuq te Txew Dios tuj tanim, owok tq'uma' ti'j tetz iktza' Tajawil? Komo te Dawid oxik tq'uma' ikxjani: ⁴⁴“Te Qtata Dios^d oxik tq'uma' te Wajawil:^e ‘Paqet wit'let tuj nb'anq'ab' b'ix nk'ulu'tz tzan kyqet

^z 22:32 Exo 3:6   ^a 22:36 Luks 10:25-26   ^b 22:37 Deu 6:5; Luks 10:27   ^c 22:39 Lev 19:18

^d 22:44 Tuj yol ebrey nyolin “YHWH” aj telponx iktza’ “Yawe.”   ^e 22:44 Tuj yol ebrey nyolin “Adonay” aj telponx iktza’ “Qajawil” tuj qyol qetz.

kye awajq'oj witza!' ^f 45 Ntons como te Dawid oxik tq'uma! "Wajawil" ti'j te Koloyon aj Q'umankaj Oqtxi!, ¿titza' tetz jun tijajil iqxji?» 46 Ntons, nijunwt ab'l ob'antik tzan taj stzaq'b'e' ni jun yol, b'ix yaji nijunwt otnimsaj tk'u'j tzan txik xhcha'o' jun tidi' tetz.

Aj Txik Tq'uma' Jesus Titza' Nkyepaltin Tuq Kye Xnaq'tzon
Mak 12:38-40; Luks 11:37-54; 20:45-47

23 ¹Yaji te Jesus oxik tq'uma' kyuky'i kye xjal b'ix kye txnaq'atz iqxjani: ²«Kye xnaq'tzal Kawb'il b'ix kye aj b'uch'uj Parisey, a'e'xk kyetz oje kaj ksl'x kyib' tzan txik kyq'uma' tidi' telponx te Kawb'il iktza'x okaj tq'uma' te Moisés oqtxi!. ³Astilji etetz presis tzan kyqet etoksla' b'ix tzan txik eteq'i' kyaqil aj otzajel kyq'uma', per k'on tz'el etin aj nkyk'ulu' kyetz, tzan tpaj kyetz ntzaj kyq'uma' jun tidi' b'ix chuktky te aj nkyk'ulu'. ⁴Kyetz nqet kyb'isu' tidi'chq aj b'an kwest tzan tqet kyk'ulu' txq'ank yxjal, b'ix yaji nxik kyk'ulu' mandad kyi'j kye txq'ank, per kyetz nya'tx dispwest tzan kyonen ch'inwt. ⁵Kyaqil aj nqet kyk'ulu' cha n'oken tzan kyok e'e' tzan kye xjal.^g Nqet kyk'ulu' nimaq kye tal kaxh tuky'i tyol Dios tuj aj yob'a' tajsik kywitz b'ix ti'j kyq'ab' [iktza' jun ub'ech],^h b'ix nqet kyk'ulu' nim twa'lkal kye ub'ech ti'j xtxa'm kyq'anaq xluj.ⁱ ⁶Oj kxik uk'le' wa'il tjay junky, mer kygan tzan kyqet wit'let tuj kyluwar aj ja' mas jiq'b'ame', b'ix ax kyuj kye jay nab'il Dios ax tzi mer kygan tzan kyqet wit'let tuj kyluwar aj ja' mas jiq'b'ame'.^j ⁷B'ix mer kygan tzan kyok lima' tzan kye xjal tuj te plas b'ix tzan kyok q'uma! "Xnaq'tzon." ⁸Per yatzun etetz, k'onti'l tzan tel egani' tzan etok q'uma! "Xnaq'tzon" tzan tpaj cha jun te aj Xnaq'tzal etetz, te Koloyon aj Q'umankaj Oqtxi!, b'ix etetz ekyaqil etermanx etib!. ⁹B'ix k'on tz'ok eq'uma! "Qtat" te nijunwt xjal tzani twitz tx'o'tx', tzan tpaj cha jun te Etat, aj atjax tuj ka'j. ¹⁰B'ix ni k'onti'l tzan etok q'uma! "Yek'ul B'ey,"^k tzan tpaj a'ox te Koloyon aj Q'umankaj Oqtxi! te Yek'ul Eb'ey [tzan eb'et iktza' te Qtata Dios tgan]. ¹¹Te aj at nim tajwalil exol etetz, a tetz te aj nk'ulun kwent te etetz. ¹²Komo ab'l aj nqet tjiq'b'a' tib'x, tetz owelal eq'l' tk'yexaw; b'ix ab'l aj k'onti'l nqet tjiq'b'a'x tib', tetz oqtel jiq'b'a'!

¹³ ^lLast etetz a'ix xnaq'tzal Kawb'il b'ix etetz aj b'uch'uj Parisey, etetz a'ix xmeletz! Komo etetz k'onti'l nkyekaj esi' tzan kyten kye xjal tuj tq'ab' te Qtat aj nnajan tuj ka'j; etetz k'onti'l nxik eq'apo' etib' tuj tq'ab' Qtata Dios b'ix k'onti'l nkyekaj esi' tzan txik kyq'apo' kyib' kye txq'ank yxjal kygan tzan kyten tuj tq'ab'.

^f 22:44 Ax: Paqet wit'let tuj nb'anq'ab' maxkix oj kyok kye awajq'oj kye tojlb'il awoq; Sal 110:1. ^g 23:5 Mat 6:1 ^h 23:5 Deu 6:8 ⁱ 23:5 Núm 15:38 ^j 23:6 Mat 20:26-27; Mak 9:35; 10:43-44; Luks 14:8-11; 22:26 ^k 23:10 Tuj te yol gryeg telponx te ntzani jun xnaq'tzon aj n'onen kyuky'i kye xjal tzan tel kyniky'i tidi' presis tzan kyk'ulun iktza' te Qtata Dios tgan. ^l 23:12 Luks 14:11; 18:14; 1Xhp 5:5

¹⁴ ;Last etetz a'ix xnaq'tzal Kawb'il b'ix etetz aj b'uch'uj Parisey, etetz a'ix xmeletz!! Etetz n'el etin kyjay kye ch'i byud, b'ix nkxchalaj oj etok en [nkxtzanun] nkxnaq'tzan nim tuj; astilji etetz owokel eten jun xhcho'nal b'an nim.^m

¹⁵ ;Last etetz a'ix xnaq'tzal Kawb'il b'ix etetz aj b'uch'uj Parisey, etetz a'ix xmeletz!! Etetz ja'chq nkxb'et twitz tx'o'tx' b'ix nkxjunxl'a'in nim a' tzan echimon xjal tzan kyokslan te exnaq'tzb'en, b'ix oj kyk'amon te exnaq'tzb'en, yaji n'ek'ulu' tzan stzaj si' te kymeres mas nim ewitz etetz tzan kxik xon tuj te nim q'aq' aj ja' te xhcho'nal k'onti'l nmankun.

¹⁶ ;Last etetz aj iktza' moy a'ix b'ix nkyexik ejocho' txq'ank! Etetz n'eq'uma' qa oxe'l qsi' qjurament ti'j te Nin Jay Nab'il Qtata Dios, te nini telponx nya'tx presis [tzan tqet jk'ulu' iktza' ojetq xik jq'uma']; per qa oxe'l qsi' qjurament ti'j te oro tuj te Nin Jay Nab'il Qtata Dios, te nini telponx b'an presis [tzan tqet jk'ulu' iktza' ojetq xik jq'uma']. ¹⁷;B'an mok' a'ix, b'ix moy! ¿Alkyetz te aj mas presis, te xtx'otx'al oro qatzun te Nin Jay aj nk'ulun tzan tkaj pawlet te oro a'ox te Qtata Dios? ¹⁸Ax nxik eq'uma' qa qetz nxik qsi' qjurament ti'j te tz'e'sb'il, te nini telponx nya'tx b'an presis [tzan tqet jk'ulu' iktza' ojetq xik jq'uma']; per qa nxik qsi' qjurament ti'j te oyej aj atqet tajsik te tz'e'sb'il, te nini telponx b'an presis [tzan tqet jk'ulu' iktza' ojetq xik jq'uma']. ¹⁹;Moy ka'r! ¿Alkyetz te aj mas presis, te oyej aj nxik qsi' te Qtata Dios qatzun te tz'e'sb'il aj nk'ulun tzan tkaj pawlet te qoyej a'ox te Qtata Diosji? ²⁰Komo ab'l te aj nxik ts'i' tjurament ti'j te tz'e'sb'il, nxik ts'i' tjurament nya'tx a'ox ti'j te tz'e'sb'il sinoke ax ti'j aj atqet tajsik. ²¹B'ix ab'l te aj nxik ts'i' tjurament ti'j te Nin Jay Nab'il Qtata Dios, nxik ts'i' nya'tx a'ox ti'j te Nin Jayji sinoke ax ti'jx te Qtata Dios aj nnajan tuj. ²²B'ix ab'l te aj nxik ts'i' tjurament ti'j te ka'j, nxik ts'i' tjurament ti'j te twit'l el Qtata Dios b'ix ax ti'j Qtata Dios aj nqet wit'let tzi.ⁿ

²³ ;Last etetz a'ix xnaq'tzal Kawb'il b'ix etetz aj b'uch'uj Parisey, etetz a'ix xmeletz!! Etetz nkaj epawa' te Qtata Dios te tlajuji' part ti'j kyaqil tidi' etetz^o ti'j te menta b'ix te anixhp b'ix te comino, per k'onti'l nqet etoksla' te aj mas b'an presis aj tz'ib'ankaj tuj te Kawb'il, iktza' tzan jk'ulun tume'i kyukyl'i txq'ank, b'ix tzan tok lo'et jk'u'l kyil' txq'ank b'ix tzan k'on kaj jkola' te txnaq'tzb'en Qtata Dios. Aj ntzani te aj presis tzan ek'ulun, per ax k'onti'l tzan tkaj es'i' tzan ek'ulun te junky. ²⁴Etetz nxik ejocho' junky, per ax etetz a'ix moy. Etetz n'ok es'i' ek'u'l jti' te jun tidi' aj k'onti'l nim tbalor b'ix k'onti'l n'ok es'i' enab'l ti'j te aj b'an presis.^q

²⁵ ;Last etetz a'ix xnaq'tzal Kawb'il b'ix etetz aj b'uch'uj Parisey, etetz a'ix xmeletz!! Etetz n'el etx'ajo' b'an saq kyil' kye uk'b'il b'ix kye laq, per etetz tuj

^m 23:14 Kye xjal oqtxi' aj oqet ktz'ib'a' tyol Qtata Dios tuj kyyol, atqet k'onti'l oqet ktz'ib'a' ja taqan ntzani. ⁿ 23:22 Isa 66:1; Mat 5:34 ^o 23:23 Lev 27:30 ^p 23:23 Ax: eneldo. ^q 23:24 Ax: Etetz nkaj etxijo' te tal us per nxik eb'ilq'u' jun nim kamey; Mat 23:36-40.

etanim b'an tz'il tzan tpaj etelq'b'en b'ix tzan tpaj tqetlen ek'ulu' tidi'chq iktza'
etetz egan.²⁶ ¡Etetz aj b'uch'uj Parisey, moy a'ix! Mejor, intjatz etx'a'jo' tb'ay
kyuj kye uk'b'il b'ix kyuj kye laq, b'ix yaji b'a'n tzan tkaj saq kyi'j.

²⁷ ¡Last etetz a'ix xnaq'tzal Kawb'il b'ix etetz aj b'uch'uj Parisey, etetz
a'ix xmeletz! Etetz a'ix iktza' kye pantyon aj b'an sjapun-e' kyi'j, b'an
galan kxik ka'yin, per tujx pur tb'aqil kamnaq at b'ix tidi'chq aj nya'tx
galan. ²⁸ Ax ikxji etetz exik ka'yin, naqe cha b'an galan a'ix tuj kywitz
kye xjal, per tuj etanim pur nya'tx galan b'ix cha xmeletz' a'ix.

²⁹ ¡Last etetz a'ix xnaq'tzal Kawb'il b'ix etetz aj b'uch'uj Parisey, etetz a'ix
xmeletz! Eetz njaw ek'ulu' kypantyon kye aj yolil tyol Dios b'ix nqetb'aj
etxaku' kypantyon kye xjal aj b'an galan-e' tuq, ³⁰ b'ix nxik eq'uma' ikxjani:
“Cha itz'oj'o'-wit tuq aj itz'oj'e' tuq kye qijajilna oqtxi', qetza k'onti'l-tal o'onena
kyuky'il tzan tqet kykansa' kye tlajen Qtata Dios.” ³¹ Tzan tpaj nkxq'uman
ikxji, eti'jx nkxyolin a'ix kyijajil kye aj eqet kansan kye tlajen Qtata Dios.

³² ¡Ntons pe'ek'ulunnajji iktza'x e'aq'ik kyk'ulun kye etijajil!

³³ ¡Tijajil kan a'ix! {Titza' etetz okxkoletel tzan k'on exik xo'o' tuj te nim
q'aq' aj ja' te xhcho'nal k'onti'l nmankun?³⁴ Astilji wetz okyexe'l nlajo' aj yolil
nyol b'ix xjal aj at nim kynab'l b'ix xnaq'tzon, per etetz okyeqtel-alو ekansa'
junjun te kyetz, b'ix junjunku okyeqtel-alو eklabi' twitz krus, b'ix kye junjunku
okyeqtel-alو ejub'cha' kyuj kye jay nab'il Dios, b'ix okyejawel elajo' tzan kyoqik
ja'chq tuj ky'ilaj amaq!. ³⁵ Tzan tpaj te nini, tzul etajsik etetz te xhcho'nal
tzan tpaj telen eq'i' te kchiky'el kye kyaqil aj galan xjal aj eqet kansa' [tzan
kye etijajil oqtxi'], atx aj tqetlen kansa' te Abel's aj b'an galan tuq tuj twitz te
Qtata Dios, max aj tqet kansa' te Sakariy aj tk'ajol Berekis, aj onaj txol te
tz'e'sb'il b'ix te Nin Jay te Qtata Dios.^t ³⁶ Wetz oxe'l nq'uma' etetz te b'an'ax, te
xhcho'nal aj tzan tpaj kyaqil aj oky'ikni, owulel kyajsik kyaqil ja xjalni.»

Aj Nb'isun Tuq Te Jesus Kyi'j Kye Xjal Aj Jerusalen

Luks 13:34-35

³⁷ «¡Etetz aj Jerusalen! ¡Etetz aj Jerusalen! Etetz aj nkyeqet ekansa' kye aj
yolil tyol Dios, etetz aj nkye'ok exo'o' tuky'i ab'j kye aj lajome' tzan kypakb'an
tyol Dios etuky'il. Wetz ky'ilaj-el ngan tuq tzan nkolon eti'j iktza' jun paqon aj
nkye'ok xhchimo' tal tjaq' txiky', per etetz k'onti'l eb'anij. ³⁸ Tzaj ech'a'o', te ejay
okajel kola!. ³⁹ Oxe'l nq'uma' b'leyx ajna'll etetz, ya nlay kyin'ok eten sinoke max
oj tpon te or oj txik eq'uma' wilj: “Galanx-alо te aj tzulni, jun tlajen Qajawil.”»^u

Aj Tyolin Jesus Titza' Oky'el Oj Tul Te Jwisy Mak 13:1-37; Luks 21:5-36; 17:25-33; 12:41-44

24 ¹Te Jesus owetz tuj te Nin Jay Nab'il Qtata Dios b'ix ikja'n tuq
tex, kye txnaq'atz e'ok laq'chet ti'j, e'aq'ik tzan kyyolin tuky'il

^r 23:33 Mat 3:7; Luks 3:7   ^s 23:35 Gén 4:8   ^t 23:35 2Cró 24:20-21   ^u 23:39 Sal 118:26

titza' tuq k'ulb'en tetz te Nin Jay Nab'il Qtata Dios. ²Yaji te Jesus oxik tq'uma' ikxjani: «¿N'ok eten etetz kyaqil ntzani? Wetz oxe'l nq'uma' etetz te b'an'ax, tzani nlay kaj ni jun pant tajsik junky. Kyaqil oqtel tilu!»

³Ntons yaji [aj kypon] twi' te witz Olib te Jesus oqet wit'let tzi b'ix apart kywitz kyaqil, kye txnaq'atz eb'aj'ok laq'chet ti'j, oxik kcha'o' tetz ikxjani: «Instzaj aq'uma' ch'in janik'b'a'n ky'ik kyaqil aj ma tzaj aq'uma'ni b'ix tidi' seny owokel qen tzan tel qniky' qa ch'inky awul b'ix qa ch'inky tul te jwisy.»

⁴Yaji te Jesus owaj stzaq'b'e' kyetz ikxjani: «Intok esi' waq enab'l tzan k'on eqet eq'i' tzan nijunwt. ⁵Komo kye'ul ky'ilaj xjal, okyeyoliyon tuky'i nb'i iktze'xtzun a'in wetz, oxe'l kyq'uma' ikxjani: “Wetz a'in te Koloyon aj Q'umankaj Oqtxi!”. B'ix ikxji kyetz okyeqtel kyeq'i' ky'ilaj xjal. ⁶Etetz owokel echa'o' ja'chq n'ok q'oj b'ix nq'umjik owokel q'oj ja'chq, per yatzun etetz k'onti'l tzan exob!, tzan tpaj ikxjikix oky'el per nya'tx a te tmankb'il twitz tx'o'tx'ji. ⁷Kyijajil txq'an xjal okyeq'ojiyonkix ti'j kyijajil txq'ank yxjal, b'ix txq'an amaq' okyeq'ojiyon kyi'j txq'ank yxjal, b'ix ja'chq owokel en twitz wa'ij, b'ix ja'chq oky'el ky'ilaj kab'junab!. ⁸Per kyaqil nini man tuq n'aq'ik te xhcho'nal. ⁹Ntons etetz [aj nkyin'etoksla!] okxe'l q'apo' tuj kyq'ab' xjal aj nya'tx galan aj owokel ksi' nim xhcho'nal eti'j, b'ix okxtel kansa!, b'ix okx'okel ajq'oja' tuj kyaqil amaq' twitz tx'o'tx' tzan tpaj etokslb'en wi'j. ¹⁰Tuj aj tyempji ky'ilaj xjal okajel ksi' tzan tok wit'let kyk'u'j wi'j. Kxolx kyetz oxe'l kyq'apo' kyib'x, owokel kyajq'oja' kyib'x. ¹¹Ky'ilaj xjal okye'ulel, okyq'uma'tz qa kyetz a'e' aj yolil tyol Dios, per nya'tx b'an'ax kyitzta', b'ix ky'ilaj xjal okyeqtel kyeq'i'. ¹²B'ix tzan tpaj kye xjal mas kyek'uluyon tidi'chq nya'tx galan, ky'ilaj okajel ksi' tzan tqet kyen kyib' galan kyuky'i txq'ank. ¹³Per te aj nlay kyinkaj tkola' b'ix otipa'tz kyaqil max oj tmankun, tetzji okoletel. ^w ¹⁴B'ix te ja tpakb'alil galan ti'j te tume'l titza' tzan kykaj kye xjal tuj tq'ab' Qtata Dios, oxe'l pakb'let tuj kyaqil twitz tx'o'tx', tzan tok kcha'o' kyaqil amaq', b'ix maxji tzul te jwisy.^x

¹⁵(Ntons ab'l te aj njaw te'e', intox tuj twi' ntzani:) Cha'oj tok eten te aj oqet stz'ib'a' te Xhwe'k aj yolil tyol Dios oqtxi!, ti'j te xmayiyon aj xituyon, ntons qa ma'tx pon nini tuj te Luwar Aj B'an Xjan [tuj te Nin Jay Nab'il Qtata Dios],^y ¹⁶ntons yaji kye aj akyeqet tuj tkwendil Judey inkxik oqik twi' witz, ¹⁷b'ix kye [aj Judey] aj atejax twi' jay, k'onti'l tzan kyqetz eq'il jun tidi' tuj kyjay [sinoke tzan kyoqik naj], ¹⁸b'ix kye aj nkye'aq'unan tuj k'ul, k'onti'l tzan kymeltz'jik kyjay eq'il jun ktxo'w.^z

¹⁹;Laste' kye xuj [aj Judey] aj ch'inky kky'ix tuj aj q'ijji, b'ix kye xuj aj man nkyetxu'un kyal! ²⁰Pe'exnaq'tzan waq tuky'i Qtata Dios tzan k'on

^v 24:9 Mat 10:22   ^w 24:13 Mat 10:22   ^x 24:14 Tmnk 5:9-10; 7:9   ^y 24:15 Dan 9:27; 11:31; 12:11   ^z 24:18 Luk 17:31

tky'ik ntzani tuj jab'alil qatzun tuj jun q'ij ojla'miji. ²¹Komo owokel en twitz jun xhcho'nal b'an nim,^a per jun xhcho'nal aj mina' tky'ik ni jun-el atx aj tqetlen k'ulu' te twitz tx'o'tx' b'ix yaji ya nlay ky'ik junky'el. ²²Chanya'tx-wit cha kab'e q'ij oteyon te nini, ntots nijunwt-tal ab'l otipa'tz, kyaqil-tal okyekamel, per cha kab'e q'ij oky'el tzan tpaj [te Qtata Dios n'ok lo'et tk'u'j kyi'jl] kye aj joyome' titza'.

²³Ntons qa at ab'l otzajel tq'uma' etetz, “Instzaj eten! Tzani atqet te Koloyon aj Q'umankaj Oqtxi!,” qatzun otzajel kyq'uma!, “Txini atqet,” ntots yatzun etetz, k'on xik etoksla!. ²⁴Komo kye'ul xjal aj sq'o'l-e' aj kyq'uma'tz a'e' kyetz te Koloyon Aj Q'umankaj Oqtxi!, per nya'tx b'an'ax kyitz'a, b'ix kye'ul kye aj okyq'uma'tz a'e' kyetz aj yolil tyol Dios, per nya'tx b'an'ax kyitz'a!. B'ix oqtel kyk'ulu' tidi'chq yek'b'il tuky'i nim kyajwalil b'ix tidi'chq aj okyelab'ayon kye xjal ti'j tzan kyqet-tal kyeq'l!ⁱ kye xjal, b'ix kygan-tal tzan kyqet kyeq'l! kye aj joyome' tzan Qtata Dios. ²⁵Intok esi' waq enab'l ti'j kyaqil aj ma'tx xik nq'uma' etetzni b'ix mina' tky'ik. ²⁶Astilji qa at ab'l otzajel q'uman etetz, “Instzaj eten, tetz atqet tuj te ky'ixk'o'j tx'o'tx!,” etetz k'on kxik e'el tetz. B'ix qa otzajel q'uma' etetz, “Instzaj eten, tzani atqet ewa' tuj jay,” etetz k'on xik etoksla!. ²⁷Komo iktza'x jun xhliky'lka'j nky'ik twitz ka'j [k'onti'l nkaj ewj], ax ikxji oy wul [wetz] te Ichan Aj Tk'wa'al Dios [a'in]. ²⁸[Ntzani b'an'ax iktza'x] ja' nkyelab'un kye loxh at jun tidi' kamnaq txini.^b

²⁹Cha'oj tky'ik kyaqil aj tyemp nim xhcho'nal, b'eyxnajji te q'ij oqloljxb'el twitz, te qya' ya nlay q'analin, b'ix kye che'w okyetzajel tz'aqik twitz ka'j, b'ix kyaqil [malspirit] aj nim kyajwalil twitz ka'j okyejawel kyito!.^c ³⁰Ntons oxe'l e'e' twitz ka'j te jun seny aj telponx wi'j [wetz] te Ichan Aj Tk'wa'al Dios [a'in], b'ix kyaqil kyijajil xjal twitz tx'o'tx' ma kye'oq' tzan kxob'al.^d B'ix okyinxel' kye'e' wetz ikja'n ntzaj tuj te muj tuky'i wajwalil b'ix tuky'i nim nxhqitz'unal. ³¹B'ix tuky'i [twi'] jun nim trumpet okyexe'l nlajo' kye ángel, b'ix kyetz okye'okel kchimo' kye aj joyome' witz'a!, otzajelb'aj ksuti' kyaqil twitz tx'o'tx' b'ix twitz ka'j.

³²Intok esi' waq enab'l ti'j jun yek'b'il ti'j te w'l igos. Cha'oj stzaj k'uplet txaq, etetz n'l el eniky' ch'inky qok kwares. ³³Ax ikxji ti'j te aj ma'tx xik nq'uma'ni, tzan tpaj cha'oj tok eten aj nky'ik ikxji twitz tx'o'tx', owelal eniky' telponx ch'inky wulky wetz.^e ³⁴Wetz oxe'l nq'uma' etetz te b'an'ax, kyaqil ntzani oky'e'l mina' kykamik kye ja qijajilni. ³⁵Te twitz ka'j b'ix te twitz tx'o'tx' okyepoyonaj, per wetz nyol nlay ponaj, [opoyonkixi' kyaqil aj ma'tx xik nq'uma'ni].^f

^a **24:21** Dan 12:1; Tmnk 7:14   ^b **24:28** Luks 17:37   ^c **24:29** Isa 13:10; Ezq 32:7;

Joel 2:31; Mak 13:24-25; Tmnk 6:14   ^d **24:30** Dan 7:13; Tmnk 1:7   ^e **24:33** Mak 13:29

^f **24:35** Sal 102:25-26; Mat 5:18; Mak 13:31; Luks 16:17; 21:33; Ebr 1:10-12; 1Xhp 1:25;

Tmnk 6:14

³⁶ Nijunwt ab'l teb'en janik'b'a'n tky'ik ja ntzani; ni kye ángel tuj ka'j k'onti'l kyeb'en, ni wetz Tk'wa'al Dios k'onti'l web'en; a'ox te Qtat [aj atjax tuj ka'j teb'enky janik'b'a'n tky'ik ja ntzani].^g ³⁷Iktza'x oky'ik tuj aj tyemp aj itz'oj tuq te Noe, ax ikxji oky'el oj wul [wetz] te Ichán Aj Tk'wa'al Dios [a'in].^h ³⁸Tuj aj tyempji aj mina' tuq stzaj te nim jab' b'ix maxkix aj tox te Noe tuj te bark, kye xjal cha nkye'uk'an tuq b'ix nkyewa'an tuq b'ix nkye'ok tuq junan. ³⁹K'onti'l tuq b'isu' kyitz'a' qa owulel tuq te nim jab', per yaji owul te nim jab' b'ix eb'ajponaj kkyaqil. Ax ikxji oky'el oj wul [wetz] te Ichán Aj Tk'wa'al Dios [a'in].ⁱ ⁴⁰Tuj aj q'iji qa kab'e' xjal nkye'aq'unan tuj k'ul, jun te kyetz oxe'l eq'l' [tuj ka'j] b'ix te junky okajel si!. ⁴¹Qa kab'e' xuj nkyekye'en ti'j ka', jun te kyetz oxe'l eq'l' [tuj ka'j] b'ix te junky okajel si!.

⁴² Etetz pe'eten waq list tzan tpaj k'onti'l eteb'en alkyetz q'ij okyin'ulel wetz aj Etajawil a'in. ⁴³Intel eniky' ti'j te ntzani: Qa jun tajaw jay teb'en-wit janik'b'a'n tzul te eleq' elq'on tuj tjay, ntots oteyon-tal list b'ix nlay-tal stzoqqipj tzan tox nijunwt tuj tjay elq'on. ⁴⁴B'ix ax ikxji eti'j etetz, a tgan tzan eten waq list tzan tpaj kyin'ul [wetz] te Ichán Aj Tk'wa'al Dios [a'in] tuj jun q'ij aj k'onti'l nkye'iyon kye xjal wi'j, [astilji a tgan tzan eten waq list].^j

Jun Mosj Aj Galan Nab'lin Otkamb'a'tz Jun Tidi' Galan, B'ix Jun Mosj Aj Nya'tx Galan Nab'lin Oxe'l Si' Jun Xhcho'nal Ti'j

⁴⁵ «¿Titza' nab'lin jun mosj aj b'an tume'l nb'isun b'ix nk'ulun kyaqil iktza' te tpatron tgan, b'ix te tpatron nkaj ts'i' te k'ulul mandad kxol kye txq'anku tmos tuj tjay, tzan kxik tk'a'cha' oj tpon or?

⁴⁶ Galanx-aló te aj mosjji qa oj tul te tpatron b'ix tetz nk'ulun te aj okaj q'uma' tetz. ⁴⁷Wetz oxe'l nq'uma' etetz te b'an'ax, te tpatron okajel ts'i' te k'ulul mandad ti'j kyaqil tidi' tetz.

⁴⁸ Per qa jun mosj aj nya'tx galan nab'lin otq'uma'tz tuj tanim “te npatron nlay tzul luwew,” ⁴⁹b'ix qa owaq'el tzan kyet tk'ulu' joder kye txq'anku mosj b'ix qa cha owa'yon b'ix owokelten uk'al kxol kye bol, ⁵⁰te tpatron te aj mosjji owulel tuj jun q'ij aj k'onti'l tuq iyo' titza', b'ix tuj jun or aj k'onti'l tuq teb'en. ⁵¹Ntons oxe'l ts'i' jun xhcho'nal nim ti'j b'ix okajel ts'i' kxol kye aj xmeletz!. B'ix tzi owoq'el b'ix ma qitx'itx'in txe' te!»

Junky Yek'b'il Ti'j Te Jwisy: Kye Lajuj Q'opoj

25 ¹«Ntons, kyi'j kye xjal aj nkyekaj tuj tq'ab' te Qtat aj nnajan tuj ka'j, te nini iktza' [ja yek'b'il] ntzani: Tuj jun wa'amj joyome' tuq lajuj q'opoj tzan kyk'amon te ichan tuj te jay aj ja' tuq n'ok te wa'amj.

^g 24:36 Mak 13:32   ^h 24:37 Gén 6:5-8   ⁱ 24:39 Gén 7:6-24   ^j 24:44 Mat 25:13;
Luks 12:39-40; 1Tes 5:6

Oxik kyin te kyq'anal b'ix e'ex iyol te ichan.² Jweb' kxol kyetz k'onti'l tuq nkyeb'isun tume'l, b'ix kye junky jweb' kyetz b'an nkyeb'isun tuq tume'l.³ Kye aj k'onti'l tuq nkyeb'isun tume'l oxik kyin tqatel te kyq'anal, per k'onti'l oxik kyin kyaseyt [tzan tuq tqex kynojsa' junky'el].⁴ Per yatzun kye aj b'an nkyeb'isun tume'l, kyetz oxik kyin junjunku boteychaq kyaseyt te tqatel kyq'anal.⁵ Ntons yaji te ichan k'onti'l opon luwew, ntons eb'ajxnakwin b'ix eb'ajkaj b'an watl.⁶ Ya ma qo'ok chukaq'b'il kxik cha'on kye xjal nkyesiky'in tuq ikxjani: "Tzul te ichan, tzul te ichan; pe'etetz waq kanol tetz."⁷ Kkyaqil kye q'opoj eb'ajjaw wa'let k'ulul te kyq'anal.⁸ Ntons kye jweb' aj k'onti'l tuq nkyeb'isun tume'l, oxik kyq'uma' ikxjani kyuky'i'l kye aj b'an atok tuq kynab'l: "Instzaj esi' ch'in qetza qaseytni tzan tpaj qetza jq'anal ch'inky tqextzaj," kyekyi.⁹ Per kye q'opoj aj list tuq ate' oxik kyq'uma' kyetz ikxjani: "Nlay tzan tpaj ikxji nlay kanon te qetza b'ix ax nlay kanon te etetz. Mejor tzan exik loq'ol aj ja' nk'ayjik."¹⁰ Per aj kxik kye jweb' q'opoj loq'ol te kyaseyt, opon te ichan. Yatzun kye aj list tuq akyeqet, eb'aj'ox tuky'i'l tuj te wa'amj, b'ix te lamel okaj lamo'.¹¹ Yaji eb'ajpon kye txq'ankey q'opoj, oxik kyq'uma' ikxjani: "Tat, tat, intox ajaqo' te lamel."¹² Per yaji tetz oxik tq'uma' kyetz ikxjani: "Oxe'l nq'uma' etetz te b'an'ax, wetz k'onti'l wotzqi' a'ix."¹³

¹³ [Ntons yaji te Jesus oxik tq'uma' ikxjani:] «Ax etetz, pe'eten waq list tzan tpaj k'onti'l eteb'en alkyetz q'ij b'ix k'onti'l eteb'en alkyetz or [cha'o]j wul wetz junky'elky].»^k

Junky Yek'b'il Ti'j Te Jwisy: Kye Ox Mosj

¹⁴ «Komo [cha'o]j wul wetz junky'elky, owokel] te nini iktza' jun xjal aj ikja'n tuq txik tuj tb'ey, etzaj tuk'l'e' kye tmos b'ix oxik tq'apo' ti'chq tetz tuj kyq'ab'.¹⁵ Oxik tq'apo' te jun te kyetz jweb' tmin xtx'otx'al tib!',^l b'ix te junky xjal oxik tq'apo' tetz kab'e' tmin xtx'otx'al tib!',^m b'ix te junky xjal cha jun tmin xtx'otx'al tib!.ⁿ Ntons ikxji oxik tq'apo' te junjun iktza'x te kylistul, b'ix yaji oxik tuj tb'ey.¹⁶ B'eyxnajji te aq'unon aj oky'ik tk'amo' jweb', tetz tidi'chq oqet txk'a'ma' ti'j b'ix otk'uluj ganar jweb'ky.¹⁷ B'ix ax ikxji otk'uluj te aj otk'amoj kab'e', tetz otk'uluj ganar kab'e'ky.¹⁸ Per te aj oky'ik tk'amo' cha jun, tetz cha oqex tk'u'u' stumin te tajaw tuj jun jul aj oqex tluki' tuj tx'o'tx!.

¹⁹ Ya ma ky'ik nim tyemp, te kyajaw kye aj mosjji omeltz'jik b'ix owokten eq'il kwent kyuky'i'l.²⁰ Tb'ay opon te aj ojetq tuq ky'ik tk'amo' te jweb' tmin b'ix oxik tq'apo' jweb'ky te tajaw b'ix oxik tq'uma' ikxjani:

^k 25:13 Mat 24:42; Mak 13:33; Luks 12:35-38; 13:25   ^l 25:15 Jweb' talent telponx iktza' twi' tk'u'j jun xjal oqal (100) aq'b'i.   ^m 25:15 Kab'e' tmin aj tb'i talent telponx iktza' twi' tk'u'j jun xjal kawnaq (40) aq'b'i.   ⁿ 25:15 Jun talent telponx iktza' twi' tk'u'j jun xjal winqi' aq'b'i.

“Tat, yatz otzaj así' jweb' tmin wetz b'ix ntzani junky jweb' aj ma'tx nk'uluj ganar tuky'i atumin.”²¹ Ntons te tajaw oxik tq'uma' tetz ikxjani: “Byenech awitz'a!. Yatz a'ich jun mosj b'an galan b'ix k'onti'l nkaj así' tzan tqet ak'uluj kyaqil aj ngan. Ajna'l tzan tpaj ma ak'uluj galan tuky'i jun tidi' nya'tx nim, ajna'l oxe'l nsi' yatz junky mas nim. Paq'ijlan wuky'i'l.”²² Yaji opon te aq'unon aj ojetq tuq ky'ik tk'amo' kab'e' tmin b'ix oxik tq'uma' ikxjani: “Tat, yatz otzaj así' kab'e' tmin wetz b'ix ajna'l ntzani kab'e'ky aj ma'tx nk'uluj ganar.”²³ Yaji te tajaw oxik tq'uma' tetz ikxjani: “Byenech awitz'a!. Yatz a'ich jun mosj b'an galan b'ix k'onti'l nkaj así' tzan tqet ak'uluj kyaqil aj ngan. Ajna'l tzan tpaj ma ak'uluj galan tuky'i jun tidi' nya'tx nim, ajna'l oxe'l nsi' yatz junky mas nim. Paq'ijlan wuky'i'l.”^o ²⁴ Yaji, ya ma pon te aq'unon aj ojetq tuq ky'ik tk'amo' cha jun tmin, oxik tq'uma' te tajaw ikxjani: “Tat, wetz web'en tuq, yatz nb'antik awitz'a! kyaqil mer iktza' yatz agan, b'a'n tzan tjaw awin twitz awalj aj ja' k'onti'l nxhch'awan b'ix njaw awin aj ja' k'onti'l nchkyiton te ijaj.^p ²⁵ Astilji wetz inxob' awitz, wetz cha oqex nmuqu' te atumin tuj te tx'o'tx!. Per ntzani te atumin aj otzaj así' wetz.”²⁶ Ntons te tajaw oxik tq'uma' ikxjani: “Yatz a'ich jun mosj aj nya'tx galan chnab'lin b'ix ky'aj a'ich. Qa yatz aweb'en tuq qa njaw win twitz awalj aj ja' k'onti'l nkyin'awan b'ix qa njaw win aj ja' k'onti'l nkyinkyiton,²⁷ ntons oxik-tal awin ch'in ntumin kyuky'i kye swal ky'exj, b'ix wetz aj txkyinmeltz'jik, ma'-tal nk'amoj te ntumin b'ix te ta'al tzan kye swal ky'exj.”²⁸ B'ix oxik tq'uma' ikxjani kye aj akyeqet tuq tzi: “Intel etin te jun tmin b'ix intxik esi' te aj at lajuj tetz.²⁹ Komo te aj nk'ulun tume'l tuky'i aj nxik si' tetz, yaji oxe'l si' mas tetz b'ix ikxji owokel nim tetz; per te aj k'onti'l nk'ulun tume'l tuky'i te aj nxik si' tetz, yaji owelal in kyaqil aj at tetz.^q ³⁰ B'ix te ja mosj aj k'onti'l tokenni, b'eyx intex etin jwer tuj te qlolj aj ja' ma tz'oq' b'ix ma qitx'itx'in txe' te!^r”»^r

Oj Stzaj Jwisy Kyajsik Kyaqil Amaq'

³¹ «Ntons, cha'oj wul [wetz] te Ichan Aj Tk'wa'al Dios [a'in] tuky'i nim nxhqitz'unal b'ix tuky'i nim wajwalil tzan nk'ulun mandad ti'j kyaqil b'ix kyuky'i kyaqil kye ángel, wetz okyinqtel wit'let tuj nwit'lel aj ja' okyink'uluyon mandad tuky'i nim wajwalil ti'j kyaqil.³² Kyaqil kye xjal tuj kyaqil amaq' okye'okel chimo' nwitz, b'ix okye'elal npawa' txq'an kyi'j txq'ank, iktza' jun pastoriyon aj nkye'el tpawa' kye karner kyi'j kye chib.³³ Kye [aj galan xjal, kyetz okyeqtel nsi' tuj nmanq'ab' iktza' jun pastoriyon] nkyeqet tsil' kye karner tuj tb'anq'ab', b'ix kye [aj nya'tx galan

^o 25:23 Mat 25:21   ^p 25:24 Te yol k'onti'l telponx jun eleq' sinoke telponx jun xjal b'an list tzan tk'ulun ganar tmin.   ^q 25:29 Ax: ab'l aj at tidi' tetz, oxe'l si'let mas, per te aj k'onti'l at, te aj ch'in aj at owelal eq'let; Mat 13:12; Mak 4:25; Luks 8:18; 19:26.

^r 25:30 Mat 22:13; Luks 13:28

xjal okyeqtel nsi' tuj nsurt iktza' jun pastoriyon] nkyeqet ts'i' kye chib tuj tsurt.³⁴ Yaji [wetz] aj nkyink'ulun mandad ti'j kyaqil oxe'l nq'uma' kyuky'i kye aj akyeqet tuj nmanq'ab' ikxjani: "Qalan waq etetz aj ma'tx kxqet ky'iwla' tzan Ntat. Pe'ek'amon waq te etajwalil aj oje qet k'ulu' listar te etetz tzan te Qtata Dios atx aj tqetlen k'ulu' te twitz tx'o'tx!.

³⁵ Komo wetz owok wen twitz wa'ij, b'ix yaji etetz otzaj esi' nwe'; b'ix owok wen twitz tzakjel, b'ix etetz otzaj esi' wuk'a'; wetz k'onti'l tuq ja' b'a'n tzan nkaj, b'ix otzaj esi' jun nposad; ³⁶ k'onti'l tuq nq'anaq, b'ix etetz otzaj esi' nq'anaq;^s wetz inqet yab'tik, b'ix etetz okxpon q'olb'el wetz; wetz inqex si' tuj pres, b'ix etetz okx'ul q'olb'el wetz."^t ³⁷Ntons kye aj oje kye'ok galan-e' tuj twitz Qtata Dios otzajel kcha'o' ikxjani: "Tat, ¿janik'le oxhch'ok qena tuky'i wa'ij b'ix oxik qsi'na awe? ¿Janik'le oxhch'ok qena tuky'i tzakjel, b'ix oxik qsi'na awuk'a'? ³⁸¿Janik'le k'onti'l tuq ja' b'a'n tzan akaj, b'ix oxik qsi'na jun aposad? ¿B'ix janik'le k'onti'l tuq aq'anaq b'ix oxik qsi'na aq'anaq? ³⁹¿Janik'le yab'ich tuq qatzun atichqex tuq tuj pres, b'ix getza oxwa'qna q'olb'el yatz?" ⁴⁰Ntons [wetz] te twitzale' k'ulul mandad ti'j kyaqil owajel ntzaq'b'e' ikxjani: "Wetz oxe'l nq'uma' etetz te b'an'ax, kyaqil aj ek'uluj kyuky'i kye ja k'o wermannii," ntons wuky'i'l tuq n'ek'ulu' ikxji."

⁴¹Yaji oxe'l nq'uma' kyuky'i kye aj akyeqet tuj nsurt ikxjani: "Intel epawa' waq etib' wi'j, etetz aj qanb'enb'a'j etajsik; pex waq tuj te nim q'aq' aj k'onti'l nqextzaj, aj k'ulumaj te Tajaw Choj b'ix kye ángel aj nkye'okslan tetz. ⁴²Komo wetz at tuq wa'ij wi'j, b'ix etetz k'onti'l otzaj esi' nwe'; at tuq tzajk'aj wi'j, b'ix etetz k'onti'l otzaj esi' wuk'a'; ⁴³wetz k'onti'l tuq ja' b'a'n tzan nkaj, b'ix etetz k'onti'l otzaj esi' jun nposad; k'onti'l tuq nq'anaq, b'ix etetz k'onti'l otzaj esi' nq'anaq; wetz yab'in tuq b'ix inqexten tuj pres, b'ix etetz k'onti'l okxpon q'olb'el wetz." ⁴⁴Ntons kyetz otzajel kcha'o' ikxjani: "Tat, ¿janik'le oxhch'ok qena tuky'i wa'ij b'ix tuky'i tzajk'aj, qatzun k'onti'l ja' tuq tzan akaj, qatzun k'onti'l tuq aq'anaq, qatzun yab'ich tuqji, qatzun aj aqex si' tuj presji, b'ix k'onti'l oxhch'ok qone'na?" ⁴⁵Ntons owajel ntzaq'b'e' kyetz ikxjani: "Wetz oxe'l nq'uma' etetz te b'an'ax, kyaqil aj k'onti'l ek'uluj kyuky'i kye ja k'o [wermannii], ntons ax k'onti'l ek'uluj wuky'i'l." ⁴⁶Ntons kyetz okyexe'l aj ja' at xhcho'nal te jun-ele'x, per yatzun kye aj oje kye'ok galan-e' tuj twitz Qtata Dios, kyetz oxe'l si' jun kyanq'in te jun-ele'x..»

Aj Kykaj Kye Xjal Ti'j Tzan Tjaw Ktzyu' Te Jesus
Mak 14:1-2; Luk 22:1-2; Wnch 11:45-53

26 ¹Ya ma xik tq'uma' te Jesus kyaqil ntzani, yaji oxik tq'uma' kye txnaq'atz ikxjani: ²«Komo etetz eteb'enky, tuj kab'e' q'ij ajna'll

^s 25:36 Ezq 18:7   ^t 25:36 Ebr 13:3   ^u 25:40 Ax: iktza' k'wa'll.

oky'el te ninq'ij Paskw." B'ix [tuj aj ninq'iji, wetz] te Ichan Aj Tk'wa'al Dios [a'in] okyinxel' q'apo' tzan nqet klabi' twitz krus.»

³Ntons, [tuj aj tyempji] kye pal aj nim kyajwalil b'ix kye tijxjal kxol kye aj tijajil Israel owok kchimo' kyib' tuj tjay te Kaypas aj twitzale' pal.

⁴Oqet kyb'isu' tzan tuq tjaw ktzyu' te Jesus per tuky'i jun tume'l nya'tx galan tzan tuq tqet kykansa!. ⁵Per okyq'umaj ikxjani: «Per mejor nya'tx tuj te ninq'ij, tzan k'on kyjaw lab'un kye xjal.»

Aj Tqet Jiq'b'a' Jesus Tzan Jun Xuj

⁶Ntons, te Jesus atqet tuq tuj Betany, tuj tjay jun xjal tb'i Simon aj yab' tuq tb'ay tuky'i lepr. ⁷Ntons, opon laq'chet ti'j Jesus jun xuj b'ix eq'l' tuq titza' jun tal q'awub' aj xtx'otx'al ab'l alabastr, b'ix te tk'ok'jal aj atqex tuq tuj b'an kar. Aj man tuq atqet te Jesus ti'j te mes, te xuj oqet tqo' te tk'ok'jal tuq twi!.^w

⁸Kye txnaq'atz, ya ma tz'ok kye'e' kyetz, eb'ajjaw q'oq'lik b'ix owaq'ik tzan kyyolin ikxjani: «¿Tistil nqet txq'ela! kyaqil nini?^x

⁹B'a'n tuq tzan txik k'aylet b'an kar te jun omb'il-tal kye meb'a' xjal.»

¹⁰Per te Jesus oxik xhcha'o' b'ix oxik tq'uma' kyetz ikxjani: «¿Tistil etetz nqet eyoli' ikxji ti'j ja xujni? Te aj ma'tx tk'uluj wi'jni, nini jun galan.

¹¹Kye meb'a' xjal okyeqtel tenkix exol,^y yatzun wetz nlay kyinqet ten exol.

¹²Te aj ma'tx tk'uluj ja xujni aj txqet tqo' te tk'ok'jal wi'j, ikxji tetz ma'tx kyinqet tk'ulu' listar tzan nmuqet.^z ¹³Wetz oxe'l nq'uma' etetz te b'an'ax, ja'chq twitz tx'o'tx' kyaqil aj ja' oxe'l pakb'a' te tpakb'alil titza' te Qtata Dios nkolon qil', ax oxe'l q'umlet ti'j te aj ma'tx tk'uluj ja xujni tzan stzaj na'o' tetz.»^a

Aj Tjaw Meltz'jik Te Juds Ti'j Te Jesus

Mak 14:10-11; Luks 22:3-6

¹⁴Ntons, jun aj kxol kye kykab'lajujil txnaq'atz te Jesus, aj tb'i Judas Iskaryot, tetz oxwa'q yoliyon kyuky'i kye pal aj nim kyajwalil. ¹⁵Oxik tq'uma' kyetz ikxjani: «¿Tidi' otzajel esi' wetz tzan txik ksi' lajuj tuj kawnaq (30) tmin xtx'otx'al plat.^b ¹⁶B'eyx tuj aj q'iji te Juds njoyon tuq tume'l titza' tzan txik tq'apo' te Jesus tuj kyq'ab'!

Aj Tw'a'an Te Jesus Kyuky'i Txnaq'atz Ti'j Te Ninq'ij Paskw

Mak 14:12-25; Luks 22:7-13; Wnch 13:21-30; 1Kor 11:23-26

¹⁷Ntons, tuj tb'ay q'ij ti'j te ninq'ij oj kywa'an te wab'j aj k'onti'l malsb'il tuj, kye txnaq'atz eb'aj'ok laq'chet ti'j b'ix oxik kcha'o' tetz ikxjani: «¿Ja' agan tzan tqet jk'ulu' kyaqil tzan awa'an ti'j te q'ij Paskw?» ¹⁸Tetz oxik

^v 26:2 Exo 12:1-27   ^w 26:7 Luks 7:37-38; Wnch 12:3   ^x 26:8 Wnch 12:4-6

^y 26:11 Deu 15:11   ^z 26:12 Wnch 12:7-8   ^a 26:13 Mak 14:9   ^b 26:15 Zac 11:12

tq'uma' kyetz ikxjani: «Pex waq tuj te amaq' tuj tjay ja xjalni b'ix oxe'l eq'uma' tetz ikxjani: “Te xnaq'tzon ma tzaj tq'uma' ikxjani: ‘Ch'inky tpon or wetz b'ix kyinpon ajay kyuky'i kye nxnaq'atz tzan nwa'an junx kyuky'i'l til' te ninq'ij Paskw.”»¹⁹ Ntons kye txnaq'atz oqet kyk'ulu' iktza'x tuq te Jesus ojetq xik tq'uma', b'ix oqet kyk'ulu' kyaqil tzan kywa'an til' te ninq'ij Paskw.

²⁰ Ntons, ya ma qoqet yupan, te Jesus wit'lik tuq til' mes junx kyuky'i kye kyakb'lajujil txnaq'atz. ²¹ B'ix man tuq nkyewa'an, oxik tq'uma' kyetz ikxjani: «Wetz oxe'l nq'uma' etetz te b'an'ax, jun aj exol etetz ojawel meltz'jik wi'l.»²² Ntons kyetz oje kyeb'isun, b'ix junjunchaq e'aq'ik tzan kcha'on tuky'i'l ikxjani: «¿Tat, a'in petzun wetz?»²³ Te Jesus oxik tq'uma' kyetz ikxjani: «Jun te etetz aj nqex tmu'u' twe' junx wuky'i'l tuj te laq,^c aji tetz te aj ojawel meltz'jik wi'l.»²⁴ [Wetz] te Ichan Aj Tk'wa'al Dios [a'in] oky'elkix wi'l kyaqil aj ntq'uma' te Tu'jal Dios. ¡Per last te aj ojawel meltz'jik wi'l! ¡Mejor-tal k'onti'l owitz'jik!»²⁵ Ntons te Juds aj ojawel tuq meltz'jik til' oxik xhcha'o' tetz ikxjani: «¿Tat, a'in petzun wetz?» Yaji te Jesus oxik tq'uma' ikxjani: «A'ichx ma'tx tzaj q'uman tetz.»

²⁶ Aj man tuq nkyewa'an, te Jesus ojaw stzyu' te wabl' tuj tq'ab' b'ix ya ma xik ts'i' pixon te Qtata Dios, oqet tky'iwla', oqet tpedasi' b'ix oxik ts'i' kye txnaq'atz b'ix oxik tq'uma' ikxjani: «Pe'ewa'an waq. Te ntzani te nchi'jel.»²⁷ Yaji ojaw stzyu' tuj tq'ab' jun uk'b'il b'ix ya ma xik ts'i' pixon te Qtata Dios, oky'ik ts'i' te uk'b'il kye txnaq'atz b'ix oxik tq'uma' kyetz ikxjani: «Pe'etuk'an waq ekyaqil til' ja uk'b'ilni,²⁸ tzan tpaj ntzani te nchiky'el aj telponx b'an'ax te tume'l ak'a'l'aj man nkaj tq'uma' [Qtata Dios], te nchiky'el aj owelal oj nkamik tzan tqet najsa' kchoj ky'ilaj' xjal.^d

²⁹ Per wetz oxe'l nq'uma' etetz, wetz ya nlay xik wuk'a' te ta'al ub, max oj txik wuk'a' junky'el junx etuky'i'l oj kykaj kyaqil tuj tq'ab' Ntat.»

Aj Txik Tq'uma' Te Jesus Kkyaqil Kye Txnaq'atz Okajel Tuq Kykola' Tetz Mak 14:26-31; Luks 22:31-34; Wnch 13:36-38

³⁰ Yaji ya ma xik kyb'itza' jun b'itz, eb'ajxik twi' witz aj tb'i witz Olib. ³¹ B'ix te Jesus oxik tq'uma' kyetz ikxjani: «Ekyaqil etetz ja aq'b'ilni okyinkajel ekola!. Komo ikxji nyolin tuj te Tu'jal Qtata Dios: “Oqtel nkansa' te pastoriyon b'ix kye talo' okye'elal slab'e!”^e ³² Per oj njaw anq'in, wetz okyinxel tuj Galiley tb'ayon ewitz etetz.»^f ³³ Yaji te Xhpe'y oxik tq'uma' tetz ikxjani: «Anke kyaqil ochkajel kykola', per wetz nlay chkaj nkola!.»³⁴ Te Jesus oxik tq'uma' tetz ikxjani: «Wetz oxe'l nq'uma' yatz te b'an'ax, yatz ja aq'b'il ntzani mina' tuq tjaw oq' te to'k, yatz oxmaj ojetq qet awewa' qa awotzqimin.»³⁵ Per yaji te Xhpe'y oxik tq'uma' ikxjani: «Qa wetz presis tzan nkamik junx awuky'i'l, wetz nlay qet wewa' qa wotzqimich.» B'ix kkyaqil kye txq'ank yoxq'umaj ikxji.

^c 26:23 Sal 41:9   ^d 26:28 Exo 24:6-8; Jer 31:31-34   ^e 26:31 Zac 13:7   ^f 26:32 Mat 28:16

Aj Txnaq'tzan Te Jesus Tuj Jetzemani
Mak 14:32-42; Luks 22:39-46

³⁶ Ntons yaji te Jesus oxik kyuky'i txnaq'atz tuj jun luwar Jetzemani tb'i b'ix oxik tq'uma' kyetz ikxjani: «Pe'ekajten etetz tzani b'ix wetz ma kyinxik xnaq'tzon txini.» ³⁷ Ntons eb'ajxik tin tuky'i'l, te Xhpe'y b'ix kye kykab'il tk'ajol Sebedeyg^g b'ix te Jesus owaq'ik tzan tb'isun b'ix b'an ncho'on tuq tanim. ³⁸ Oxik tq'uma' kyetz ikxjani: «Wetz nna'o' tuj wanim jun b'is iktza' ch'inky nkamik. Pe'ekajten etetz tzani b'ix pe'eten itz'oj wuky'i'l.» ³⁹ Yaji te Jesus oxik ch'inky ikxjani b'ix oqet mejlet tuky'i tajsik twitz max twitz tx'o'tx' b'ix owaq'ik tzan txnaq'tzan, oxik tq'uma' ikxjani: «Tat, qa yatz agan, kyin'el akolo' ch'in ti'j te ja nya'tx galan aj oky'el wi'jni, per k'onti'l tzan tb'antik iktza' wetz ngan sinoke a'ox iktza' yatz agan.» ⁴⁰ Yaji omeltz'jik aj ja' tuq akyeget kye txnaq'atz b'ix etzaj tkamb'a' nkyewitan tuq, b'ix oxik tq'uma' tuky'i te Xhpe'y ikxjani: «¿K'onti'l ma etipaj ni jun or tzan eten itz'oj junx wuky'i'l? ⁴¹ Pe'eten waq list b'ix pe'exnaq'tzan waq tzan k'on eqet tz'aqik. Etetz tuj etanim egan tzan ek'ulun te galan, yatzun tuky'i te echij'el nya'tx jwert a'ix [tzan ek'ulun ikxji].»^h ⁴² Yaji oxik junky'el tka'miji'n-el xnaq'tzon b'ix oxik tq'uma' ikxjani: «Tat, qa nlay b'antik tzan tel te ja xhcho'nalni sinoke oky'elkix wi'j, ntons intb'antik iktza' yatz agan.»

⁴³ Ya ma meltz'jik, etzaj tk'ulb'a' junky'el kye txnaq'atz ojetq tuq kyewitan tzan tpaj b'an nkyexnakwin tuq tzan te kywatl. ⁴⁴ Ntons ekaj ts'i b'ix oxik junky'el toxmajji'n-el xnaq'tzon, b'ix oxik tq'uma' junky'el te tyol iktza'x ojetq tuq xik tq'uma' tb'ay. ⁴⁵ Ntons omeltz'jik junky'el aj ja' tuq akyeget kye txnaq'atz b'ix oxik tq'uma' kyetz ikxjani: «¿Ti'tzun, tzunx nkxwitan b'ix nkx'ojlan? Ma'tx pon or te [wetz] te Ichan Aj Tk'wa'al Dios [a'in], okyinxel'l q'apo' tuj kyq'ab' kye joyol choj. ⁴⁶ Kare waq, sek' ejaw wa'let, ch'inky tul te aj ma'tx jaw meltz'jik wi'j.»

Aj Tjaw Tzyu' Te Jesus
Mak 14:43-50; Luks 22:47-53; Wnch 18:2-11

⁴⁷ Tzunx tuq nyolin te Jesus aj tpon te Juds, jun aj kxol tuq kye kykab'lajujil txnaq'atz, kyuky'i ky'ilal'j xjal aj eq'i' tuq kymachit aj q'obj'il b'ix ktze'. Lajome' tuq tzan kye pal aj nim kyajwalil b'ix tzan kye tijxjal kxol kye aj tijajil Israel. ⁴⁸ Te Juds aj ojaw meltz'jik ti'j Jesus, tetz ojetq tuq xik tq'uma' kyetz jun tume'l titza' tuq owelal kyniky' ti'j, ojetq tuq xik tq'uma' kyetz ikxjani: «Aj wetz oxe'l nlima' iktza' jun wamiw,ⁱ atzunji,

---

^g 26:37 Wa'nch b'ix Jacobo. ^h 26:41 Ax: Etetz tuj etanim egan tzan eten jwert, per tzan tpaj joyol choj a'ix, nya'tx jwert atix tzan etipan; Mak 14:38; Chaw 1:14. ⁱ 26:48 Ax: owelal ntz'ub'a'.

b'ix ojawel etzyu'!» ⁴⁹Ikxji ya ma tz'ok laq'chet ti'l Jesus oxik tq'uma' ikxjani: «Xnaq'tzon, nkyinliman te yatz.» B'ix owel stz'ub'a!. ⁵⁰Per te Jesus oxik tq'uma' ikxjani: «Wajyol, k'uluj kyaqil aj ma tzul ak'ulu'tz.» Ntons e'ok laq'chet ti'l Jesus, e'ok lab'un ti'l b'ix ojaw ktzyu'!

⁵¹Ntons jun kxol kye aj akyeqet tuq tuky'i Jesus ojatz tin tmachit tuj tjay b'ix owel xtx'emu' jun txkyin te tmos te twitzale' pal. ⁵²Yaji te Jesus oxik tq'uma' ikxjani: «Intqex ak'u'u' te amachit tuj tjay. Kyaqil xjal aj nkyeq'ojin tuky'i machit kansb'il ax tuky'i te' machit kansb'il okyekamel. ⁵³¿Ti'tzun k'onti'l aweb'en qa wetz b'a'n tzan txik nqani' tuky'i Ntat, b'ix tetz b'a'n tzan stzaj tlajo' [te kolol wetz] b'eyx ajna'l b'an ky'ilaj' ángel aj k'onti'l nb'antik kyajlet?^j ⁵⁴Per qa ikxji-wit, ¿titza' opoyon aj ntq'uma' te Tu'jal Dios aj a tgan tzan tky'ik wi'l?^k

⁵⁵B'eyxnajji te Jesus oxik tq'uma' kye xjal ikxjani: «¿Tistil etetz ma'tx kx'ul tuky'i emachit kansb'il b'ix tuky'i etze' tzan njaw etzyu' iktza' wetz a'in jun eleq?^l Kyaqil q'ij wetz nkyinjet tuq wit'let tuj te Nin Jay Nab'il Qtata Dios xnaq'tzal kye xjal b'ix k'onti'l injaw etzyu' tzi.^m ⁵⁶Per kyaqil ntzani nky'ik tzan tponkix te aj oqet ktz'ib'a' kye aj yolil tyol Dios oqtxi!.» Ntons kkyaqil kye txnaq'atz okaj kycola' b'ix eb'a'ojqik.ⁿ

Aj Tpon Eq'i' Te Jesus Kywitz Kye Aj Nim Kyajwalil

Mak 14:53-65; Luks 22:54-71; Wnch 18:12-24

⁵⁷Yaji kye aj ojetq tuq jaw ktzyu' te Jesus oxik kyeq'i' tjay Kaypas, aj twitzale' pal, b'ix tzi chimo' kyib' tuq kye xnaq'tzal Kawb'il b'ix kye tijxjal kxol kye aj tijajil Israel. ⁵⁸Yatzun te Xhpe'y owok lapet kyi'l laq'chikx ch'in, b'ix opon max tzijay tjay te twitzale' pal. Tzi oqet wit'let kyuky'i kye aj xb'uqil te Nin Jay Nab'il Qtata Dios, tzan tok ten tuq tidi' oky'el. ⁵⁹Kye pal aj nim kyajwalil b'ix kye tijxjal aj at nim kyajwalil, kyetz nkyejoyon tuq xjal tzan kyyolin jun til te Jesus anke nya'tx b'an'ax, per tzan tuq txik kyq'apo' tzan tqet kansa!. ⁶⁰Per k'onti'l owoknoj jun tidi' kyitza' anke ky'ilaj' xjal oxik kyq'uma' tidi'chq til aj nya'tx tuq b'anax. Yaji eb'ajpon kab'e'ky ⁶¹b'ix oxik kyq'uma' ikxjani: «Ja xjal ntzani oxik tq'uma' ikxjani: "Wetz b'a'n tzan tqet nxitu' te Nin Jay Nab'il Qtata Dios b'ix b'a'n tzan tjaw nk'ulu' junky'el tuj oxe q'ij."»ⁿ ⁶²Ntons te twitzale' pal ojaw wa'let b'ix oxik xhcha'o' te Jesus ikxjani: «¿Ti'tzun nlay tzajtz atzaq'b'e' ch'inwt? ¿Tidi' kyaqil aj nkyq'uma'ni?» ⁶³Per te Jesus k'onti'l tidi' otq'umaj. Ntons te twitzale' pal oxik tq'uma' tetz ikxjani: «Nxik nk'ulu' mandad te yatz tzan tjatz aq'uma' te b'an'ax tuky'i tb'i te Qtata

^j 26:53 Ax: kab'lajuj b'uch'uj aj lejyon. Jun lejyon jun b'uch'uj waqaq mil (6000) soldadchaq junjun. Kyi te Jesus ikxji tzan telponx iktza' jun b'uch'uj kolol tetz aj nlay b'antik tzan kyqet tzan junky. ^k 26:55 Mak 14:48-49; Luks 22:52-53 ^l 26:55 Luks 19:47; 21:37 ^m 26:56 Mak 14:50-52; Wnch 18:8 ⁿ 26:61 Wnch 2:19

Dios aj itz'oj; instzaj aq'uma' qa a'ich yatz te Koloyon Aj Q'umankaj Oqtxi', aj Tk'wa'al Qtata Dios.»⁶⁴ Yaji te Jesus owaj tq'uma' tetz ikxjani: «[B'an]ax a'in] iktza'x ma'tx tzaj aq'uma'ni. B'ix wetz oxe'l nq'uma' etetz, okyinxel' ete'e' [wetz] te Ichan Aj Tk'wa'al Dios [a'in] wit'likin tuj tb'anq'ab' te Qtata Dios aj at nim tajwalil, b'ix okyinxel' ete'e' oj ntzaj txekal' tuj muj.»^o

⁶⁵ Ntons te twitzale' pal owel tlaqu' tq'anaqx ti'j,^p [tzan tqet tyek'u' tq'oj ti'j tyol Jesus], b'ix oxik tq'uma' ikxjani: «Nxmayin ti'j Qtata Dios! ¿Tistil owokel qcha'o' txq'anky xjal tzan stzaj kyq'uma' til? Etetz ma'tx stz'ok echa'o' tetz nxmayin ti'j Qtata Dios.»⁶⁶ ¿Titzal' etetz tuj enab'l?^q Yaji kye xjal owaj ktzaq'b'e' ikxjani: «Tmeres tzan tnaj!»^q ⁶⁷ Ntons e'aq'ik tzan tox ktzub'a' tuj twitz b'ix oqetb'aj kytink'a'. Junjunku' owok kyloqtza' tq'o'tx,^r ⁶⁸ b'ix oxik kyq'uma' tetz ikxjani: «Yatz aj a'ich te Koloyon Aj Q'umankaj Oqtxi' [kyi], pakanonchaq ti'j ab'l ma tz'ok b'ujun te yatz.»

**Aj Txik Tq'uma' Xhpe'y K'onti'l Tuq Totzqi' Te Jesus
Mak 14:66-72; Luks 22:55-62; Wnch 18:15-27**

⁶⁹ Ntons, te Xhpe'y wit'lik tuq jwer tzijay. Yaji tzaj te jun kryad, owok laq'chet ti'j b'ix oxik tq'uma' ikxjani: «Ax yatz ajunich tuq tuky'i Jesus aj Galiley.»⁷⁰ Per te Xhpe'y oqet tewa' kywitz kyaqil, oxik tq'uma' ikxjani: «Wetz k'onti'l web'en tidi' aj n'aq'uma'ni.»⁷¹ Yaji oxik te Xhpe'y stzi' te lamel b'ix junky xjal oxik te'e' b'ix oxik tq'uma' kye txq'anky ikxjani: «Aj xjal nini, tetz ajun tuq tuky'i Jesus aj Nasaret.»⁷² Junky'el te Xhpe'y oqet tewa' b'ix oxik ts'i' tjurament. «Wetz k'onti'l wotzqi' aj xjal nini.»⁷³ Mas yaj ch'inky, kye aj akyeqet tuq tzi eb'aj'ok laq'chet ti'j te Xhpe'y b'ix oxik kyq'uma' tetz ikxjani: «B'an]ax yatz a'ich jun kxol kye aj lapike' tuq ti'j, como tzan tpaj titza' yatz chyolin n'el qniky' awi'l.»⁷⁴ Ntons tetz owaq'ik tzan tqanb'en b'ix tzan txik tq'uma' tjurament, b'ix oxik tq'uma' ikxjani: «Wetz k'onti'l wotzqi' aj xjal ni'n.»⁷⁵ B'eyxnajji ojaw oq' jun to'k. ⁷⁶ Ntons te Xhpe'y otzaj tiktz'an ti'j tanim aj ojetq tuq xik q'uma' tetz tzan Jesus: «Aj mina' tuq tjaw oq' te to'k ojetq tuq qet awewa' oxmaj qa awotzqimin.» Yaji te Xhpe'y owetz tuj aj luwarji b'ix owokten oq'el tuky'i nim xhcho'nal tuj tanim.

**Aj Txik Q'apo' Jesus Tuj Tq'ab' Te Pilat
Mak 15:1; Luks 23:1-2; Wnch 18:28-32**

27 ¹ Ya ma qojaw saqxikan, kkyaqil kye pal aj nim kyajwalil b'ix kye tijxjal aj nim kyajwalil kxol kye tijajil Israel, kyetz owok kchimo'

^o 26:64 Dan 7:13   ^p 26:65 Owel tlaqu' tq'anaqx ti'j tzan tqet tyek'u' nya'tx dyakwerd tuq tuky'i tyol Jesus, tetz tuj tnab'l tyol te Jesus b'an nya'tx galan tuj twitz Qtata Dios.

^q 26:66 Lev 24:15-16   ^r 26:67 Isa 50:6

kyib' tzan tqet kyb'isu' titza' tzan tqet kansa' te Jesus. ²Oxik kyk'alo' b'ix oxik kyq'apo' tuj tq'ab' te Pilat aj k'ulul mandad.

Aj Tkamik Te Judas Iskaryot

³Ntons, yatzun te Juds aj ojaw meltz'jik ti'j Jesus, ya ma tz'ok ten ojetq tuq xik kyq'uma' tzan tkamik te Jesus, yaji otzaj tna'onky tetz b'ix owaj tswa' junky'el te lajuj tuj kawnaq (30) tmin xtx'otx'al plat kyuky'i kye pal aj nim kyajwalil b'ix kye tijxjal. ⁴Oxik tq'uma' kyetz ikxjani: «Wetz ma'tx kyinjoyon choj, ma'tx xik nq'apo' tzan tqet kansa' jun xjal aj k'onti'l tpaj.» Per yaji kyetz owaj ktzaq'b'e' ikxjani: «¿Qetza tidi' qoklen? ¡Te nini a'ichx ma' chqet b'isun tetz!» ⁵Ntons te Juds oxik tslab'u' te tmin tuj te Nin Jay Nab'il Qtata Dios,^s b'ix yaji owex tzi, oxik b'ix ojaw tyob'a' tib. ⁶Yaji kye pal aj nim kyajwalil ojaw kchimo' te tmin b'ix okyq'umaj ikjani: «Xjan qa oqtex qsi' ja tmanni tuj te tqatel tmin te Nin Jay Nab'il Qtata Dios tzan tpaj ja ntzani twi' tkamlen jun xjal.» ⁷Ntons ya ma qet kyb'isu' ti'j, owoken kyitza' tzan tqet kyloq'o' jun tx'o'tx' aj tb'i “Te Xtx'o'otx' te Tz'aqol,” tzan tuq token te tx'o'tx' te jun luwar aj ja' tzan kyqex muqu' kye aj laq'chik xjal aj okyekamel tzi. ⁸Astilji te aj tx'o'tx'ji tzunx ajna'l tb'i “Te Tx'o'tx' Telel Kyik.”^t ⁹Ikxji oponkix iktza'x otq'umaj te Jeremiy aj yolil tyol Dios oqtxi!: “Ojaw ktzyu' te lajuj tuj kawnaq (30) tmin xtx'otx'al plat, te twib'en te aj ojetq tuq tz'ok ksi' kye aj tijajil Israel. ¹⁰Tuky'i aj tminji okaj kyloq'o' te tx'o'tx' aj tb'i Te Xtx'o'otx' te Tz'aqol, iktza'x otzaj tk'ulu' mandad te Qajawil te wetz.”^u

Aj Tpon In Jesus Twitz Te Pilat

Mak 15:2-20; Luks 23:3-25; Wnch 18:33-19:16

¹¹Ntons te Jesus atqet tuq twitz te k'ulul mandad b'ix te k'ulul mandad oxik xhcha'o' tetz ikxjani: «¿A'ich pe' yatz te Twitzale' K'ulul Mandad kyi'j kye aj tijajil Israel?» Yaji oxik tq'uma' te Jesus ikxjani: «Ikxji iktza'x ma'tx tzaj aq'uma'ni.» ¹²Ntons kye pal aj nim kyajwalil b'ix kye tijxjal nxik tuq kyq'uma' til te Jesus, per tetz k'onti'l tuq tidi' ntq'uma'. ¹³Astilji te Pilat oxik xhcha'o' tetz ikxjani: «¿Ti'tzun, k'onti'l n'acha'o' aj ntzaj kyq'uma' awi'j yatzni?» ¹⁴Per te Jesus k'onti'l owaj stzaq'b'e' ch'inwt, astilji te k'ulul mandad tetz oje lab'an.

¹⁵Ntons, tuj te ninq'ij, te k'ulul mandad naq'ik tuq tzan txik stzoqpi' jun aj pres, aj kygan tuq kye xjal. ¹⁶Ntons at tuq jun aj pres b'an cha'o' tuq ti'j tzan xjal, tb'i Barabas. ¹⁷Aj chimo' tuq kyib' tzi, te Pilat oxik xhcha'o' kyetz ikxjani: «¿Ab'l egan etetz tzan txik ntzoqpi'? ¿Egan pe' tzan txik ntzoqpi' te Barabas qatzun te Jesus aj n'eq'uma' te Koloyon Aj Q'umankaj Oqtxi'ji?» ¹⁸[Oxik tq'uma' ikxjani] tzan tpaj ojetq tuq tz'el

^s 27:5 Zac 11:12-13   ^t 27:8 Kya 1:18-19   ^u 27:10 Jer 32:6-15

tniky', oxik q'apo' tuj tq'ab' tzan tpaj cha nkye'ek'awin tuq ti'j.^v ¹⁹Aj man tuq wit'liqet te Pilat tuj tdespach. Te txu'jel oxik tlajo' jun q'umalatzetz tuky'il ikxjani: «K'on tz'ox asamo' awib' tuky'i ja xjalni, tetz k'onti'l til, b'ix nim nkyinb'isun tzan tpaj jun nwitzik' ti'j tetz ma'in qonik'an.» ²⁰Per kye pal aj nim kyajwalil b'ix kye tijxjal aj nim kyajwalil, kyetz oxik kykub'sa! kyk'u'j kye xjal tzan txik kyqani' tuky'i te k'ulul mandad tzan txik stzoqpi' tuq te Barabas b'ix tzan tqet kansa' tuq te Jesus. ²¹Yaji te k'ulul mandad oxik xhcha'o' junky'el kyetz ikxjani: «¿Ab'l jun te kyetz egan tzan txik ntzoqpi'?» Yaji kyetz owaj ktzaq'b'e!: «¡Te Barabas!» kyekyi. ²²Yaji te Pilat oxik xhcha'o' kyetz ikxjani: «¿Tidi' nk'ulu'tz tuky'i te Jesus aj n'ok q'uma' te Koloyon Aj Q'umankaj Oqtxi'?» Yaji kkyaqil owajtz ktzaq'b'e! ikxjani: «¡Intqet klablet ti'j krus!» ²³Yaji te Pilat oxik tq'uma' kyetz ikxjani: «¿Tidi' te nya'tx galan aj ma'tx tk'uluj?» Per kkyaqil kyetz eb'ajjaw siky'in junky'el kongan ikxjani: «¡Intqet klablet ti'j krus!» ²⁴Ya ma tz'ok ten te Pilat, k'onti'l tuq n'ok ksi' kywi' ti'j, sinoke cha mas tuq nkyejaw lab'un, ntions tetz owel xtx'ajo' tq'ab' kywitz kkyaqil aj telponx k'onti'l tuq tetz tpaj, b'ix oxik tq'uma' ikxjani: «Wetz k'onti'l web'en qa ma kamik ja xjal ntzani aj k'onti'l tpaj. A'ix etetz e'el tetz.» ²⁵Kkyaqil kye xjal owaj ktzaq'b'e! ikxjani: «Qetza b'ix kye jk'wa'alna a'o'na e'el tetz qa ma kamik.» ²⁶Ntions te Pilat okaj stzoqpi' te Barabas b'ix ya ma qet jub'cha' te Jesus, oxik tq'apo' [tuj kyq'ab' kye soldad] tzan tuq tqet kyklabi' twitz krus.

²⁷Ntions kye soldad aj nkye'aq'unan tuq te k'ulul mandad oxik kyin te Jesus tuj kyjayx b'ix kyuky'i kyaqil kye txq'ankya soldad owok kchimo' kyib' ti'j. ²⁸Owel kyin te tq'anaq b'ix owok ksi' junky tq'anaq xluj b'ix kyaq teb'l [iktza' tq'anaq jun twitzale' k'ulul mandad] ²⁹b'ix ojax ksi' tuj twi' jun koron xpatx'i! pur ky'i x tuq b'ix oxik ksi' jun tze' su'an tuj tb'anq'ab!. Yaji eb'ajqet mejlet twitz, nkyexmayin tuq ti'j, oxik tq'uma' ikxjani: «¡Je'ky tat, yatz te Twitzale! K'ulul Mandad kxol kye aj Tijajil Israel!» ³⁰B'ix ax n'ok tuq ktzub'a! ti'j b'ix tuky'ixkix te tze' n'ok tuq kymaju' ti'j twi'. ³¹Ya ma tz'ok kxmayi' ikxji, owel kyin te tq'anaq kyaq teb'l, b'ix owok ksi' te tq'anaqx b'ix oxik kyeq'i' tzan tuq tqet kyklabi' twitz krus.

Aj Tqet Klabi' Te Jesus Twitz Krus Mak 15:21-41; Luks 23:26-49; Wnch 19:17-30

³²Aj ikja'n tuq kxik, owok kyk'ulb'a' jun xjal tb'i Simon, aj Siren tuq, b'ix oxik kyin alajwers tzan txik tiqa' tuq tkurus te Jesus.

³³Ntions, eb'ajpon tuj jun luwar aj tb'i Gólgota, aj tb'i telponx iktza! “Te Tb'aqil Twi' Xjal.” ³⁴Yaji oxik ksi' te Jesus jun tuk'a' ta'al ub samo' tuq

^v 27:18 Mak 15:9-10

tuky'i jun k'ul yel tb'i, per te Jesus ya ma xik tniky'b'e', ya k'onti'l oxik tuk'a'!

³⁵ Ya ma tz'ok kyklabi' twitz krus, kye soldad ojet qsaqhb'ilala' loteriy ti'j tq'anaq aber ab'l tuq oxe'l eq'in tetz.^w ³⁶ Yaji eb'ajqet wit'let tzi tzan tget tuq kxb'uqi'. ³⁷ B'ix jawnaq tuj twi' owok ksi' jun yol aj nyolin tistil tuq ojetq tz'ok klabi', nyolin tuq ikxjani: Aj ntzani te Jesus te twitzale' k'ulul mandad kxol kye aj tijajil Israel. ³⁸ B'ix ax tuky'i'l tetz e'ok klabi' twitz krus kab'e' eleq', jun owok klabi' ti'j jun krus tuj tb'anq'ab' b'ix junky ti'j junky krus tuj tsurt.

³⁹ Kye xjal aj nkyeky'ik tuq tzi nkyeyolin tuq nya'tx galan ti'j, njaw tuq kyyak'u' kywi'^x ⁴⁰ b'ix nxik tuq kyq'uma' ikxjani: «Yatz oxik aq'uma' b'a'n tzan tget axitu' te Nin Jay Nab'il Qtata Dios b'ix yaji tzan tjaw ak'ulu' junky'el tuj toxi'n q'ij, ^y ajna'l pakolonx awib'x najji. ¡Qa yatz a'ich Tk'wa'al Dios,^z paqetz ti'j te krus najji!» ⁴¹ B'ix ax tuq kye aj pal aj nim kyajwalil b'ix kye xnaq'tzal Kawb'il b'ix kye tijxjal kxol kye aj tijajil Israel, kyetz nkyq'uma' tuq ikxjani: ⁴² «Tetz okolon kyi'j txq'ankey per ti'jx tetz k'onti'l nb'antik tzan tkolon. [Qa b'an'ax] tetz te twitzale' k'ulul mandad q'i'j qetz aj tijajil Israel a'o', ntions intqetznajji b'ix ikxji oqo'okslayon ti'j. ⁴³ Tetz wit'lik tk'u'lj ti'j Qtata Dios, ntions intkolonnajji te Qtata Dios ti'j, qa b'an'ax te Qtat nqet tgani' tetz. ¡K'onti'l petzun otzaj tq'uma' qa tetz aji te Tk'wa'al Dios?»^a ⁴⁴ B'ix ax tuq kye eleq' aj klabime' tuq tzi tuky'i'l, kyetz nkye'ilin tuq ti'j.

⁴⁵ Ntons, atx aj man tuq chijq'ij ato' max aj ojetq qopon te toxi' or te qale', kyaqil te twitz tx'o'tx' owok b'an qlolj. ⁴⁶ B'eyx tuj aj orji te Jesus ojaw siky'in kongan ikxjani: «Eli, Eli ¿lama sabaktani?» Te nini telponx «Tata Dios, Tata Dios, ¿tistil ma'tx kyinkaj akola?»^b ⁴⁷ Junjun kye aj akyeqet tuq tzi oxik kcha'o' te aj oxik tq'uma' b'ix okyyolij ikxjani: «Tetz nq'olb'en ti'j Eliys aj tlajen Dios oqtxi!» ⁴⁸ Yaji jun te kyetz oxik naj oqelan joyol jun esponj, b'ix oqex tmu'u' tuj minagr b'ix ojet tk'alo' twi' jun su'an b'ix owok tlaq'b'a' tuj stzi' te Jesus tzan tuq txik stz'ub'a!.^c ⁴⁹ Per kye junjunki okyq'umaj ikxjani: «Qaltetzchaq, aber qa tzul te Eliys koloyon ti'j.»

⁵⁰ Yaji te Jesus ojaw siky'in junky'el kongan b'ix yaji okamik.^d ⁵¹ Tuj aj ratji te nim mant [pawb'il]^e tuj te Nin Jay Nab'il Qtata Dios ojet laqik nink'ajchaq, otzaj max twi' max twitz tx'o'tx!, ⁵² b'ix oky'ik jun kab'junab' b'ix kye nim ab'lj eb'ajqet kab'in b'ix kye pantyon ejaqet, b'ix ky'ilaj' german^f aj ojetq tuq kyekamik eb'ajjaw anq'in junky'el. ⁵³ Eb'aj'etz tuj

^w 27:35 Sal 22:18   ^x 27:39 Sal 109:25   ^y 27:40 Mat 26:61   ^z 27:40 Mat 16:16;

Wnch 1:34; 10:34-36   ^a 27:43 Sal 22:8   ^b 27:46 Sal 22:1   ^c 27:48 Sal 69:21

^d 27:50 Luks 23:46   ^e 27:51 Exo 26:31-33   ^f 27:52 Ax: ky'ilaj' xjal aj pawame' tuq te Qtata Dios.

kypantyon b'ix ya ma jaw anq'in te Jesus [tuj tox'i' q'ij], kyetz eb'aj'ox tuj te [Jerusalen], aj amaq' aj pawa' te Qtata Dios, b'ix tzi e'ok e'e' tzan ky'ilaj xjal.⁵⁴ B'ix yatzun te k'ulul mandad kye soldad b'ix kyaqil kye soldad aj akyeget tuq tzi nkyexb'uqin tuq te Jesus, kyetz ya ma xik kyen te kab'junab' b'ix kyaqil aj nky'ik tuq, kyetz eb'ajxob' nim b'ix okyq'umaj iksjani: «¡B'an'ax te ja ichanni, tetz aji tuq Tk'wa'al Dios!»⁵⁵ Ntons, akyeget tuq tzi laq'chik ch'in ky'ilaj xuj nxik tuq kyka'yil, kyetz ojetq tuq kyetzaj lapet ti'j Jesus max Galiley tzan kyonen tuky'i'l.⁵⁶ Kxol kyetz atqet tuq te Liy aj Magdála, ax te Liy aj tnan te Jacobo^h b'ix te Chep, b'ix ax atqet tuq tzi te tnan kye tk'ajol Sebedey.ⁱ

Aj Tox Muqu' Te Jesus
Mak 15:42-47; Luks 23:50-56; Wnch 19:38-42

⁵⁷ Ntons, ya aj ch'inky tuq jqet yupan, opon jun q'inon xjal aj Arimatey, Chep tb'i, b'ix ax tetz ojetq tuq tz'okslan ti'j Jesus. ⁵⁸ Te Chep oxwa'q tuky'i Pilat b'ix oxik tqani' permis tzan tuq tox tmuqu' te Jesus. Ntons te Pilat oxik tk'ulu' mandad tzan tuq txik q'apo' tetz. ⁵⁹ Ntons te Chep oqetz tin te txlimal b'ix owox tb'atz'o' tuj jun sabl b'an saq,⁶⁰ b'ix owox ts'i' tuj jun muqb'il anim aj man ak'a'l tuq tuj jun peky tujx xtx'o'otx'. Yaji okaj xtxayi' stzi' te jul tuky'i jun ma chman ab'j b'ix owaj. ⁶¹ B'ix te Liy aj Magdála b'ix te junky Liy wit'like' tuq twitz te jul.

⁶² Yaji tuj junky iwitq, tuj te q'ij ojla'mj, kye pal aj nim kyajwalil b'ix kye aj b'uch'uj Parisey, kyetz owok kchimo' kyib' tuky'i Pilat, ⁶³ b'ix oxik kyq'uma' tetz iksjani: «Tat, qetza ma tzaj qna'o'na, aj tzunx tuq itz'oj te aj ma sq'o'l, tetz oxik tq'uma' oj tky'ik tuq oxe q'ij tkamlen, ojowel tuq anq'in junky'el.^j ⁶⁴ Astilji intxik ak'ulu' mandad tzan tqet xb'uqi' te muqb'il anim max oj tky'ik te oxe q'ij. Kebal kypon kye txnaq'atz chukaq'b'il elq'al txlimal b'ix ikxji oxe'l kyq'uma' kyuky'i kye xjal ma'tx jaw anq'in. Ikxji te aj mentirji mas-tal b'an nim twitz te tb'ay.»⁶⁵ Ntons te Pilat oxik tq'uma' kyetz iksjani: «Intxik etin txq'an soldad. Pex waq, intqet kxb'uqi' te muqb'il anim b'an byenech.»⁶⁶ Ntons kyetz eb'ajxik b'ix oqet kyk'ulu' byenech te ab'j stzi' te jul tlamelul te muqb'il anim b'ix owok ksi' jun techall ti'j^k b'ix ekaj ksi' tzi kye soldad xb'uqil tetz.

Aj Tjaw Anq'in Te Jesus
Mak 16:1-8; Luks 24:1-12; Wnch 20:1-10

28 ¹ Ya ma ky'ik te q'ij ojla'mj, aj ikja'n tuq stzaj txeka'l tuj te tb'ay q'ij tuj aj samanji, te Liy aj Magdála b'ix te junky Liy eb'ajxik

---

^g 27:55 Luks 8:2-3   ^h 27:56 Ax: Chaw.   ⁱ 27:56 Mak 15:40   ^j 27:63 Mat 16:21; 17:23; 20:19; Mak 8:31; 9:31; 10:33-34; Luks 9:22; 18:31-33   ^k 27:66 Te techall n'oken tuq tzan k'on tyak'jik te tlamelul ewj tzan tel elq'a' jun tidi' txini.

e'el te muqb'il anim. ²Yaji derepent otzaj jun kab'junab' b'an jwert tzan tpaj jun ángel aj lajo' tzan Qajawil oqetz tuj ka'j b'ix owok laq'chet ti'j te muqb'il anim b'ix owel tpelq'u' te ab'j stzi' b'ix oqet wit'let tajsik te ab'j. ³Te ángel [b'an ntxaqtxon tuq] iktza' jun xhliky'lka'j b'ix te tq'anaq b'an saq tuq iktza' te saqsb'aqon. ⁴Ya ma xik kye'e' kye soldad te ángel, kyetz oje kyelu'lun tzan kxob'al, b'eyx owaj eq'i' kynab'l.¹ ⁵Yaji te ángel oxik tq'uma' kyuky'i'l kye xuj ikxjani: «K'on kxob!. Wetz web'en etetz nkxjoyon ti'j Jesus aj owok klabi' twitz krus. ⁶Tetz k'onti'l atqet tzani sinoke ma'tx jaw anq'in iktza'x otq'umaj. Qalan waq e'el tetz aj ja' oqet si!. ⁷Pex waq kare, b'ix intxik eq'uma' kye txnaq'atz ikxjani: "Ma'tx jaw anq'in b'ix opoyon tuj Galiley tb'ay ewitz etetz, b'ix tzi owokel eten." Tzaj eten, ma'tx xik nq'uma' etetz..» ⁸Ntons, kye xuj b'eyxnajji eb'aj'ex kare tzi, per tuky'i kxob'al b'ix nkyechalaj tuq, b'ix eb'ajxik oqelan q'umal te tpakb'alil kyuky'i kye txnaq'atz. ⁹Derepent tjaw kanet te Jesus kywitz b'ix exik tlima!. «¡Je'ky!» B'ix kyetz eb'aj'ok laq'chet ti'j b'ix eqet mejlet twitz max txetoq, otzaj kchele' kye toq b'ix ena'on tetz. ¹⁰Yaji tetz oxik tq'uma' kyetz ikxjani: «K'on kxob!. Pex waq q'umal kyuky'i kye werman tzan kypon tuj Galiley b'ix tzi okyin'okel kyen.»

Tidi' Oxik Kyq'uma' Kye Soldad

¹¹Ntons aj man tuq ikja'n kyaj kye xuj, junjun soldad aj nkyexb'uqin tuq eb'ajxik tuj te amaq' b'ix oxik kyq'uma' kyuky'i kye pal aj nim kyajwalil kyaqil aj ojetq tuq ky'ik. ¹²Ntons kye pal aj nim kyajwalil eb'ajxwa'q yoliyon kyuky'i kye tijxjal aj nim kyajwalil tzan tuq kykawlan kyuky'i'l. Yaji oxik ksi' nim tmin kyuky'i kye soldad ¹³b'ix oxik kyq'uma' kyetz ikxjani: «Etetz intxik eq'uma' ikxjani: "Qonik'an aj man tuq nqowitan, kye txnaq'atz eb'ajpon b'ix oxik kyelq'a' te txlimal." ¹⁴B'ix qa te k'ulul mandad owokel xhcha'o' ti'j kyaqil ntzani, qetza oqoyoliyona tuky'i'l b'ix k'onti'l tidi' oky'el etetz eti'j..» ¹⁵Ntons kye soldad oky'ik kyk'amo' te tmin b'ix oqet kyk'u'l iktza'x aj ojetq tuq xik q'uma' kyetz. B'ix tzunx ajna'l ikxji nq'umjik kxol kye aj tijajil Israel.

Aj Okaj Tq'uma' Jesus Tzan Qpakb'an Tyol Kxol Kyaqil Xjal Mak 16:14-18; Luks 24:36-49; Wnch 20:19-23

¹⁶Ntons kye kyjunlajujil txnaq'atz te Jesus eb'ajxik Galiley twi' te witz aj ojetq tuq xik tq'uma' te Jesus kyetz. ¹⁷B'ix ya ma tz'ok kyen te Jesus, kyetz ena'on tetz, per junjun nna'non tuq kyanim. ¹⁸Ntons te Jesus owok laq'chet kyi'j b'ix oxik tq'uma' kyetz ikxjani: «[Te Qtata Dios] oje tzaj ts'i' wajwalil ti'j kyaqil aj at tuj ka'j b'ix ti'j kyaqil aj at twitz tx'o'tx!. ¹⁹Astilji pex waq kxol kyaqil kyijajil xjal twitz tx'o'tx!, b'ix inkxik exnaq'tza!

¹ 28:4 Ax: e'ok iktza' kamnaq.

tzan kyokslan wi'j; b'ix intjaw esi' a' kywi' tuky'i tb'i te Qtat b'ix tuky'i
nb'i [wetz aj] Tk'wa'al [a'in] b'ix tuky'i tb'i te Txew,^m ²⁰b'ix inkxik
exnaq'tza' tzan tqet kyoksla' kyaqil aj ma'tx xik nq'uma' etetzni. B'ix wetz
okyinqtelten etuky'i'l kyaqil q'ij maxkix oj tul te jwisy.»

---

^m 28:19 Kya 1:8